

Palautuskielto – viimeinen toivo?

Ihmisoikeusperustainen palautuskielto viimeisenä suojelun keinona

Milla-Josefiina Kuunila

Palautuskielto – viimeinen toivo?

Ihmisoikeusperustainen palautuskielto viimeisenä suojelun keinona

Pro gradu -tutkielma

Kansainvälinen oikeus

Kevät 2022

Lapin yliopisto, Oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Palautuskielto – viimeinen toivo? Ihmisoikeusperustainen palautuskielto viimeisenä suojelun keinona

Tekijä: Milla-Josefiina Kuunila

Koulutusohjelma/oppiaine: OTM

Työn laji: Pro gradu -tutkielma/Maisteritutkielma __X Lisensiaatintutkimus__

Sivumäärä: XIX + 70

Vuosi: kevät 2022

Tiivistelmä:

Ilmastomuutos uhkaa ihmisten elämää monin tavoin eri puolilla maailmaa aiheuttaen siirtolaisuutta ja uhaten ihmisten oikeutta elämään. Palautuskielto on pakolaissopimuksesta lähtöisin oleva periaate, jonka on nykyisin katsottu sisältyvän moniin kansainvälisiin sopimuksiin, kuten kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevaan sopimukseen (KP-sopimus). Tutkielman tarkoituksena on selvittää, millaisissa tilanteissa KP-sopimuksen mukaiseen oikeuteen elämään perustuvaa palautuskieltoa voidaan soveltaa ilmastonmuutoksen aiheuttamissa uhkatilanteissa. Tutkielman alussa selvitetään myös tutkimusteeman taustaa ja tutkimuksessa käytettävää terminologiaa.

KP-sopimuksen mukaisen oikeuden elämään on nykyisin katsottu sisältyvän myös oikeus ihmisarvoiseen elämään. Jotta oikeus ihmisarvoiseen elämään voi täysimääräisesti toteutua, tulee myös oikeuden elinkelpoiseen ympäristöön toteutua. Ilman elinkelpoista ympäristöä eivät ihmisarvoisen elämän edellytykset voi täytyä.

Ilmastomuutoksen vaikutuksia pakenevien on vaikeaa saada pakolaissopimuksen takaamaa suojelua, sillä ilmastonmuutoksen aiheuttamat muutokset eivät täytä pakolaisstatuksen saamiseksi vaadittuja kriteerejä. YK:n ihmisoikeuskomitea, jonka tehtävänä on tulkita KP-sopimusta, on kuitenkin katsonut, että ihmisoikeusperustainen palautuskielto voi olla laajempi kuin pakolaissopimuksen mukainen palautuskielto, sillä sitä voidaan soveltaa myös muihin kuin pakolaissopimuksen kriteerit täyttäviin pakolaisiin. Pakolaissopimuksen mukaisen ryhmästatuksen saamisen mahdollisuus tulee kuitenkin tutkia ennen ihmisoikeusperustaisen palautuskiellon mahdollisuutta.

Ihmisoikeusperustaista palautuskieltoa ei ole vielä sovellettu yhteenkään ilmastonmuutoksen vuoksi pakenevaan henkilöön. Ongelmaksi on muodostunut ihmisoikeusloukkauksen näyttäminen toteen, sillä ihmisoikeuskomitean ratkaisukäytännössä näyttötaakka on asetettu suurelta osin hakijalle ja se on korkea. Ihmisoikeuskomitea antaa myös paljon painoarvoa palauttavan valtion tekemälle tilanearviolle. Ihmisoikeuskomitea on kuitenkin oikeuskäytännössään jättänyt avoimeksi mahdollisuuden palautuskiellon soveltamiseen ilmastonmuutoksesta johtuvista syistä tulevaisuudessa.

Avainsanat: Ihmisoikeudet, palautuskielto, ilmastonmuutos, siirtolaisuus, pakolaisuus

_X_ Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän omia henkilötietoja.

Sisällys

Lähteet	I
Virallislähteet.....	IX
Kansainväliset sopimukset ja julistukset	XII
Kansallinen lainsäädäntö ja asetukset	XV
Oikeustapaukset ja päätökset.....	XV
Lyhenteet	XIX
1. Johdanto.....	1
1.1 Ilmastonmuutos ja oikeustiede	1
1.2 Pakolaisuus ja ilmastopakolaiset	3
1.3 Palautuskiellon periaate.....	8
1.4 Tutkimuksen sisällöstä, lähteistä ja tutkimusmenetelmistä.....	10
2. Oikeus elämään.....	13
2.1 Oikeus elämään ihmisoikeutena	13
2.2 Velvollisuus suojella oikeutta elämään	19
2.3 Oikeus elämään ja soveltamisen rajat.....	22
3. Oikeus ihmisarvoiseen elämään	25
4. Oikeus elinkelpoiseen ympäristöön.....	29
4.1 Oikeus elinkelpoiseen ympäristöön – lähtökohdat.....	29
4.2 Palautuskielto ja oikeus elinkelpoiseen ympäristöön	34
5. Pakolaissopimuksen mukainen palautuskielto	36
5.1 Pakolaissopimus ja palautuskielto	36
5.2 Pakolaisstatukselle asetetut kriteerit.....	37
5.3 Ilmastopakolaiset ja ongelmalliset kriteerit.....	38
5.3.1 Vainon perusteet.....	38
5.3.2 Oleskelu koti- tai asuinmaan ulkopuolella	41

5.3.3 Kyvyttömyys hakea suojaa koti- tai asuinmaasta.....	42
5.4 Pakolaissopimuksen palautuskielto ja ilmastopakolaiset	43
6. Ihmisoikeusperustainen palautuskielto.....	45
6.1 Ihmisoikeusperustaisen palautuskiellon ulottuvuus	45
6.2 Ihmisoikeusloukkaus	48
6.2.1 Korvaamaton vahinko ja oikeus elämään.....	48
6.2.2 Ennakoitavuus – kohtuudella ennakoitavissa oleva uhka.....	51
6.3 Näyttötaakka.....	53
6.3.1 Todellinen ja henkilökohtainen riski	53
6.3.2 Merkittävä syy uskoa riskin olemassaoloon.....	56
6.3.3 Näyttötaakan jakautuminen	58
6.4 Yksilön asian käsittely ja valtion viranomaisen toiminta.....	59
7. Lopuksi	62

Lähteet

Amnesty International: Sananvapaus ja ihmisoikeudet Venäjällä.

<https://www.amnesty.fi/sananvapaus-ja-ihmisoikeudet-venajalla/> 12.5.2022

Anderson, Adrienne – Foster, Michelle – Lambert, Hélène – McAdam, Jane: Imminence in Refugee and Human Rights Law: a Mislplaced Notion for International Protection. Cambridge university press, 2019. Sivut: 111–140.

Apap, Joanna – Du Perron de Revel, Capucine: The Concept of “Climate Refugee”. Towards a Possible Definition. European Parliamentary Research Service, 2021.

Bech Hansen, Claus – Beise, Jan – You, Danzhen: Vulnerabilities of Migrant and Forcibly Mislplaced Children. Teoksessa: Fatal Journeys Volume 4: Missing Migrant Children. International Organization for Migration, 2019. Sivut: 53–72.

Cali, Basak – Costello, Cathryn – Cunningham, Steward: Hard Protection Through Soft Courts? Non-Refoulement Before the United Nations Treaty Bodies. Border justice: Migration and Accountability for Human Rights Violations. German Law Journal 21 German L.J. Cambridge University Press, 2020. Sivut 355–384.

Chan, Phil C.W.: The Protection of Refugees and Internally Displaced Persons: Non-Refoulement under Customary International Law? The International Journal of Human Rights, 24.1.2007. Sivut: 231–239.

Garozza, Paolo G.: Human dignity. Teoksessa: Dinah Shelton: The Oxford Handbook of International Human Rights Law. Oxford University Press, 2015. Sivut: 345–359.

Gibson, Chris – McNamara, Karen Elizabeth: ”We Do Not Want to Leave Our Land”: Pacific Ambassadors at the United Nations Resist the Category of “Climate Refugees”. Geoforum, volume 40, 2009. Sivut: 475–483.

Green, James: The Persistent Objector Rule in International Law. Oxford University Press, 2016.

GRID 2020: Global Report in Internal Displacement. Internal Displacement Monitoring Centre & Norwegian Refugee Council, 2020.

Haapaniemi, Matti: Sisäinen pako. Edilex, 29.6.2020.

Hamzah Sendut, Jefferi: Climate Change as a Trigger of Non-Refoulement Obligations under International Human Rights Law. EJIL: Talk! Blog of European Journal of International Law, 6.2.2020.

<https://www.ejiltalk.org/climate-change-as-a-trigger-of-non-refoulement-obligations-under-international-human-rights-law/> 18.5.2022

Hannikainen, Lauri – Koivurova, Timo: Kansainvälisen oikeuden käsikirja. Tietosanoma, 2014.

Heiskanen, Heikki: Kolmimetrinen tulva-aalto yllätti autoilijat Saksassa – Miksi Länsi-Euroopan tulvat olivat niin tuhoisat? Yle uutiset, 18.7.2021

<https://yle.fi/uutiset/3-12025593> 18.5.2022

III

Heiskanen, Heta-Elena – Knuutila, Reija – Heinämäki, Leena: Ympäristöllinen haavoittuvuus Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tapausten valossa. Oikeus 1, 2017. Sivut 35–55.

Hirvelä, Pirjo – Heikkilä, Satu: Ihmisoikeudet: käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. Alma Talent, 2. Uudistettu painos, 2017.

Hirvonen, Ari: Oikeuden ja lainkäytön teoria. Helsingin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja, 2012.

Hodgkinson, David – Young, Lucy: “In the Face of Looming Catastrophe”. A Convention for Climate-Change-Displaced Persons. Teoksessa: Gerrard, Michael B. – Wannier, Gregory E.: Threatened Island Nations: Legal Implications of Rising Seas and a Changing Climate. Cambridge University Press, 21.1.2012. Sivut 299–335.

Husa, Jaakko – Pohjolainen, Teuvo: Kirjoitetaan juridiikkaa: ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille. Talentum, toinen painos 2008.

Höing, Nina – Razzaque, Jona: Unacknowledged and Unwanted? “Environmental Refugees” in Search of Legal Status. Journal of Global Ethics, 29.3.2012. Sivut: 19–40.

Ife, Jim: Human Rights and Social Work. Towards a Rights-Based Practice. Cambridge University Press, third edition, 2012.

Ihmisoikeudet.net: Ihmisoikeudet Suomessa. 2022.

<https://ihmisoikeudet.net/ihmisoikeudet-suomessa/> 17.5.2022

Joseph, Sarah: Extending the Right to Life Under the International Covenant on Civil and Political Rights: General Comment 36. *Human Rights Law Review*, volume 19, 2019. Sivut: 347–368.

Kankkonen, Tom: Ihmisoikeusjärjestöt arvostelevat Talibania vakavista rikkomuksista – huoli naisten sulkemisesta yhteiskunnan ulkopuolelle kasvaa. *Yle uutiset*, 21.9.2021.

<https://yle.fi/uutiset/3-12108178> 18.5.2022

Klabbers, Jan: *International law*. Third edition. Cambridge university press, 2021.

Klein Solomon, Michele – Warner, Koko: *Protection of Persons Displaced as a Result of Climate Change. Existing Tools and Emerging Frameworks*. Teoksessa: Gerrard, Michael B. – Wannier, Gregory E.: *Threatened Island Nations: Legal Implications of Rising Seas and a Changing Climate*. Cambridge University Press, 21.1.2012. Sivut: 243–298.

Smith, Rhona K.M.: *Textbook on International Human Rights*. Oxford University Press, fifth edition, 2012.

Koivurova, Timo – Pirjatanniemi, Elina: *Ihmisoikeuksien lyhyt historia*. Teoksessa: Koivurova, Timo – Pirjatanniemi, Elina: *Ihmisoikeuksien käsikirja*. Tietosanoma 2013. Sivut: 25–45.

Kokkonen, Yrjö: Itä-Afrikassa jo kolmas sadekausikokous peräkkäin epäonnistui – avustustyöntekijä: Pahentaa konflikteja ja pakottaa ihmiset lähtemään kodeistaan. *Yle uutiset*, 17.1.2022.

<https://yle.fi/uutiset/3-12270941> 21.2.2022

Korhonen, Antti-Jussi: Kiinan ihmisoikeustilanne on kehittynyt katastrofaalisempaan suuntaan – ihmisoikeusliiton pääsihteeriltä muistutus urheilijoiden sananvapaudesta. Yle uutiset 10.1.2022, päivitetty 17.1.2022.

<https://yle.fi/urheilu/3-12263658> 12.5.2022

Lehto, Emmi: Applicability of Article 3 of the European Convention on Human Rights at the Borders of Europe. Helsinki Law Review. Pykälä ry 2018. Sivut: 54–77.

Le Moli, Ginevra: The Human Rights Committee, Environmental Protection and the Right to Life. Cambridge University Press, 2020.

McInerney-Lankford, Siobhán: Human Rights and Climate Change. Reflections in International Legal Issues and Potential Policy Relevance. Teoksessa: Gerrard, Michael B. – Wannier, Gregory E.: Threatened Island Nations: Legal Implications of Rising Seas and a Changing Climate. Cambridge University Press, 21.1.2012. Sivut: 195–241.

Millar, Ilana – Gascoigne, Catherine – Caldwell, Elizabeth: Making Good the Loss. An Assessment of the Loss and Damage Mechanism under the UNFCCC Process. Teoksessa: Gerrard, Michael B. – Wannier, Gregory E.: Threatened Island Nations: Legal Implications of Rising Seas and a Changing Climate. Cambridge University press, 21.1.2013. Sivut: 433–472.

Nì Ghràinne, Brid: The 2015 Andaman Sea Boat “Crisis”: Human Rights and Refugee Law Considerations. Teoksessa: Salomon, Stefan – Heschl, Lisa- Oberleitner, Gerd-Benedek, Wolfgang: Blurring Boundaries: Human Security and Forced Migration. Brill, 12.6.2017. Sivut: 123–134.

Nykänen, Eeva: Pakolaisten ja muiden ulkomaalaisten ihmisoikeudet. Teoksessa: Koivurova, Timo – Pirjatanniemi, Elina: Ihmisoikeuksien käsikirja. Tietosanoma, 2013. Sivut: 190–221.

O'Mahony, Conor: There is No Such Thing as a Right to Dignity. *International Journal of Constitutional Law*, 30.3.2012. Sivut: 551–574.

<https://academic.oup.com/icon/article/10/2/551/666082> 17.5.2022

Oxford languages: Climate Refugee.

https://www.lexico.com/definition/climate_refugee 24.2.2022.

Papantoniou, Angeliki: Inter-American Court of Human Rights Advisory Opinion OC 23/17 of November 15, 2017. Teoksessa: Harlan Cohen: *American Journal of International Law*, 2018. Sivut: 460–466.

Pennanen Veera: Australiassa kamppaillaan jälleen mittavia maastopaloja vastaan. *Yle Uutiset*, 7.2.2022.

<https://yle.fi/uutiset/3-12305569> 18.5.2022

Petz, Daniel: Just Relocation? Planned Relocation from Climate Change, Human Rights and Justice. Teoksessa: Salomon, Stefan – Heschl, Lisa – Oberleitner, Gerd – Benedek, Wolfgang: *Blurring Boundaries: Human Security and Forced Migration*. Brill, 21.6.2017. Sivut: 137–160.

Philip, Thea: Climate Change Displacement and Migration: An Analysis of the Current International Legal Regime's Deficiency, Proposed Solutions and a Way Forward for Australia. *Melbourne Journal of International Law*, 2018. Sivut: 639–665.

Pirjatanniemi, Elina: Ympäristökatastrofin uhrin oikeudellinen asema. *Oikeus* 4, 2006. Sivut 538–557.

Pirjola, Jari: Palauttamiskielto. Non-refoulement-periaatteesta kolmessa ihmisoikeussopimuksessa. *Lakimies*, numero 5, 2002. Sivut: 741–756.

Rautiainen, Pauli – Lavapuro, Juha – Hartzell, Jari – Lehtinen, Emma – Meriläinen, Niina – Neuvonen, Riku – Todorov, Elina: Ihmisoikeusindikaattorien käyttäminen Suomen perus- ja ihmisoikeustilanteen seurantaan. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja, osa 36, 2016.

Reeh, Greta: Climate Change in the Human rights Committee. *EJIL: Talk! Blog of the European Journal of International Law*, 18.2.2020.

<https://www.ejiltalk.org/human-rights-and-the-environment-the-un-human-rights-committee-affirms-the-duty-to-protect/> 17.5.2022

Similä, Ville – Turtiainen, Suvi: Suomi voisi myöntää oleskelulupia ilmastopakolaisille. Uusi-Seelanti ei ota vastaan ilmastonmuutoksen seurauksia pakenevaa kiribatilaismiestä. *Helsingin sanomat*, 30.11.2013.

<https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000002692718.html> 18.5.2022

VIII

Sir Lauterpacht, Elihu – Betlehem, Daniel: The Scope and Content of The Principle Non-Refoulement: Opinion. Refugee Protection in International Law: UNHCR's Global Consultations on International Protection. Edited by: Feller, Erika – Türk, Volker – Nicholson, Frances. Cambridge University Press, 2003.

<https://www.unhcr.org/419c75ce4.pdf> 17.5.2022

Stearns, Peter: Human Rights in World History. Taylor & Francis Group 2012.

STT-Yle: Yli 50 kansainvälisen asiantuntijan laatima raportti: Kiina pyrkii tuhoamaan uiguurit. STT-Yle, päivitetty 10.3.2021.

<https://yle.fi/uutiset/3-11829248> 11.3.2021

Sudworth, John: “If the Others Go I’ll Go”: Inside China’s Scheme to Transfer Uighurs into Work. BBC News, 2.3.2021.

<https://www.bbc.com/news/world-asia-china-56250915> 17.5.2022

Thomas, Chantal: Transnational Migration, Globalization, and Governance: Theorizing a Crisis. Teoksessa: Orford – Hoffmann: The Oxford Handbook of the Theory of International Law, 2016. Sivut: 882–919.

Villani, Susanna: The EU’s Strategy to Tackle Environmentally Induced Migration while Protecting Human Security. Teoksessa: Salomon, Stefan – Heschl, Lisa – Oberleitner, Gerd – Benedek, Wolfgang: Blurring Boundaries: Human security and forced migration. Brill, 21.6.2017. Sivut: 161–183.

Wallace, Rebecca M.M: International law. Fourth edition. Sweet & Maxwell, 2002.

Werksman, Jakob David: Could a Small Island Successfully Sue a Big Emitter? Pursuing a Legal Theory and a Venue for Climate Justice. Teoksessa: Gerrard, Michael B. – Wannier, Gregory E.: Threatened Island Nations: Legal Implications of Rising Seas and a Changing Climate. Cambridge University Press, 21.1.2013. Sivut: 409–431.

Willamo, Kerttu: ”Oikeuslaitoksemme on suuri huijaus” – Puolan oikeusvaltion tila ja tiukennettu aborttilaki eivät kestä päivänvaloa. Ihmisoikeusliitto, 15.4.2021.

<https://ihmisoikeusliitto.fi/oikeuslaitoksemme-on-suuri-huijaus-puolan-oikeusvaltion-tila-ja-tiukennettu-aborttilaki-eivat-kesta-paivanvaloa/> 12.5.2022

Virallislähteet

Amerikan ihmisoikeustuomioistuimen neuvoa-antava lausuma. Advisory Opinion on the Environment and Human Rights. State Obligations in Relation to the Environment in the Context of the Protection and Guarantee of the Rights to Life and to Personal Integrity- Interpretation and Scope of Articles 4(1) and 5(1) of the Inter-American Convention on Human Rights. OC 23/17. Inter-American Court of Human Rights, 15.11.2017.

Aurescu, Bogdan – Cissé, Yacouba - Galvão Teles, Patricia – Oral, Nilüfer – Ruda Santolaria, Juan José: Sea Level Rise in Relation to International law. Teoksessa: Report of the International Law Commission A/73/10 2018. Seventieth session. United Nations, 2018. Sivut: 326 – 331.

Draft Mauritius Strategy for the Further Implementation of the Programme of Action for the Sustainable Development of Small Island Developing States. A/CONF.207/CRP.7. Small Island Developing States, 2005.

European Center for Constitutional and Human Rights: Report for the Special Rapporteur on Pushback Practices and Their Impact on the Human Rights of Migrants at European Land Borders. European Center for Constitutional and Human Rights, 2021.

European Center for Constitutional and Human Rights: Annual report 2021. Enforcing Human Rights through Legal Means. European Center for Constitutional and Human Rights, 2021.

GC no 24. General Comment no. 24 Issues Relating to Reservations Made upon Ratification or Accession to the Covenant or the Optional Protocols thereto, or in Relation to Declarations under Article 41 of the Covenant. CCPR/C/21/Rev.1/Add.6. Human Rights Committee, 4.11.1994

<https://www.refworld.org/docid/453883fc11.html> 17.5.2022

GC no 31. General Comment no. 31 The Nature of General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant. CCPR/C/21/Rev.1/Add.13. Human Rights Committee, 29.3.2004.

<https://www.refworld.org/docid/478b26ae2.html> 17.5.2022

GC no 36. General comment No. 36 on article 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights, on the right to life. CCPR/C/GC/36. Human Rights Committee, 30.10.2018.

<https://www.refworld.org/docid/5e5e75e04.html> 17.5.2022

GC no 6. General Comment no. 6. Article 6 (Right to life). Human Rights Committee, 30.4.1982.

<https://www.refworld.org/docid/45388400a.html> 17.5.2022

Guiding Principles on Internal Displacement. United Nations, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, 2004.

<https://www.unhcr.org/protection/idps/43ce1cff2/guiding-principles-internal-displacement.html> 18.5.2022

Report of the International Law Commission A/74/10. Seventy-first session. United Nations, annual report 2019.

<https://legal.un.org/ilc/reports/2019/> 17.5.2022

United Nations Framework Convention on Climate Change, FCCC/INFORMAL/84 GE.05-62220 (E) 200705. United Nations, 1992.

UNHCR: Advisory Opinion on the Extraterritorial Application of Non-Refoulement Obligations under the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol, 2007. United Nations High Commissioner for Refugees, The UN Refugee Agency, 26.1.2007.

<https://www.refworld.org/docid/45f17a1a4.html> 12.5.2022

UNHCR: climate change and disaster displacement.

<https://www.unhcr.org/climate-change-and-disasters.html> 18.5.2022

Kansainväliset sopimukset ja julistukset

African (Banjul) Charter on Human and People's Rights. Afrikan ihmisoikeuksien ja kansojen oikeuksien peruskirja. 27.6.1981, OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 1982.

Kansainvälisesti hyväksytty 27.6.1981 Kansainvälisesti voimaan: 21.10.1986

<https://www.achpr.org/legalinstruments/detail?id=49> 7.7.2021

American Convention on Human Rights. Amerikan ihmisoikeussopimus. No. 17955. 27.8.1979.

<https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%201144/volume-1144-i-17955-english.pdf> 18.5.2022

Euroopan ihmisoikeussopimus. Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi. SopS 85—86/1998, 63/1999

Kansainvälisesti hyväksytty: 4.11.1950 Kansainvälisesti voimaan: 3.9.1953

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063/19990063_2 16.5.2022

Ilmastonmuutosta koskeva Yhdistyneiden Kansakuntien puitesopimus. SopS 61/1994

<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1994/19940061#idp446878880> 12.3.2021

IPCC WGII Sixth Assessment Report 2022. Intergovernmental panel on climate change: Climate change 2022. Intergovernmental Panel on Climate Change, hallitusten välinen ilmastonmuutospaneeli, 2022.

XIII

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus. SopS 7–8/1976.

Kansainvälisesti hyväksytty: 16.12.1966 Kansainvälisesti voimaan: 23.3.1976

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760008/19760008_2 18.5.2022

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskevaan kansainväliseen yleissopimukseen liittyvä toinen valinnainen pöytäkirja kuolemanrangaistuksen poistamisesta. SopS 49/1991.

Kansainvälisesti hyväksytty: 15.12.1989

<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910049#idp446123504> 9.7.2021

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskevaan kansainväliseen yleissopimukseen liittyvä valinnainen pöytäkirja. SopS 8/1976.

Kansainvälisesti hyväksytty: 16.12.1966 Kansainvälisesti voimaan: 23.3.1976

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760008/19760008_2 18.5.2022

<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPCCPR1.aspx> 24.2.2022

OAU Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa. United Nations, Treaty Series No. 14691.

Kansainvälisesti hyväksytty: 10.9.1969 Kansainvälisesti voimaan: 20.6.1974

<https://www.unhcr.org/about-us/background/45dc1a682/oau-convention-governing-specific-aspects-refugee-problems-africa-adopted.html> 17.5.2022

Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus. SopS 77/1968.

Kansainvälisesti hyväksytty: 28.7.1951 Kansainvälisesti voimaan: 22.4.1954

https://finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1968/19680077/19680077_2 8.3.2021

Pakolaisten oikeusasemaa koskeva pöytäkirja. SopS 78/1968.

Kansainvälisesti hyväksytty: 31.1.1967

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1968/19680078/19680078_2 8.3.2021

Pariisin sopimus. Ilmastonmuutosta koskevaan Yhdistyneiden Kansakuntien puitesopimukseen liittyvä Pariisin sopimus. SopS 75–76/2016.

Kansainvälisesti hyväksytty: 12.12.2015 Kansainvälisesti voimaan: 4.11.2016

<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160076> 31.5.2021

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus. SopS 6/1976.

Kansainvälisesti hyväksytty: 16.12.1966 Kansainvälisesti voimaan: 3.1.1976

<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760006> 5.5.2022

Valtiosopimusoikeutta koskeva Wienin yleissopimus. SopS 32–33/1980.

Kansainvälisesti hyväksytty: 23.5.1969 Kansainvälisesti voimaan: 27.1.1980

<https://www-edilex-fi.ezproxy.ulapland.fi/valtiosopimukset/19800033#sd19800454>

15.3.2021

Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus.

Hyväksytty ja julkistettu: 10.12.1948.

<https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/finnish>

29.4.2022

Yhdistyneiden kansakuntien kansainvälisen tuomioistuimen perussääntö. SopS 1/1956.

Kansainvälisesti hyväksytty: 26.6.1945 Kansainvälisesti voimaan: 24.10.1945

<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1956/19560001> 15.3.2021

Yleissopimus lapsen oikeuksista. SopS 60/1991

Kansainvälisesti hyväksytty: 20.11.1989 Kansainvälisesti voimaan: 2.9.1990

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2 29.4.2022

Kansallinen lainsäädäntö ja asetukset

Ulkomaalaislaki (301/2004)

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301> 17.5.2022

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus kuoleman toteamisesta (27/2004)

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2004/20040027> 17.5.2022

Oikeustapaukset ja päätökset

Aalbersberg et al. v. Alankomaat. Aalbersberg and 2,084 other Dutch citizens v. Netherlands, Communication No. 1440/2005, CCPR/C/87/D/1440/2005. UN Human Rights Committee, 14.8.2006.

<http://hrlibrary.umn.edu/undocs/1440-2005.html> 30.6.2021

Dauphin v. Kanada. Communication No. 1792/2008. UN Human Rights Committee, 28.7.2009.

Duarte Agostinho and others v. Portugal and 33 other states. Request No. 39371/20. European Court of Human Rights. Submitted 7.9.2020.

E.H.P. v. Kanada. Communication No. 67/1980. UN Human Rights Committee, Declared Inadmissible 27.10.1982.

Teitiota v. Uusi-Seelanti. Ioane Teitiota v. New Zealand. CCPR/C/127/D/2728/2016. UN Human Rights Committee, 7.1.2020.

<https://www.refworld.org/cases,HRC,5e26f7134.html> 17.5.2022

Issa and Others v. Turkki. Application No. 3821/96. European Court of Human Rights, 16.11.2004.

<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67460> 9.7.2021

Klimatická žaloba ČR v. Czech Republic. Prague Municipal Court. Asia on laitettu vireille 21.4.2021.

K v. Tanska. Communication No. 2393/2014. CCPR/C/114/D/2393/2014. UN Human Rights Committee 2015

Loizidou v. Turkki. Series A, No. 310. Application No. 15318/89. European Court of Human Rights 23.3.1995.

<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57920> 9.7.2021

Minors Oposa. *Minors Oposa v. Secretary of the Department of Environmental and Natural Resources*. Supreme Court of the Philippines, 30.7.1993.

Petition of Torres Strait Islanders v. Australia. UN Human Rights Committee. Laitettu vireille 2019, odottaa ratkaisua.

Torres Strait Press Release, 13.5.2019.

<http://climatecasechart.com/climate-change-litigation/non-us-case/petition-of-torres-strait-islanders-to-the-united-nations-human-rights-committee-alleging-violations-stemming-from-australias-inaction-on-climate-change/> 5.5.2022

Portillo Cáceres v. Paraguay. Comm No. 2751/2016, CCPR/C/126/D/2751/2016. UN Human Rights Committee 9.8.2019.

https://www.escri-net.org/sites/default/files/caselaw/portillo_caceres_v_paraguay_-_english_g1927913.pdf 9.7.2021

Sawhoyamaya Indigenous Community v. Paraguay. IACtHR Series C No 146. Inter-American Court of Human Rights 2006.

S.K v. Kanada. Views Adopted by the Committee under Article 5(4) of the Optional Protocol, Concerning Communication No. 2484/2014. CCPR/C/127/2482/2014. Human Rights Committee 18.12.2019.

Urgenda. *Urgenda Foundation v. The State of the Netherlands (Ministry of Infrastructure and the Environment)*.

Aluetuomioistuimen päätös: Rechtbank Den Haag 24.6.2015, ECLI:NL:RBDHA:2015:7196.

XVIII

Valitustuomio-istuimen päätös: Gerechtshof Den Haag 9.10.2018,
ECLI:NL:GHDHA:2018:2610

V.M v. Australia. Decision Adopted by the Committee Under Article 22 of the Convention, Concerning Communication No. 723/2015. CAT/C/67/D/723/2015. Committee Against Torture 4.9.2019.

Warsame v. Kanada. Communication No. 1959/2010. CCPR/C/102/D/1959/2010. UN Human Rights Committee 1.9.2011.

<https://www.refworld.org/cases,HRC,4ee0f0302.html> 17.5.2022

Lyhenteet

ASEAN – Association of Southern Asian Nations

AICHR – Association of Southern Asian Nations Intergovernmental Commission on Human Rights

EU – Euroopan Unioni

GC – General Comment, ihmisoikeuskomitean yleissuositus

GRID – Global Report in Internal Displacement

IPCC – Intergovernmental panel on climate change, hallitusten välinen ilmastonmuutospaneeli.

KP-sopimus – Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus

OAU – The Organisation of African Unity

TSS-sopimus – Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus

UNFCCC – United Nations Framework Convention on Climate Change

YK – Yhdistyneet kansakunnat

1. Johdanto

1.1 Ilmastonmuutos ja oikeustiede

Ilmastonmuutoksesta on ollut ajankohtainen aihe jo vuosikymmeniä. Siitä on saatavilla valtavasti tutkimustietoa ja sen haittavaikutuksista puhutaan jatkuvasti.¹ Ilmaston lämpenemistä ei ole saatu pysäytettyä, vaikka se on jo johtanut ja tulee jatkossakin johtamaan erilaisiin katastrofeihin, jotka koskettavat tavalla tai toisella suurta osaa maailman väestöstä.² Esimerkkeinä tästä ovat ennennäkemätön kuivuus Afrikassa³, maastopalot Australiassa⁴ tai tulvat Saksassa⁵. Kaikkia näitä yhdistää ilmaston lämpenemisen vaikutus ongelmien takana. Ilmastonmuutos aiheuttaa myös muuttoliikettä, kun tietyt alueet tulevat pikkuhiljaa asuinkelvottomiksi. Jo nyt YK:n ihmisoikeuskomitean (myöhemmin ihmisoikeuskomitea) eteen on tuotu ensimmäiset tapaukset, joissa kantelijat ovat katsoneet ilmastonmuutoksen aiheuttamien ongelmien johtavan ihmisoikeusloukkaukseen ja loukkaavan heidän YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen (myöhemmin KP-sopimus)⁶ 6 artiklan mukaista oikeuttaan elämään.⁷

Näistä tapaus Teitiota v. Uusi-Seelanti toi ilmastopakolaiset juridisessa kontekstissa julkisen keskustelun ytimeen.⁸ Tapauksessa palautuskiellon hakija Ioane Teitiota oli Kiribatin tasavallan kansalainen, joka oli hakenut Uudessa-Seelannissa pakolaisstatusta, sitä kuitenkaan saamatta ja hänet oli tämän jälkeen palautettu Kiribatille syyskuussa 2015.⁹ Hakijan mukaan hänen kotisaarensa kärsii suuresti ilmastonmuutoksesta johtuvista merenpinnan noususta aiheutuvista ongelmista, kuten makean veden puutteesta

---

¹ Ks. IPCC WGII Sixth Assessment Report 2022, s. 85, josta löytyy taulukko, johon on kirjattu ilmastonmuutoksen aiheuttamia ongelmia ja niiden todennäköisyyttä eri puolilla maailmaa viimeisimmän tieteellisen tiedon perusteella.

² Ibid.

³ Varsinkin Itä-Afrikan tilanteesta ks. Kokkonen 2022.

⁴ Ks. Pennanen 2022.

⁵ Ks. Heiskanen 2021.

⁶ Kansalaisyhteisöoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, SopS 7–8/1976.

⁷ Tapaus Ioane Teitiota v. Uusi-Seelanti, CCPR/C/127/D/2728/2016, YK:n ihmisoikeuskomitea, 7.1.2020 (myöhemmin Teitiota v. Uusi-Seelanti) ja vielä ratkaisematon tapaus Torres Strait Islanders v. Australia, jossa kanne on nostettu vuonna 2019.

⁸ Kyseisestä tapauksesta on kirjoitettu paljon ja siinä annettua ratkaisua on analysoitu erilaisissa juridisissa kirjoituksissa ja julkaisuissa. Esimerkiksi Reeh 2020.

⁹ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 1.1, s. 2.

ja asuinkelpoisen alueen pienenemisestä¹⁰ ja hänen näkemyksensä mukaan Uusi-Seelanti oli palauttamalla hänet Kiribatille loukannut hänen KP-sopimuksen mukaista oikeuttaan elämään.¹¹ Ihmisoikeuskomitea otti tapauksen tutkittavakseen, mutta päätyi katsomaan, ettei palauttaminen loukkaa hakijan oikeutta elämään.¹²

Oikeus elämään on viimeisten vuosikymmenten aikana alettu entistä vahvemmin liittää oikeuteen elinkelpoiseen ympäristöön.¹³ Tämä ajattelu on lähentänyt kansainvälistä ihmisoikeusajattelua ympäristöoikeuteen. Nykyisin ajatellaan ilmastonmuutoksen vaikutusten voivan aiheuttaa valtioille velvoitteita ympäristöoikeudellisten velvollisuuksien lisäksi myös ihmisoikeuskontekstissa.¹⁴ Toisaalta ympäristöoikeudellisten velvoitteiden noudattamatta jättäminen voi samalla johtaa ihmisoikeusloukkaukseen.¹⁵

Ihmisoikeudet ovat kaikkien ihmisten oikeuksia, kuten YK:n ihmisoikeuksien julistus¹⁶ ne jo 1900-luvulla toisen maailmansodan jälkeen määritteli. Tämän julistuksen pohjalta on sittemmin YK:n piirissä laadittu KP-sopimus ja taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus¹⁷, jotka ovat ainakin niihin liittyneitä valtioita oikeudellisesti sitovia.¹⁸ KP-sopimuksen artiklassa 6 taataan kaikille oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen ja turvallisuuteen, joka on viime aikoina linkitetty myös ympäristö- ja ilmastokysymyksiin sekä palautuskiellon soveltamiseen.¹⁹

---

¹⁰ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 2.1, s. 2.

¹¹ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 1.1, s. 2.

¹² Ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 10, s. 12.

¹³ Ks. esimerkiksi tapaus *Minors Oposa v. Secretary of the Department of Environmental and Natural Resources*, Supreme Court of Philippines 30.7.1993 ja *Portillo Cáceres v Paraguay* CCPR/C/126/D/2751/2016, joissa molemmissa käytiin keskustelua oikeudesta elinkelpoiseen ympäristöön, joskin eri vuosikymmenillä.

¹⁴ Ks. GC no 36, Ihmisoikeuskomitean suositus, General comment no 36 (2018) on article 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights, on the right to life. CCPR/C/GC/36. Sen artiklan 62, s. 14–15 mukaan ilmastonmuutos on yksi suurimmista uhista artiklan 6 mukaiselle oikeudelle elämään ja valtioiden tulee tässä kontekstissa huomioida lisäksi kansainvälinen ympäristöoikeus, joka tuo mukanaan myös ihmisoikeusvelvoitteita.

¹⁵ Näin oli esimerkiksi tapauksessa *Portillo Cáceres v. Paraguay*.

¹⁶ Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus.

¹⁷ Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus. Myöhemmin TSS-sopimus.

¹⁸ Ks. *Klabbers 2021*, s. 121–122. Nämä kaksi sopimusta antoivat ihmisoikeuksien julistuksen tavoitteille ”hampaat”.

¹⁹ Ks. *Le Moli 2020*, s. 737. Hänen mukaansa tapaukset *Portillon Cáceres* ja *Teitiota* tuovat tasapainoa ihmisoikeuskomitean aikaisempaan oikeuskäytäntöön vahvistamalla ympäristönsuojelun olevan yksi komponentti oikeudelle elämään. Nämä tapaukset ovat tuoneet ympäristöasiat pelkän ympäristöoikeuden puolelta myös ihmisoikeuskeskusteluun.

Ilmastonmuutoksen aiheuttamaan muutokseen elinympäristössä on herätty myös kansainvälisessä yhteisössä ja Pariisin ilmastopöytäkirjassa²⁰ rajaksi ilmaston lämpenemiselle onkin katsottu 1.5 astetta²¹. Tämän ylittyessä ilmaston lämpenemisellä tulee olemaan tuhoisat seuraukset. Vaikka ilmastonmuutosta saataisiin hidastettua toivotulla tavalla, tulee se silti vaikuttamaan elämään maapallolla: vedenpinta nousee jäätiköiden sulassa, tietyt alueet kuivuvat entisestään ja sään ääri-ilmiöt lisääntyvät.²² Tämä on jo jossain määrin johtanut, ja tulee tulevaisuudessa myös johtamaan, ihmisten massamuotoiseen joukkoliikkeeseen pois elinkelvottomaksi muuttuneilta alueilta.²³ Kaikkein heikoimmassa asemassa ovat köyhyysrajan alapuolella elävät, joiden on vaikea lähteä, ja toisaalta joiden elanto riippuu tietynlaisesta ympäristöstä.²⁴ Ihmisten joutuessa siirtymään ilmastonmuutoksen tieltä, tulee siirtolaisuutta ja pakolaisuutta koskevasta juridiikasta entistä tärkeämpää.

1.2 Pakolaisuus ja ilmastopakolaiset

Tässä työssä tarkastellaan ilmastopakolaisia ja heidän mahdollisuuksiaan kansainväliseen suojeluun. Kansainvälinen yhteisö ei ainakaan vielä ole sopinut ilmastopakolaisten juridisesta määritelmästä.²⁵ Näin ollen ilmastopakolaiset eivät juridisesti ole oma

---

²⁰ Pariisin sopimus, SopS 26/2016.

²¹ Pariisin sopimus artiklan 2.1 alakohta (a). Myös United Nations Framework Convention on Climate Change, FCCC/INFORMAL/84 GE.05-62220 (E) 200705, 1992 (myöhemmin UNFCCC) art. 2, joka tukee Pariisin sopimusta asettamalla valtioille veloitteen saavuttaa hiilidioksidipäästöjen osalta turvallinen taso. Tämän voidaan katsoa olevan juuri Pariisin sopimuksessa määritelty taso, joka on kansainvälisesti hyväksytty minimitavoitteeksi maapallon kantokyvyn suojaamiseksi. Ks. myös tapaus Urgenda, kohta 8.3.4. Tässä paikallinen tuomioistuin katsoi Pariisin sopimuksessa asetetun rajan olevan sitovaa kansainvälistä oikeutta ja sitovan siten valtiota, jonka on nyt pyrittävä pääsemään Pariisin sopimuksessa määritellylle tasolle.

²² Tässä vaiheessa on hyvä huomata, että mm. tulivuorenpurkaukset, maanjäristykset ja tsunamit eivät ole ilmastonmuutoksen tulosta vaan johtuvat mannerlaattojen seismisestä liikehdinnästä.

²³ Esimerkiksi pienten saarivaltioiden, kuten Kiribatin ja Tuvalun väestö joutuvat tulevaisuudessa siirtymään pois nykyisiltä elinsijoiltaan, kun vedenpinnan nousu tekee elämisen näissä valtioissa mahdottomaksi. Tapauksessa Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohdassa 9.12. katsottiin kiistattomaksi asiantuntijan raportti, jonka mukaan näin tulee käymään jo 10–15 vuoden kuluessa.

²⁴ Ilmastonmuutos vaikuttaa tiettyjen alkuperäiskansojen oikeuteen harjoittaa perinteistä elinkeinoaan ja siten köyhdyttää tätä ainutlaatuista kulttuuriperintöä. Tästä ks. mm. Höing – Razzaque 2012, s. 19. Alkuperäiskansoilla on katsottu olevan erityinen oikeus harjoittaa perinteistä elinkeinoaan, josta mm. Klabbers 2021, s. 129.

²⁵ Ks. Klein Solomon – Warner 2012, s. 255. Monet pelkäävät ”pakolainen” -termin laajentamista koskemaan ilmastopakolaisia, sillä sen pelätään heikentävän tämän hetken pakolaismääritelmän mukaisten

ryhmänsä, eikä heille tarjota erityistä suojelua. Ilmastopakolaiset eivät kansankielisestä nimestään huolimatta ole juridisesti pakolaisia, joten heidän voi olla vaikeaa saada pakolaissopimuksessa²⁶ taattua pakolaisasemaa ja sen takaamaa suojelua.²⁷ Jos pakolaisasemaa ei myönnetä, on seuraava mahdollisuus suojelulle erillisen palautuskiellon²⁸ suoma turva, mutta ainakaan vielä ihmisoikeuskomitea ei ole ollut valmis soveltamaan palautuskieltoa ilmastonmuutoksesta johtuvista syistä pakenevaan.²⁹ Tässä työssä lähdetään liikkeelle palautuskiellon lähteeltä eli pakolaissopimuksesta ja tutkitaan sitten siitä eriytynyttä ihmisoikeusperustaista palautuskieltoa nimenomaan ilmastopakolaisten näkökulmasta. Ilmastopakolaisuudella on yhteys myös moniin muihin epäkohtiin, kuten valtiottomuuteen ja pakkosiirtoihin.³⁰ Tilan puutteen vuoksi nämä aiheet joudutaan kuitenkin rajaamaan tarkastelun ulkopuolelle.

Ilmastopakolaisuutta tai ilmastopakolaisia ei ole helppo määritellä. Ilmastonmuutos aiheuttaa erilaisia muuttoliikkeeseen johtavia ongelmia eri puolilla maailmaa, mikä vaikeuttaa yhtenäisen määritelmän muotoilua. Ilmastopakolaisuutta ei myöskään ole juridisesti luokiteltu eikä ilmastopakolaisia koskevaa kansainvälisoikeudellista sopimusta ole saatu aikaan, vaikka tätä onkin useita kertoja ehdotettu.³¹ Esimerkiksi YK:n pakolaisjärjestö ei käytä sanaa ilmastopakolainen vaan pidempää määritelmää ”*persons displaced in the context of disasters and climate change*”³² Oxford languages määrittelee termin ”climate refugee” eli ilmastopakolainen seuraavalla tavalla: henkilö, joka on

---

pakolaisten suojaa, jos pakolaisuudesta ja pakolaisten suojelun laajuudesta aloitetaan uudet neuvottelut. Näin siksi, että kaikki valtiot eivät välttämättä olisi valmiita sopimaan yhtä laajasta suojelusta kuin mitä pakolaissopimus nykyisin tarjoaa.

²⁶ Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus SopS 77/1968.

²⁷ Ilmastopakolaiset eivät automaattisesti saa pakolaissopimuksen mukaista suojelua vaan heidän tulee täyttää pakolaissopimuksen 1 artiklan A(2) kohdan mukaiset pakolaiselle asetetut kriteerit.

²⁸ Kansainvälisesti tämä tunnetaan nimellä non-refoulement.

²⁹ Ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohdat 9.2–10, s. 9–12.

³⁰ Ks. Millar – Caldwell 2013, s. 433. Ilmastonmuutoksella on vaikutusta siirtolaisuuteen ja sellaisten ihmisten oikeuksiin, jotka erityisesti kohtaavat ilmastonmuutoksen aiheuttamat haitat. Ilmastonmuutos tulee vaikuttamaan tällaisten ihmisten ihmisoikeuksiin, kuten oikeus terveyteen, kulttuuriin, sopiviin elinoloihin, kansalaisuuteen ja erityisesti oikeuteen elää.

³¹ Ks. esimerkiksi Hodgkinson – Young 2012, s. 309 alkaen, ovat esittäneet oman versionsa kansainväliseksi sopimukseksi suojelemaan ilmastonmuutoksen vuoksi siirtymään joutuneita henkilöitä (”*climate-change-displaced persons*”). Ks. myös Thomas 2016, s. 886. Hänen mukaansa kansainvälisessä oikeudessa tunnustetaan myös muita erityisen avun tarpeessa olevia ryhmiä kuin pakolaiset ja turvapaikanhakijat. Hänen mukaansa yksi kiistellyimmistä kysymyksistä on kuitenkin se, millaisia oikeuksia siirtolaisille tulisi antaa pelkän ihmisyyden perusteella. Siirtolaisten kohtelu osoittaa jännitteen suvereenien valtioiden autonomian ja toisaalta ihmisten yhdenvertaisuuden ja oikeuksien välillä.

³² UNHCR: climate change and disaster displacement, kohta ‘Climate refugees’.

pakotettu jättämään kotinsa ilmastonmuutoksen aiheuttamien ympäristön muutosten vuoksi.³³ Tässä työssä ilmastopakolaiset määritellään juurikin tällä tavoin ihmisiksi, jotka ovat joutuneet jättämään kotinsa ilmastonmuutoksen negatiivisten vaikutusten vuoksi. Ilmastonmuutoksen negatiivisilla vaikutuksilla, jotka ajavat ihmiset lähtemään, tarkoitetaan tässä työssä mm. ilmastonmuutoksen aiheuttamaa pulaa ruuasta ja vedestä tai näiden tason laskua, alueiden ja infrastruktuurin menettämistä sekä ilmastonmuutoksen aiheuttamista sään ääri-ilmiöistä johtuvaa vaaraa hengelle ja terveydelle.³⁴ Ilmastonmuutoksen aiheuttama veden ja ruuan vähyys voi myös johtaa konflikteihin, kuten maakiistoihin ja taisteluihin vedestä, joten myös tällaiset henkilöt voidaan lukea ilmastopakolaisiksi, elleivät he sitten jo muusta syystä ole oikeutettuja esimerkiksi varsinaiseen pakolaisstatukseen.

Ilmastopakolaiset eivät yleensä voi saada pakolaissopimuksen takaamaa turvaa, koska useimmiten he eivät täytä pakolaisstatuksen edellyttämiä vaatimuksia.³⁵ Joskus heillä voi kuitenkin olla mahdollisuus pakolaissopimuksen mukaiseen suojeluun. Tällöin heillä tulee kuitenkin olla muu pakolaissopimuksen mukainen syy pakolaisstatuksen hakemiselle kuin ilmastonmuutos, sillä pelkkä ilmastonmuutos tai sen aiheuttamat muutokset elinympäristössä eivät riitä pakolaisstatuksen saamiseen. Periaatteessa tässä työssä ilmastopakolaiseksi määriteltävä henkilö voi siis olla myös pakolaissopimuksen mukainen pakolainen, jos hän esimerkiksi pakenee toiseen valtioon aseellisia konflikteja, jotka johtuvat juomaveden puutteesta, mikä taas on aiheutunut ilmastonmuutoksen vuoksi.³⁶ Ilmastopakolaisia on myös ehdotettu lisättäväksi pakolaissopimukseen omaksi viralliseksi ryhmäkseen, mutta ainakaan vielä nämä yritykset eivät ole tuottaneet

---

³³ Oxford languages 24.2.2022: "A person who has been forced to leave their home as a result of the effects of climate change on their environment".

³⁴ Tämä on linjassa Philip 2018, s. 641 esittämän jaottelun kanssa.

³⁵ Pakolaissopimuksen 33 pykälän 1 artiklaa seuraten neljä: (1) pakolaisella on perusteltu aihe pelätä tulevana vainotuksi, (2) vaino perustuu tiettyihin pakolaissopimuksen 1 luvun 1 artiklan 2 kohdassa mainittuihin syihin (tietynlainen vaino), (3) henkilö oleskelee kotimaansa ulkopuolella ja (4) on kykenemätön tai pelon vuoksi haluton turvautumaan kotimaansa suojeluun. Kaikkien kriteerien tulee täytyä pakolaisstatuksen saamiseksi. Ks. Thomas 2016, s. 905–906. Hänen mukaansa pakolaisten puolesta puhujat ovat kritisoineet pakolaiskategorian kapeutta. Esimerkiksi ilmastopakolaisten tilanne on yhtä epätoivoinen kuin varsinaisten pakolaisten, mutta pakolaissopimus ei silti takaa heille erityistä suojelua. Kuitenkin pakolaisuuden käsitettä on oltu valmiita avaamaan mm. rikollisjengiin rekrytoituille nuorille ja heidän on voitu katsoa kokevan pakolaissopimuksessa mainittua vainoa.

³⁶ Eli henkilö täyttää pakolaissopimuksen 1 artiklan A (2) kohdan kriteerit.

tulosta.³⁷ Pakolaissopimuksen lisäksi ei ole muuta yhtä laajalti hyväksyttyä kansainvälistä sopimusta, joka takaisi yksilöille tehokkaan kansainvälisoikeudellisen suojelumekanismin ja siksi ilmastopakolaiset ovat usein kansainvälisen suojelujärjestelmän väliinputoajia, joiden on vaikea saada tarvitsemaansa suojelua.³⁸

Termiä ilmastopakolainen on kuitenkin kritisoitu pienten saarivaltioiden edustajien toimesta. Kritiikin mukaan termi ”ilmastopakolainen” antaa valtioiden asukkaista liian passiivisen ja lähtövalmiin kuvan: näyttää siltä kuin asialle ei yritettäisi enää tehdä mitään, ja asukkaat haluaisivat lähteä kotimaastaan paremman elämän toivossa, vaikka monet toivovat voivansa jäädä kotiinsa.³⁹ Tässä työssä ilmastopakolaisuutta käsitellään laajasta näkökulmasta, eikä tarkoituksen ole siten käsitellä vain pienten saarivaltioiden asukkaita vaan kaikkia niitä ihmisiä ympäri maailman, jotka joutuvat jättämään kotinsa ilmastonmuutokseen liittyvien syiden vuoksi ja siirtymään toisen valtion alueelle. Vaikka eniten on kirjoitettu nimenomaan uppoavista saarivaltioista ja niiden kansoista, eivät he ole eivätkä ainakaan ilmastonmuutoksen edetessä tule olemaan ainoita ilmastonmuutoksen vuoksi muuttamaan joutuvia. Vedenpinnan nousu uhkaa myös matalia mannervaltioita, kuten Alankomaita ja lisäksi ilmastonmuutos uhkaa sellaisten alueiden asukkaita, joissa kuivuus sekä jatkuvat sään ääri-ilmiöt lisääntyvät niin, että elämä näillä alueilla muuttuu äärimmäisen vaikeaksi tai mahdottomaksi.

Suomeksi ilmastopakolainen on terminä lyhyt ja ytimekäs, minkä lisäksi se kuvastaa sitä pakottavuutta, joka on ilmastopakolaisuuden taustalla: ilmastonmuutoksen aiheuttamat ongelmat eivät ole pieniä ja niiden vuoksi ihmisten on pakko jättää elinkelvottomaksi

---

³⁷ Pakolaissopimuksen laajentaminen on herättänyt paljon keskustelua sekä puolesta, että vastaan. Tästä keskustelusta ks. Klein Solomon – Warner 2012, s. 257–258.

³⁸ Pakolaissopimuksen lisäksi on olemassa siirtolaissopimus (siirtotyöläisten ja heidän perheenjäsentensä oikeuksien sopimus), mutta suuri osa siirtolaisia vastaanottavista valtioista ei ole sitä ratifioinut. Myöskään Suomi ei ole liittynyt tähän sopimukseen. Lisäksi ks. Apap – Du Perron de Revel 2021, s. 2. ”*The lack of a legal definition to describe people who are forced to move for environmental reasons is of particular concern, as it leaves them in legal limbo*” ja ”*However, although the climate migration issue is now a recurrent topic in international forums, the people directly concerned by it have not yet been granted any official status or legal protection.*”

³⁹ Tästä keskustelusta ja argumenteista ks. Gibson – McNamara 2009, s. 479–481. Saarivaltioiden edustajat toivoivat, että heidän tulevaisuutensa saarella pyrittäisiin turvaamaan ja näkivät itsensä tulevaisuudessakin itsenäisinä valtioina eivätkä pitäneet koko väestön siirtämistä hyvänä suunnitelmana. Suunnitelmallisen väestön siirtämisen ongelmista ja ihmisoikeuskeskeisestä lähestymistavasta ks. Petz 2017, s. 137–160.

muuttunut alue.⁴⁰ Pakenemisella ei tässä tarkoiteta vain nopean ja äkillisen katastrofin aiheuttamaa akuuttia ja nopeatempoista pakenemista vaan myös pakenemista hitaasti eteneviltä uhilta, kuten vedenpinnan nousulta ja saarivaltioiden uppoamiselta. Ilmastomuutoksen aiheuttamilla uhilla taas tarkoitetaan tässä työssä mm. lisääntyviä sään ääri-ilmiöitä, vaikutuksia ruokaturvaan sekä puhtaan veden saatavuuteen ja muita ilmastomuutoksen seurauksia.

Toinen ilmastopakolaisten määrittelyyn ja suojeleluun liittyvä ongelma on, että arvioiden mukaan suurin osa ilmastopakolaisista ei ylitä lähtövaltionsa rajaa.⁴¹ Näin ollen he eivät koskaan saavu toisen valtion alueelle, jossa he voisivat hakea kansainvälisoikeudellista suojelua.⁴² Käytännön syistä tässä työssä keskitytään kuitenkin nimenomaan valtion rajan ylittäneisiin henkilöihin, jotka rajan ylittäessään tulevat kansainvälisen oikeuden piiriin.⁴³ Lähtömaan sisälle jääneiden auttaminen on lähtökohtaisesti lähtömaan viranomaisten ja mahdollisesti tarjottavan humanitaarisen avun varassa.

Ilmastopakolaiset kohtaavat myös samoja ongelmia kuin monet siirtolaiset. Yksi suurimmista on, että kansainvälinen oikeus tunnistaa jokaisen oikeuden lähteä maasta,

---

⁴⁰ Toinen vaihtoehto olisi ollut käyttää siirtolaisuus-termiä, mutta se ei sisällä varsinaista pakkoa lähteä kodista ja lisäksi siirtolaisuus on muutenkin ymmärrettävissä huomattavasti laajemmin kuin tarkasti määritelty pakolaisuus.

⁴¹ Ks. Villani 2017, s. 165–166. Lisäksi ks. GRID 2020, s. 12. Sen mukaan joulukuussa 2020 jo ainakin 5.1 miljoonaa ihmistä oli joutunut siirtymään kotivaltionsa sisällä katastrofien, kuten kuivuuden, tulvien tai muiden vastaavien vuoksi. Raportin mukaan tämä arvio on alakanttiin ja todellinen määrä on vielä tätäkin korkeampi. Sisäistä siirtolaisuutta koskien on olemassa myös omat ohjeensa Guiding Principles on Internal Displacement, United Nations 2004, mutta ne eivät ole valtioita sitovia, eivätkä siten suojaa ilmastopakolaisia yhtä hyvin kuin esimerkiksi pakolaisstatus suojaisi.

⁴² Joskus kansainvälinen yhteisö kuitenkin puuttuu myös tietyn valtion sisäisiin asioihin, jos ne rikkovat yhteisesti sovittuja pelisääntöjä esimerkiksi loukkaamalla ihmisoikeuksia. Näin ole esimerkiksi ihmisoikeuskomitean tapauksessa *Portillo Cáceres v. Paraguay*, jossa valtio oli antanut alkuperäiskansojen elinalueita tuhoavan saastuttamisen jatkua, vaikka useita alueella asuneita oli sairastunut ja alueen ympäristö oli selvästi kärsinyt tästä yksityisen harjoittamasta toiminnasta. Asiasta oli valitettu valtion sisällä useaan kertaan ja se oli käynyt jo useiden paikallisten tuomioistuinten käsiteltävänä. Myös useat YK:n komiteat olivat jo ilmoittaneet huolensa alueen väestön tilanteesta. Lopulta asia vietiin ihmisoikeuskomitean käsiteltäväksi, joka totesi valtion toiminnasta virheellisyyden ja velvoitti sen korjaamaan toimintaansa. Alkuperäiskansojen oikeudet ja ympäristökysymykset ovat sellaisia asioita, jotka kiinnostavat ihmisoikeuksien nousun ja ilmastomuutoksen etenemisen myötä myös kansainvälistä yhteisöä.

⁴³ Ks. Smith 2012, s. 377, jonka mukaan kotivaltiossaan pysyvät siirtolaiset eivät suoraan kuulu kansainväliseen ulottuvuuteen, mutta jos heitä on suurissa määrin esimerkiksi jonkin toisen valtion rajalla, voi tämä aiheuttaa epävakautta alueella ja vaikuttaa siten epäsuorasti myös naapurivaltioihin.

mutta ei saapua maahan tai saada turvapaikkaa.⁴⁴ Siksi toisen valtion puolelle pääseminen voi olla vaikeaa, jos raja on suljettu, eivätkä muut valtiot halua ottaa siirtolaisia tai pakolaisia alueelleen.⁴⁵ Jos henkilö kuitenkin tavalla tai toisella pääsee tällaisen toisen valtion alueelle, on hänellä tällöin oikeus hakea turvapaikkaa ja hakemus tulisi käsitellä asianmukaisesti, mutta aina tämäkään ei oikeus ei toteudu.⁴⁶ Lähtökohtaisesti kaikilla on kuitenkin oikeus palata siihen valtioon, jonka kansalainen hän on. Tämä ei kuitenkaan tuo helpotusta ilmastopakolaisten tilanteeseen, sillä ongelmana ei ole paluu takaisin, vaan pääsy muun valtion alueelle. Oikeuskirjallisuudessa tämä tilanne onkin nähty paradoksaalisena ja katsottu, että siirtolaisten ja pakolaisten oikeuksien täysimääräinen toteutuminen vaatisi myös oikeutta saapua maahan⁴⁷ ja hakea turvapaikkaa.⁴⁸ Ilmastopakolaisten suojelun esteenä on siis monia juridisia, poliittisia ja käytännön ongelmia. Aihe on kuitenkin hyvin ajankohtainen, kuten äskettäin annettu tapaus Teitiota v. Uusi-Seelanti ja siitä lähtenyt keskustelu ilmastopakolaisten tilanteesta osoittaa.

1.3 Palautuskiellon periaate

Itsenäisesti sovellettava palautuskielto on lähtöisin kansainvälisestä pakolaisoikeudesta ja sen pohjana olevasta pakolaissopimuksesta⁴⁹, mutta se on myöhemmin otettu osaksi myös muita kansainvälisoikeudellisia sopimuksia, joiden myötä sen soveltamisala on laajentunut koskemaan myös muita kuin pakolaisiksi määriteltäviä henkilöitä.⁵⁰

---

⁴⁴ Oikeus lähteä maasta on kirjattu moniin kansainvälisiin sopimuksiin mm. KP-sopimuksen 12 artiklan 2 kohtaan ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen, yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi SopS 85–86/1998, 63/1999, neljännen lisäpöytäkirjan artiklan 2 kohtaan 2. Lisäksi oikeus hakea suojelua pakolaisuuden perusteella on kirjattu pakolaissopimuksen, mutta se ei takaa oikeutta saada turvapaikkaa. Katso esim. pakolaissopimuksen artikla 31, jonka mukaan laittomasti maahan saapunutta pakolaista ei saa rankaista laittomasta maahantulosta tiettyjen olosuhteiden ollessa käsillä.

⁴⁵ Pakolaisveneiden työntämisestä merelle ks. Apap – Du Perron de Revel 2021, s. 10.

⁴⁶ Ks. European Center for Constitutional and Human Rights, Annual report 2021, s. 46–47 ja 50, jonka mukaan jo pelkästään Euroopan rajalla tuhannet ihmiset pakotetaan lähtemään ilman, että heidän tilannettaan käsiteltäisiin yksilöllisesti ja asianmukaisesti. Samoin ks. European Center for Constitutional and Human Rights 2021, s. 1–2.

⁴⁷ Ks. Pirjatanniemi 2006, s. 542.

⁴⁸ Tällöin saataisiin paremmin vältettyä tilanne, jossa siirtolaisia ja pakolaisia jää veneissä kansainvälisille vesille, koska kukaan ei halua ottaa heitä vastaan. Tästä aiheesta tarkemmin ks. Ni Ghrainne 2017, s. 132–133.

⁴⁹ Ks. pakolaissopimus artikla 32.

⁵⁰ Tämä on vahvistettu mm. ihmisoikeuskomitean oikeuskäytännössä, tapauksessa Teitiota v. Uusi-Seelanti kohdassa 9.3.

Soveltamisalan laajetessa ihmisoikeuskomitea on jo mainitussa Teitiota v. Uusi-Seelanti-tapauksessa tullut määritelleeksi palautuskieltoa koskevia kriteerejä, joiden soveltaminen ei kuitenkaan vielä ole johtanut palautuskiellon soveltamiseen yhdenkään yksilön kohdalla.⁵¹

Palautuskielto tarkoittaa kieltoa, jonka perusteella ketään ei saa karkottaa, palauttaa tai muutoin siirtää sellaiselle alueelle, jossa heidän perustavanlaatuisia oikeuksiaan tullaan loukkaamaan.⁵² Palautuskieltoa onkin pidetty yhtenä kansainvälisen pakolaisoikeuden tärkeimmistä periaatteista.⁵³ KP-sopimuksen mukainen palautuskielto on laajempi kuin pakolaissopimuksen mukainen palautuskielto, sillä pakolaissopimuksesta irrallista ihmisoikeusperusteista palautuskieltoa voidaan soveltaa myös muihin kuin pakolaisiin.⁵⁴

YK:n sääntelyn lisäksi eri alueilla on omat alueelliset ihmisoikeussopimuksensa, joista kullakin on omat erityispiirteensä. Näitä ovat Euroopan ihmisoikeussopimus⁵⁵, Amerikan ihmisoikeussopimus⁵⁶ ja Afrikan ihmisoikeuksien sekä kansojen oikeuksien peruskirja⁵⁷. Lisäksi ihmisoikeuksien saralla toimivat Kaakkois-Aasian valtioiden järjestö ASEAN:in⁵⁸ ihmisoikeuskomitea AICHR⁵⁹ ja Arabiliitto, jonka alla toimii arabien ihmisoikeustoimikunta⁶⁰. Alueellisia sopimuksia on pidetty erityisen tärkeänä, sillä niillä on YK:n instrumentteja suurempi vaikutus eri valtioiden kansallisiin järjestelmiin⁶¹, joissa suurin osa laintulkinnasta lopulta tapahtuu. Euroopan ihmisoikeussopimusta on pidetty kehittyneimpänä alueellisena sopimuksena⁶² ja ihmisoikeuskomitea onkin välillä

---

⁵¹ Kriteereistä ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti kohta 9.3. Ks. Hamzah Sendut 2020, jonka mukaan kyseinen tapaus antaa ensimakua siitä, miten kansainvälinen oikeus tulee tulevaisuudessa kohtelemaan ilmastopakolaisia. Hänen mukaansa tapaus on merkittävä, sillä se osoittaa, että ilmastomuutoksen vaikutukset lähtömaassa voivat johtaa sitovaan palautuskieltoon vastaanottajavaltiossa.

⁵² GC no 31, kohta 12.

⁵³ Pirjola 2002, s. 745.

⁵⁴ Teitiota v. Uusi-Seelanti kohta 9.3, s. 9.

⁵⁵ Euroopan ihmisoikeussopimus. Ks. Klabbers 2021, s. 123. Hänen mukaansa Euroopassa on mahdollisesti maailman parhaiten järjestäytynyt ihmisoikeusjärjestelmä.

⁵⁶ American Convention on Human Rights no. 17955. 27.8.1979.

⁵⁷ African (Banjul) charter on human and people's rights CAB/LEG/67/3. Ks. Klabbers 2021, s. 125. Hänen mukaansa afrikkalainen tapa sisällyttää myös erilaiset ryhmät ja niiden oikeudet sekä yksilöiden velvollisuudet yhteisöä kohtaan osaksi ihmisoikeuksia on maailmalla uniikki.

⁵⁸ Association of Southern Asian Nations.

⁵⁹ ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights.

⁶⁰ Arab Commission for Human Rights.

⁶¹ Koivurova – Pirjatanniemi 2013, s. 43.

⁶² Tässä on hyvä huomata, että Euroopan ihmisoikeussopimus on Euroopan neuvoston alainen kansainvälinen ihmisoikeussopimus, jota ei pidä sekoittaa Euroopan unioniin, sen toimielimiin tai sen

ratkaisuissaan viitannut myös suoraan Euroopan ihmisoikeussopimuksen soveltamiskäytäntöön.⁶³ Toisaalta palautuskielto voidaan laajentaa yksittäisessä valtiossa kansainvälisissä sopimuksia laajemmaksi oikeudeksi, koska kansainväliset sopimukset, kuten alueelliset sopimukset ja KP-sopimus asettavat ihmisoikeuksien suojelulle vain minimivaatimukset.⁶⁴

1.4 Tutkimuksen sisällöstä, lähteistä ja tutkimusmenetelmistä

Tarkastelen työssäni KP-sopimuksen 6 artiklaan perustuvaa palautuskieltoa ja sen soveltamista tässä työssä määritellyn mukaisesti ilmastopakolaisiin. Tarkoituksena on selvittää, milloin palautuskieltoa voi soveltaa ilmastopakolaisiin. Koska ilmastopakolaisuus on maailmanlaajuinen ilmiö, on mielekästä tutkia nimenomaan maailmanlaajuisesti ratifioitunutta KP-sopimuksen mukaista palautuskieltoa.⁶⁵ Ihmisoikeuskomitea on toimivaltainen päättämään KP-sopimuksen soveltamisesta, vaikka sen ratkaisut eivät sopimusvaltiota juridisesti sidokaan. Koska ihmisoikeuskomitea viittaa ratkaisuissaan välillä myös muihin ihmisoikeussopimuksiin, on myös niitä tulkitsevien instanssien ja tuomioistuinten havaintoja mukana työssä.⁶⁶ Ympäristöoikeuden ja ihmisoikeuksien suhde on tässä työssä tärkeässä roolissa, sillä muuttuva ja kehittyvä käsitys oikeudesta elämään ja sen suhteesta ilmastonmuutokseen ja oikeuteen elinkelpoiseen ympäristöön ovat nousseet keskeisiksi palautuskieltoa harkittaessa.⁶⁷ Tässä työssä tarkastellaan lyhyesti myös pakolaissopimusta, koska se on palautuskiellon alkulähde ja koska pakolaissopimuksen mukainen suojeleminen olisi ilmastopakolaisillekin ensisijainen suojeleminen. Palautuskieltoa harkittaessa on aina

---

piirissä tehtyihin sopimuksiin. Lisäksi ks. Villani 2017, s. 169–173. Hänen mukaansa EU:n tasolla olisi mahdollisuus tehdä omaa ilmastopakolaisia koskevaa lainsäädäntöä, mutta näin pitkälle ei ole vielä päästy, eikä ole todennäköistä, että voimassa oleva sääntely tulee vaikuttamaan ilmastopakolaisten asemaan.

⁶³ Ks. esim. Teitiota v. Uusi-Seelanti kohta 9.5, s. 10.

⁶⁴ Ks. Ihmisoikeudet.net 2022.

⁶⁵ KP-sopimukseen on liittynyt reilusti yli 150 valtiota eri maanosista.

⁶⁶ Jo pelkästään tapauksessa Teitiota v. Uusi-Seelanti ihmisoikeuskomitea on viitannut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuihin esimerkiksi alaviitteissä 25, s. 11 sekä alaviitteissä 23 ja 24, s. 10.

⁶⁷ Ympäristöoikeuden kehityksestä ks. Stearns 2012, s. 155–156. Ihmisoikeuksien ja ympäristöoikeuden suhde taas on kehittynyt tapauksesta Portillo Càceres v. Paraguay, jossa keskusteltiin selvän ympäristöhaitan suhteesta oikeuteen elää, tapaukseen Teitiota v. Uusi-Seelanti, jossa mietittiin palautuskiellon asettamista soveltaen oikeutta elämään ilmastonmuutoksen aiheuttamiin uhkiin.

tullut ensin varmistaa, ettei hakijalla ole mahdollisuutta saada pakolaisstatusta tai suojelua muun ryhmästatuksen perusteella.⁶⁸

Jo johdantoluvusta käy ilmi, mitä tässä työssä tarkoitetaan ilmastopakolaisella ja miksi tämä termi on valittu käytettäväksi tässä tutkielmassa. Tärkeää työssä on myös sen käsittely, mitä oikeudella elämään tarkoitetaan ja miten se on kehittynyt siten, että myös ilmastonmuutoksen aiheuttamat muutokset voidaan ottaa huomioon tulkittaessa oikeutta elämään. Sitten siirrytään tutkimaan niitä syitä, miksi ilmastopakolaisten on vaikeaa saada pakolaisstatusta, koska nämä syyt tutkitaan myös ihmisoikeuskomitean oikeuskäytännössä aina ennen kuin siirrytään tutkimaan pelkän palautuskiellon mahdollisuutta. Tämän jälkeen perehdytään ihmisoikeuskomitean ratkaisussaan Teitiota v. Uusi-Seelanti huomioimiin seikkoihin ja pyritään selvittämään niiden perusteella, milloin KP-sopimuksen 6 artiklan voidaan katsoa sisältävän ilmastopakolaisia koskeva palautuskielto.

Lainoppi on yksi yleisimmistä tutkimusmetodeista oikeustieteen alalla ja sen keskeisimpiä tehtäviä ovat voimassa olevan oikeuden sisällön selvittäminen ja sen selvittäminen, miten voimassa oleva oikeus aktualisoituu tietyssä tilanteessa.⁶⁹ Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että kaksi lainopin tärkeintä tehtävää ovat systematisointi ja tulkitseminen.⁷⁰ Tulkitseminen tai tulkinta on ”oikeusjärjestykseen kuuluvien sääntöjen tutkimusta ja aivan erityisesti niiden sisällön selvittämiseksi tähtäävää toimintaa” ja systematisoinnin avulla taas ”pyritään luomaan ja kehittämään oikeudellista käsitejärjestelmää, jonka varassa oikeutta tulkitaan”.⁷¹ Tässä työssä metodina on käytetty lainoppia, sillä siinä selvitetään mikä KP-sopimuksen 6 artiklan mukaisen palautuskiellon sisältö on tällä hetkellä, erityisesti ihmisoikeuskomitean tulkitsemana. Tarkoituksena on siis selvittää oikeuden nykytilaa ja samalla selvittää, antaako nykytila jonkinlaisia viitteitä siitä, miten tilanne tulee tulevaisuudessa muuttumaan tai miten palautuskieltoa tullaan tulevaisuudessa soveltamaan.

---

⁶⁸ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.3, s. 9.

⁶⁹ Husa – Pohjolainen 2008, s. 20.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Ibid.

Tutkimuksen aineistona on käytetty ihmisoikeuskomitean yleisiä suosituksia⁷² ja oikeustapauksia niin kidutuksen vastaiselta komitealta kuin ihmisoikeuskomitealtakin. Myös muutamia muiden instanssien relevantteja tuomioita on päässyt mukaan lähdeaineistoon. Lisäksi käytetään vanhempaa ja uudempaa oikeuskirjallisuutta analyysin perustana, jotta saadaan näkemystä tilanteen ajalliseen kehitykseen. Tätä työtä on tehty pitkälti pandemian varjossa, mistä syystä pääsy kirjastoihin ja kirjallisessa muodossa olevien teosten käyttö on ollut jokseenkin rajoittunutta. Internetissä on kuitenkin ollut saatavilla jonkin verran alan kirjallisuutta ja kattava valikoima erilaisia aiheeseen liittyviä artikkeleja. Aineiston vertaisarvioidut artikkelit ovat tiedeyhteisön hyväksymiä. Tapaus Teitiota v. Uusi-Seelanti on ensimmäinen ja tällä hetkellä vielä ainoa ihmisoikeuskomitean tuomio, jossa jätetään auki mahdollisuus ilmastosyistä johtuvalle palautuskiellolle ja siten se on tälle tutkimukselle relevantti tapaus, jota kuljetetaan mukana läpi työn eri vaiheiden. Koska ilmastonmuutoksen ja sen seurausten ymmärtäminen on aiheen kannalta tärkeää, on aineistoon otettu myös siihen liittyvää materiaalia, josta vaikuttavimpana ja uusimpana mukana on hallitustenvälisen ilmastonmuutospaneelin (Intergovernmental Panel on Climate change, myöhemmin IPCC) viimeisin raportti ilmastonmuutoksesta ja sen vaikutuksista.⁷³ Myös pakolaisuuden ja siirtolaisuuden tilastoissa on nojaututtu asiantuntijajärjestöjen tuottamaan materiaaliin. Mukana on myös muutama ajankohtainen uutinen, jotka kertovat ilmastonmuutoksen nykytilasta ja sen merkityksestä uutisoinnin muodossa.

Vaikka ilmastopakolaisuus puhuttaakin maailmalla, suomeksi siitä on juridisesta näkökulmasta kirjoitettu suhteellisen vähän. Maailmalla on Teitota v. Uusi-Seelanti tapauksen jälkeen kirjoitettu paljonkin kyseisestä tapauksesta ja sen merkityksestä. Tässä työssä keskitytään kuitenkin nimenomaan palautuskiellon soveltamiseen ja laajempaan ymmärtämiseen, joten näkökulma eroaa aiemmin kirjoitetusta.

---

⁷² General Comment (lyhenne GC), ihmisoikeuskomitean julkaisemia KP-sopimuksen mukaisten oikeuksien soveltamisohjeita.

⁷³ IPCC WGII Sixth Assessment Report 2022. Intergovernmental panel on climate change.

2. Oikeus elämään

2.1 Oikeus elämään ihmisoikeutena

Oikeus elämään on yksi perustavanlaatuisista ja tärkeimpinä pidetyistä ihmisoikeuksista, jota ilman muutkaan ihmisoikeudet eivät voi toteutua.⁷⁴ Ihmisoikeudet ovat ryhmä oikeuksia, joiden olemassaolosta ja tarkoituksesta kansainvälinen yhteisö on ainakin pääpiirteissään samaa mieltä.⁷⁵ Eri kulttuuripiireissä ihmisoikeudet ymmärretään usein eri tavoin ja keskustelu siitä, mitä oikeuksia tulisi kunnioittaa ihmisoikeuksina on jatkuva.⁷⁶ Toisaalta oikeus elämään on levinnyt eri ihmisoikeussopimuksiin ja myös KP-sopimukseen on liittynyt suuri joukko valtioita eri puolilta maailmaa. Oikeus elämään on siis ainakin nykypäivänä ainakin lähes universaali oikeus, joka tunnetaan eri puolilla maailmaa. Siitä, missä laajuudessa oikeutta elämään tulee kunnioittaa ja mitkä osa-alueet sen piiriin kuuluvat käydään kuitenkin jatkuvaa keskustelua.

Yleisellä tasolla ihmisoikeuksien voidaan katsoa olevan oikeuksia, joita yhdistää niiden luonteen universaalisuus, pysyvyys, jakamattomuus ja luovuttamattomuus.⁷⁷ Luovuttamattomuus ja pysyvyys tarkoittavat, ettei ihmisoikeuksia voi ottaa toiselta pois, vaan ne ovat pysyvä osa ihmistä eikä niitä voi antaa pois tai vaihtaa muihin oikeuksiin.⁷⁸ Universaaliudella tarkoitetaan, että kaikilla ihmisillä on samat ihmisoikeudet, eivätkö tietyt oikeudet koske vain tiettyjä henkilöitä tai ihmisryhmiä, ja jakamattomuudella, että ihmisoikeudet tulevat pakettina, eli niistä ei voi valita käyttöön vain haluamiaan oikeuksia ja jättää pois toisia.⁷⁹ Ihmisoikeudet on myös usein kirjattu kansainvälisesti hyväksytyihin sopimuksiin, mikä on vahvistanut niiden asemaa kansainvälisen oikeuden kentällä.

---

⁷⁴ Ks. GC no 6, kohta 1, s. 1. Joka jo 1982 katsoi, että oikeus elämään on perustavanlaatuinen oikeus, josta ei voida poiketa ja joka on jokaisen muun ihmisoikeuden pohjana. Samoin uusi GC no 36, kohta 2, s. 1. Kuitenkin ks. Rautiainen – Todorov 2016, s. 20, joiden mukaan kaikki yksilöt ja ihmisryhmät eivät silti nauti oikeuksiensa täysimääräisestä toteutumisesta.

⁷⁵ Ibid. Lisäksi ks. Wallace 2002, s. 210. Hänen mukaansa siitä, mitkä oikeudet pitäisi tunnustaa ihmisoikeuksiksi ei ole täyttä konsensusta ja lisäksi ihmisoikeuksien käsite ei ole staattinen vaan muuttuva.

⁷⁶ Erilaisten kulttuurien näkemysten syistä ks. Stearns 2012, s. 187.

⁷⁷ Ks. Ife 2012, s. 24.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Ibid.

Kansainvälisen oikeuden lähteet eroavat kansallisen oikeuden lähteistä. Huolimatta siitä, että kansainvälinen oikeus koskee suurta joukkoa hyvin erilaisia valtioita erilaisine mielipiteineen, on kansainvälisesti onnistuttu sopimaan hyvinkin yksityiskohtaisista asioista universaalisti.⁸⁰ Oikeuslähteet määrittävät oikeudellisen ja ei-oikeudellisen rajat.⁸¹ YK:n kansainvälisen tuomioistuimen perussäännön⁸² 38.1 artiklan mukaisia kansainvälisen oikeuden oikeuslähteitä ovat:

- a. kansainväliset yleis- tai erityissopimukset, jotka sisältävät riitapuolina olevien valtioiden nimenomaan tunnustamia sääntöjä,⁸³
- b. kansainvälinen tapa velvoittavaksi oikeudeksi tunnustetun yleisen käytännön ilmauksena;
- c. sivistyskansojen tunnustamat yleiset oikeusperiaatteet;
- d. oikeudelliset ratkaisut sekä eri maiden etevimpien tutkijain opit apukeinona oikeussääntöjen määrittelemiseksi.

Ensisijaisiksi oikeuslähteiksi on oikeuskirjallisuudessa katsottu lähteet a-c ja toissijaiseksi kohdan d lähteet.⁸⁴ Sivistyskansojen hyväksymien yleisten oikeusperiaatteiden on oikeuskirjallisuudessa katsottu tarkoittavan kansallisten oikeusjärjestelmien yhteisesti hyväksymiä periaatteita⁸⁵. Jaottelu ensisijaisiin ja toissijaisiin oikeusperiaatteisiin on tärkeä, sillä oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että vain ensisijaisten lähteiden avulla voidaan luoda kansainväliseen oikeuteen uusia normeja.⁸⁶ Edellä mainittujen lähteiden lisäksi oikeuskirjallisuudessa on joskus katsottu, että myös kansainvälisten järjestöjen päätökset, julistukset ja päätöslauselmat tulisi lisätä osaksi kansainvälisen oikeuden lähteitä.⁸⁷ Niiden on tällöin katsottu olevan osittain ensisijaisen ja osittain toissijaisen lähteen asemassa.⁸⁸

---

⁸⁰ Universaaliudella tarkoitan tässä, että ainakin suurin osa valtioista on hyväksynyt tietyt sopimukset itseään sitoviksi.

⁸¹ Ks. Hirvonen 2012, s. 151. Hän on myös esitellyt erilaisia oikeuslähdeoppeja s. 154–176.

⁸² Yhdistyneiden kansakuntien kansainvälisen tuomioistuimen perussääntö, SopS 1/1956.

⁸³ Kuten KP-sopimus.

⁸⁴ Hannikainen – Koivurova 2014, s. 50.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Hannikainen – Koivurova 2014, s. 51.

⁸⁸ Ibid.

Normit määräävät siitä, miten asioiden tulee olla.⁸⁹ Normien voimassaolo edellyttää, että niitä noudatetaan pääsääntöisesti niissä yhteisöissä, joiden jäsenten toimintaa ne säätelevät, tai sellaisissa toiminnoissa, joiden sääntöjä ne ovat.⁹⁰ Tämä pätee myös kansainvälisessä oikeudessa, jossa valtiot luovat yhdessä kaikkia sitovia normeja. Tällaisia ovat esimerkiksi ihmisoikeudet, joilla on todellista merkitystä vain, jos niitä noudatetaan ja noudattamista taas lisää valvontaelinten ja yhdessä sovittujen sanktioiden olemassaolo.

Oikeus elämään on otettu jo vuonna 1948 hyväksytyyn YK:n ihmisoikeuksien julistukseen, jonka 3 artiklan mukaan ”kullakin yksilöllä on oikeus elämään, vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen”. Vaikka YK:n ihmisoikeuksien julistus ei ole sitova juridinen asiakirja, on sillä ollut suuri merkitys ihmisoikeuksien historialle ja myös myöhempien kansainvälisten ihmisoikeussopimusten muotoilulle.⁹¹ Myöhemmin sama oikeus otettiin yksityiskohtaisemmin esimerkiksi KP-sopimuksen 6 artiklan 1 kohtaan: ”Jokaisella ihmisellä on synnynnäinen oikeus elämään. Tämä oikeus on suojattava lailla. Keltään ei saa mielivaltaisesti riistää hänen elämänsä.” Oikeus elämään sisältää siis lähtökohtaisesti oikeuden elää ja olla olemassa ja tämä oikeus on jokaisessa valtiossa suojattava lailla. Sama artikla kieltää myös joukkotuhonnan (art. 6 kohta 3) ja sääntelee kuolemantuomiota (art. 6 kohdat 2 ja 4-6). KP-sopimuksen mukainen oikeus elämään on jus cogens normi, joka tarkoittaa, etteivät sopimusvaltiot⁹² voi tehdä KP-sopimukseen liittyessään varautua⁹³, jolla ne irtautuisivat velvollisuudestaan suojella sopimuksen

---

⁸⁹ Hirvonen 2012, s. 53–54. Hänen mukaansa normit ovat kulttuurisesti määräytyneitä, sopimuksenvaraisia, yhteisöllisten tapojen muovaamia, ihmisen toiminnan tuloksena luotuja, käytännöllisen järjen tuottamia yhteisöllisiä ja institutionaalisia ilmiöitä. Normit ovat siis sidottuja ympäröivään kulttuuriin ja käsityksiin, mikä selittää osaltaan palautuskiellon muuttunutta asemaa. Ihmisoikeuksien painoarvo on viimeisten vuosikymmenten aikana muuttunut ja niiden merkityksen nousu on johtanut myös niiden valvonnan tehostumiseen ja soveltamisalan laajenemiseen.

⁹⁰ Hirvonen 2012, s. 55. Lisäksi hänen mukaansa on tärkeää, että suurin osa ryhmän jäsenistä tietää säännöstä, tunnistaa sen soveltuvuuden sellaisiin tapauksiin, joita se sääntelee ja hyväksyy sen velvoittavan luonteen. Ilman tällaista konsensusta säännöistä ei kansainvälisessäkään oikeudessa normeja kannattaisi tehdä, jos niitä ei noudatettaisi muutoin kuin paperilla.

⁹¹ Ks. Stearns 2012, s. 127–128.

⁹² Valtiosopimusoikeutta koskevan Wienin yleissopimuksen (SopS 33/1980)(myöhemmin Wienin yleissopimus) 2 artiklan 1 F kohdan mukaan sopimusvaltio ” tarkoittaa valtiota, joka on suostunut noudattamaan valtiosopimusta, siihen katsomatta, onko valtiosopimus jo tullut voimaan vai ei”.

⁹³ Wienin yleissopimuksen 2 artiklan 1 D kohdassa on määritelty varautuma seuraavalla tavalla: ””varautuma” tarkoittaa miten tahansa muotoiltua tai nimitettyä yksipuolista selitystä, jonka valtio antaa allekirjoittaessaan, ratifioidessaan tai hyväksyessään valtiosopimuksen tai siihen liittyessään ja jonka tarkoituksena on valtiosopimuksen tiettyjen määräysten oikeudellisten vaikutusten poistaminen tai muuttaminen sovellettaessa niitä tähän valtioon”.

mukaista oikeutta elämään. Lisäksi KP-sopimuksen artiklan 4 kohdan 2 mukaan oikeutta elämään pitää kunnioittaa myös hätätilan aikana.

Jus cogens normit ovat universaaleja eli maailmanlaajuisesti tunnettuja ja niitä voidaan soveltaa riippumatta valtion sidonnaisuuksista kansainvälisiin sopimuksiin tai tuomioistuimiin ja riippumatta valtion maantieteellisestä sijainnista.⁹⁴ Tämän universaaliuden on katsottu johtuvan jus cogens -normien luonteesta⁹⁵; liityttäessä ihmisoikeussopimuksiin jus cogens -normeista ei ole mahdollista tehdä varauksia eli jättää niitä soveltamatta tai tehdä omia lakeja tai kansainvälisiä sopimuksia, jossa sovitaan toiminnasta jus cogens normien vastaisesti. Tällaiset lait tai sopimukset eivät kansainvälisoikeudellisesti sido sopimuksen osapuolia ja ne voivat lisäksi johtaa muiden valtioiden asettamiin sanktioihin.⁹⁶ Lisäksi jus cogens -normeista ei voida erottua kuten muista kansainvälisen tapaoikeuden normeista persistent objector⁹⁷ -säännön mukaisesti, vaan ne koskevat sellaisenaan kaikkia valtioita, myös siinä tapauksessa, että ne ovat jo useita kertoja esittäneet eriäviä mielipiteitä asiasta.⁹⁸

Ollakseen jus cogens -normi, normin tulee olla yleisen kansainvälisen oikeuden normi sekä kansainvälisen yhteisön hyväksymä ja kansainvälisen yhteisön tunnustama normiksi, josta ei voida tehdä varauksia.⁹⁹ Jus cogens -normia voidaan muuttaa vain myöhemmällä kansainvälisen oikeuden jus cogens -luontoisella normilla.¹⁰⁰ Näin ollen

---

⁹⁴ Ks. Report of the International Law Commission 2019, s. 155.

⁹⁵ *non-derogable norms*.

⁹⁶ Esimerkiksi KP-sopimuksen 4 artiklan 2 kohdan mukaan artiklojen 6 ja 7 mukaisiin oikeuksiin ei voida tehdä rajoitusta. Ks. Report of the International Law Commission 2019, s. 155. Kannattaa kuitenkin huomioda, että tällaisia rikkomuksia kuitenkin tapahtuu ja esimerkiksi Kiinan epäillään tälläkin hetkellä syyllistyneen uiguurien kansanmurhaan ja kidutuksen kiellon rikkomiseen. Ks. STT-Yle 2021 ja Sudworth 2021.

⁹⁷ Ks. Green 2016, s. 25. Persistent objector – periaate tarkoittaa sitä, että valtio vastustaa jotain sääntöä ja tämän vastustuksen vuoksi se saa aikaan poikkeuksen, minkä vuoksi kyseinen tapaoikeuden sääntö ei sido kyseistä valtiota. Säännön kriteereistä ks. Green 2016, s. 59–60. Jotta persistent objector-sääntöä voidaan soveltaa, tulee vastustuksen lähtökohtaisesti tulla valtiolta. Samoin Green 2016, s. 62, vastustuksen täytyy kohdistua joko siihen, ettei uusi tapaoikeuden normi sido kyseistä valtiota tai ettei kyseinen normi ole vielä muotoutunut osaksi kansainvälistä tapaoikeutta. Lisäksi Green 2016, s. 71–73 mukaan vastustus täytyy kommunikoida, jotta persisiten objector -periaate voi tulla sovellettavaksi. Green 2016, s. 91–94 ja s. 95–96, vastustuksen tulee olla ainakin jokseenkin jatkuvaa. Lisäksi Green 2016, s. 106, jonka mukaan jatkuvuuden lisäksi myös vastustuksen yhtenevyys on tärkeää. Oikeuskirjallisuudessa on keskusteltu siitä, onko persistent objector -periaate saanut kansainvälisessä oikeudessa periaatteen aseman vai ei. Tästä keskustelusta ks. Green 2016, s. 21–22.

⁹⁸ Ks. Report of the International Law Commission 2019, s. 156.

⁹⁹ Ks. Report of the International Law Commission 2019, s.142.

¹⁰⁰ Ks. Report of the International Law Commission 2019, s. 147.

jus cogens -normit ovat hyvin suojassa epäedullisilta muutoksilta, mutta toisaalta myös positiivisia muutoksia on vaikea saada aikaan normin vaikean muokattavuuden vuoksi. Ollakseen jus cogens -luonteinen normi, tulee normin täyttää kaikki mainitut kriteerit ja kriteerien täyttymisen tulee olla myös toteen näytettävissä, eikä minkään normin kohdalla voida vain olettaa kriteerien täyttyvän ilman todisteita.¹⁰¹

Jus cogens normien luonteeseen kuuluu, että ne luovat velvollisuuksia kansainvälistä yhteisöä kohtaan ja siten ne ovat myös kaikkien valtioiden oikeudellisen kiinnostuksen kohteena.¹⁰² Tämä tarkoittaa sitä, että mikä tahansa valtio voi puuttua toisen valtion jus cogens normia rikkovaan toimintaan ja ne ovat jopa kansainvälisen oikeuden nojalla velvoitettuja toimimaan tällaisen rikkomuksen havaitessaan.¹⁰³

KP-sopimuksen 6 artiklan mukainen oikeus elämään ja 7 artiklan mukainen kidutuksen kieltä ovat molemmat ehdottomia oikeuksia, eli jus cogens luonteisia normeja.¹⁰⁴ Ihmisoikeuskomitea on katsonut, että velvollisuus olla karkottamatta, palauttamatta tai muuten siirtämättä KP-sopimuksen 6 artiklaan vetoavaa saattaa olla laajempi kuin pakolaissopimuksessa säädetty palautuskielto, sillä se saattaa ulottua myös muihin kuin varsinaisiin pakolaisiin.¹⁰⁵ Tämä muotoilu on erittäin varovainen, mutta se jättää kuitenkin tilaa soveltaa palautuskieltoa myös sellaisiin henkilöihin, jotka eivät täytä pakolaissopimuksessa lueteltuja pakolaisuuden kriteerejä. Ihmisoikeusperusteisen palautuskiellon sisältämä henkilöpiiri on siten laajempi kuin pakolaissopimuksen palautuskiellon, koska se ei ole sidottu tiettyyn jossain sopimuksessa tiukasti säädeltyyn henkilöpiiriin.¹⁰⁶

Ihmisoikeusperustaisen palautuskiellon on katsottu saaneen kansainvälisen tapaoikeuden aseman ainakin nimenomaan jus cogens-normina tunnetun kidutuksen kiellon osalta.¹⁰⁷

---

¹⁰¹ Ks. Report of the International Law Commission 2019, s. 157.

¹⁰² Report of the International Law Commission 2019, s. 145.

¹⁰³ Ks. Ibid.

¹⁰⁴ Komitea on myös tapauksessa Teitiota katsonut, että esimerkiksi ilmastonmuutoksen aiheuttamat muutokset elinympäristölle voivat johtaa palautuskiellon soveltamiseen.

¹⁰⁵ GC no 36, s. 8 kohta 31, joka vahvistettiin ihmisoikeuskomitean oikeuskäytännössä tapauksessa Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohdassa 9.3, s. 9.

¹⁰⁶ Nykänen 2013, s. 214.

¹⁰⁷ Ks. Chan 2007, s. 233 ja 234. Hänen mukaansa: *“The general consensus on the importance of the principle of non-refoulement at both global and regional levels, the enormity both qualitatively and quantitatively of resolutions and declarations in support of non-refoulement, and the absolute prohibition*

Tällöin ketään ei saa missään olosuhteissa palauttaa sellaiseen valtioon, jossa hän joutuisi kidutuksen kohteeksi. Samoin on katsottu, että kansainvälisen tapaoikeuden osana on ehdoton ajatus siitä, ettei ketään saa lähettää takaisin sellaiseen valtioon, jossa hänet voidaan mielivaltaisella päätöksellä tappaa.¹⁰⁸ Tästä voidaan päätellä, että myös oikeuden elämään ollessa *jus cogens* normi ja koska ketään ei saa palauttaa paikkaan, jossa hänet voidaan mielivaltaisella päätöksellä tappaa, myös oikeus elämään sisältää palautuskiellon. Tämä palautuskielto on ehdoton siltä osin, mitä tulee oikeuden elämään ydinalueeseen eli oikeuteen elää ilman tulematta mielivaltaisesti tapetuksi.

Ehdottomien *jus cogens* normien lisäksi palautuskielto voi joskus liittyä myös muuhun suojeltavaan oikeuteen. Esimerkiksi myös perhe-elämän suoja voi estää palauttamisen, jos perhe muutoin hajoaishi.¹⁰⁹ Oikeus perhe-elämään ei kuitenkaan ole *jus cogens* luontoinen normi, joten siihen liittyvän palautuskiellon soveltaminen ei ole yhtä ehdotonta kuin esimerkiksi kidutuksen kiellon osalta ja siten valtioille jää enemmän harkintavaltaa sen päättämisessä, onko palautuskiellon asettamiselle perusteita.

Oikeus elämään on KP-sopimuksen lisäksi kirjattu myös moniin muihin ihmisoikeussopimuksiin, kuten Euroopan ihmisoikeussopimukseen (artikla 2) ja Amerikan valtioiden järjestyksen ihmisoikeussopimukseen (artikla 4). Oikeus elämään on kirjattu hieman eri muotoon ja laajuuteen eri sopimuksiin, joten sitä sovelletaan hieman eri tavoin sopimuksesta riippuen.¹¹⁰ Oikeus on kuitenkin dynaamista ja myös vanhoja ihmisoikeussopimuksia tulkitaan nykyisin uudessa valossa, jolloin myös oikeuksien sisältö voi pikkuhiljaa oikeuskäytännön myötä muuttua.¹¹¹

---

against torture as a rule of jus cogens confirm that non-refoulement has acquired status as a rule of customary international law by virtue of the relevant State practice, which is itself extensive and uniform.”

¹⁰⁸ Ks. UNHCR 2007, s. 11, kohta 21. Osana kansainvälistä tapaoikeutta on ajatus siitä, että ketään ei saa lähettää takaisin maahan, jossa on oikea riski, että hänet saatetaan tappaa mielivaltaisesti.

¹⁰⁹ Nykänen 2013, s. 217–218, jonka mukaan tämä suoja ei kuitenkaan ole ehdoton vaan esimerkiksi rikoksentehtyjä saadaan silti poistaa maasta tietyissä tilanteissa.

¹¹⁰ Esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukainen oikeus elämään ei ole kaiken kattava, koska se hyväksyy elämän riistämisen tietyissä erikseen mainituissa tilanteissa. KP-sopimus (art. 6) taas suojaa mielivaltaiselta tappamiselta, mutta hyväksyy kuolemanrangaistuksen, joskin siten, että se pyritään pikkuhiljaa poistamaan, eikä sitä voi ottaa käyttöön valtioissa, jotka ovat jo lopettaneet sen käytön. Siten KP-sopimuksen mukainen oikeus elämään vaikuttaisi olevan laajempi kuin esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukainen oikeus elämään.

¹¹¹ Oikeuden muutoksesta ks. Nykänen 2013, s. 210.

2.2 Velvollisuus suojella oikeutta elämään

Ihmisoikeudet ovat subjektiivisia oikeuksia, jotka tulee taata kaikille yksilöinä eikä vain osana tiettyä ryhmää, ja siten jokaista tilannetta tulee tarkastella erikseen.¹¹² KP-sopimuksen mukaista oikeutta elämään ei tule tulkita suppeasti vaan se sisältää yksilöiden oikeuden ihmisarvoiseen elämään vapaana sellaisista toimista tai laiminlyönneistä, joiden tarkoituksena on tai jotka voivat johtaa epäluonnolliseen tai ennenaikaiseen kuolemaan.¹¹³ Tämä johtaa siihen, että valtiolta vaaditaan positiivisia toimia eli toimia sen oikeudenkäytön piirissä olevien KP-sopimuksen mukaisten oikeuksien suojelemiseksi jo ennen kuin rikkomus on tapahtunut.¹¹⁴

Valtioilla on myös yleisesti velvollisuus toimia ilmastonmuutoksen ehkäisemiseksi. Tähän liittyy kansainvälisen ympäristöoikeuden periaate yhteisestä mutta eriytyneestä vastuusta.¹¹⁵ Tällä tarkoitetaan, että vastuu kestävästä kehityksestä ja valtioiden toiminnasta on lähtökohtaisesti kansallista, mutta pienet valtiot tarvitsevat apua kestävänsä kehityksen päämäärään pääsemiseksi.¹¹⁶ Tällä korostetaan kansainvälistä yhteisöä kokonaisuutena ja sen toimintaa yhdessä, vaikkakin lopulta tämä johtaa paremmassa asemassa olevien valtioiden suurempaan vastuuseen ja avun tarjoamiseen pienille kehittyville valtioille.¹¹⁷ Ympäristöongelmat ja mahdollisuudet ehkäistä niitä jakautuvat epätasaisesti, samoin kuin ympäristöongelmien aiheuttajat.¹¹⁸ Koska eri valtioiden toimintamahdollisuudet ovat hyvin erilaisia, myös vastuun tulee olla eriytyneitä.¹¹⁹

---

¹¹² Ks. Klabbers 2021, s. 119, jonka mukaan yksilöt ovat kansainvälisen oikeuden subjekteja lähinnä silloin kun kyse on heille kansainvälisessä oikeudessa myönnettyistä oikeuksista, kuten ihmisoikeuksista tai esimerkiksi erityisryhmistä kuten pakolaisista. Esimerkiksi KP-sopimuksen ensimmäinen valinnainen pöytäkirja antaa yksilöille mahdollisuuden tehdä yksilövalituksia itseään kohdanneista KP-sopimuksessa suojustujen ihmisoikeuksien rikkomuksista. Lisäksi ks. Wallace 2002, s. 70. *“Individuals have limited legal personality, although contemporary international increasingly recognizes that an individual may possess both international rights and duties”*.

¹¹³ GC no 36, kohta 3, s. 1. Jo aiemmin vuonna 1982 GC no 6, kohdat 1 ja 6, s. 1. Lisäksi ks. Joseph 2019, s. 348. Hänen mukaansa tämä kielto olla soveltamatta oikeutta elämään suppeasti sisältää GC no 36:ssa mainitun: *“the entitlement of all individuals to be free from acts and omissions that are intended or may be expected to cause their unnatural or premature death, as well as to enjoy a life with dignity.”*

¹¹⁴ Vaatimus riittävistä toimista GC no 36, kohdat 7 ja 9, s. 2.

¹¹⁵ Ks. Draft Mauritius Strategy for the further Implementation of the Programme of Action for the Sustainable Development of Small Island Developing States, kohta 19, s. 7. Yleisestä ja eriytyneestä vastuusta erilaisten valtioiden osalta ks. Werksman 2013, s. 420–421.

¹¹⁶ Ks. Pirjatanniemi 2006, s. 552–553.

¹¹⁷ Pirjatanniemi 2006, s. 553.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Ibid.

Vastuun eriytymistä on hyödynnetty myös YK:n ilmastonmuutosta koskevassa puitesopimuksessa¹²⁰, jonka 3 artiklan 1 kohdan mukaan:

”Sopimuspuolten tulisi tasaveroisuuden pohjalta ja yhteisen mutta eriytyneen vastuunsa sekä omien valmiuksiensa mukaisesti suojella ilmastojärjestelmää nykyisiä ja tulevia sukupolvia varten. Tämän mukaisesti sopimuspuolina olevien teollisuusmaiden tulisi olla edelläkävijöitä ponnisteluissa ilmastonmuutosta ja sen haitallisia vaikutuksia vastaan.”

Puitesopimuksen 3 artiklan 2 kohdan mukaan kehittyvien maiden ja ilmastonmuutoksesta erityisesti kärsivien maiden erityisoloihin ja -tarpeisiin tulisi kiinnittää huomiota. Lisäksi artiklassa 4 sopimusvaltiot sitoutuvat yhdessä valmistautumaan ilmastonmuutoksen vaikutuksiin ja tämän lisäksi teollisuusmaat sitoutuvat avustamaan kehittyviä maita tällaisten valmistelujan kustannuksiin vastaamisessa. Sopimusvaltiot ovat siis sitoutuneet yhdessä vastaamaan ilmastonmuutoksen aiheuttamaan uhkaan sekä torjumalla sitä, että sopeutumistoimilla.¹²¹ Ajatus siitä, että ihmisoikeuksia suojataan niin nykyisiä kuin tuleviakin sukupolvia varten on tuttu myös ihmisoikeuskomitean ajattelutavasta, jonka mukaan ilmastonmuutos tulee aiheuttamaan yhden suurimmista vaaroista nykyisten ja tulevien sukupolvien oikeudelle elää.¹²² Tämän on katsottu johtavan siihen, että KP-sopimukseen liittyneillä valtioilla on velvollisuus sitoutua relevantteihin ympäristöoikeudellisiin velvoitteisiin, taatakseen oikeuden ihmisarvoiseen elämään niin nykyisille kuin tulevillekin sukupolville.¹²³

---

¹²⁰ Ilmastonmuutosta koskeva Yhdistyneiden Kansakuntien puitesopimus.

¹²¹ Ihmisoikeuskomitea liitti tämän ajattelun oikeuteen elää tapauksessa Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.3, s. 12, jossa se asettaa vastuun ilmastonmuutoksen torjumisesta ja samalla ihmisoikeuksien suojelusta kansainväliselle yhteisölle. Lisäksi ks. Petz 2017, s. 141–143. Hänen mukaansa kansainvälisen yhteisön ja sopimusvaltion osalta mahdollinen tulevaisuuden toimi on esim. suunniteltu ihmisten siirtäminen ennen kuin elämä alueella muuttuu täysin sietämättömäksi. Tällainen ihmisten massamuotoinen siirtäminen on kuitenkin ongelmallinen ihmisoikeuksien kannalta, eikä sitä tulisi siten nähdä vain teknisenä asiana vaan myös poliittisessa ja ihmisoikeuskontekstissa.

¹²² GC no 36, kohta 62, s. 14.

¹²³ GC no 3, kohta 62, s. 15. *“States parties should therefore ensure sustainable use of natural resources, develop and implement substantive environmental standards, conduct environmental impact assessments and consult with relevant States about activities likely to have a significant impact on the environment, provide notification to other States concerned about natural disasters and emergencies and cooperate with them, provide appropriate access to information on environmental hazards and pay due regard to the precautionary approach.”*

Valtiolla on velvollisuus suojata KP-sopimuksen artiklan 6 takaamia oikeuksia koskien alueella ja sen oikeudenkäytön piirissä olevia henkilöitä.¹²⁴ Amerikan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että henkilön voidaan katsoa olevan toisen valtion oikeudenkäytön piirissä, jos tämä valtio voi tosiasiallisesti käyttää häneen valtaa.¹²⁵ Sillä, onko tällainen oikeudenkäyttö laillista tai laitonta, ei ole merkitystä, kunhan vallankäyttö kohdistuu toisen valtion alueeseen tai suoraan toisen valtion alueella oleviin ihmisiin.¹²⁶ Tämä johtaa siihen, että valtioilla on vastuu myös oman valtionsa ulkopuolisista tapahtumista, jos niiden oikeudenkäyttö ulottuu valtion rajojen ulkopuolelle. Merkittävää ei siis ole se, onko henkilö kyseisen valtion alueella, vaan onko hän kyseisen valtion tehokkaan kontrollin ja vallan alaisena.¹²⁷ Tämä määritelmä laajentaa valtioiden suojeluvelvollisuuden koskemaan muitakin kuin valtion omia kansalaisia ja turvaa siten minimioikeudet kaikille valtion oikeudenkäytön piirissä oleville. Jos näin ei olisi, ei oikeus elämään toteutuisi täysimittaisena, koska valtiot voisivat valita, keitä ne suojelisivat ja jättää esimerkiksi toisen maan kansalaisia tai tiettyjen ryhmien edustajia suojelun ulkopuolelle.

Valtion vastuulla on kuitenkin rajansa. Valtiolta vaaditaan kyllä positiivisia toimia ihmisoikeuksien turvaamiseksi, mutta niiden ei tarvitse välttämättä johtaa onnistuneeseen lopputulokseen – yrittäminen riittää, jos se on tehty riittävällä tasolla.¹²⁸ Riittäväksi tasoksi taas on katsottu kohtuulliset toimet ennalta nähtävien ongelmien

---

¹²⁴ GC no 36, kohta 63, s. 15. Lisäksi ks. Smith 2012, s. 218. Hänen mukaansa valtion tulee tehdä kaikki tarvittavat toimet varmistaa oikeuden elämään toteutumisen oikeudenkäyttönsä piirissä oleville.

¹²⁵ Papantoniou 2018, s. 461.

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ UNHCR 2007 kohta 43, s. 19. Lisäksi ks. Issa and Others v. Turkki, kohta 71, s. 23–24. *“Moreover, a State may also be held accountable for violation of the Convention rights and freedoms of persons who are in the territory of another State but who are found to be under the former State’s authority and control through its agents operating – whether lawfully or unlawfully – in the latter State”*. Katso myös Loizidou v. Turkki kohta 62, s. 17. *“In this respect the Court recalls that, although Article 1 (art. 1) sets limits on the reach of the Convention, the concept of “jurisdiction” under this provision is not restricted to the national territory of the High Contracting Parties. According to its established case-law, for example, the Court has held that the extradition or expulsion of a person by a Contracting State may give rise to an issue under Article 3 (art. 3), and hence engage the responsibility of that State under the Convention. ... - ... In addition, the responsibility of Contracting Parties can be involved because of acts of their authorities, whether performed within or outside national boundaries, which produce effects outside their own territory”*. Ns. ”ei kenenkään maalla” ja avomerellä on omat vastuusäännöksensä ja kansainväliset sopimuksensa, joihin ei tässä kuitenkaan paneuduta enempää.

¹²⁸ Vaatimus riittävästä toimista GC no 36, kohta 9, s. 2.

ratkaisemiseksi.¹²⁹ Tässä kohtaa on jälleen hyvä muistaa, että kansainvälinen oikeus on kuitenkin oikeutta, josta suurelta osin päättävät valtiot ja joka siksi myös rajoittaa valtion vastuuta eikä yleensä johda täyden vastuun syntymiseen.

Kuitenkin valtion positiivinen velvollisuus suojella koskee myös suojelua ei-valtiollisilta toimijoilta.¹³⁰ Samoin suojelua tulisi taata sellaisille henkilöille, jotka ovat erityisen haavoittuvassa asemassa erityisen uhan tai olemassa olevan jatkuvan väkivallan uhan vuoksi. Tällaisia henkilöitä ovat esimerkiksi siirtolaiset, turvapaikanhakijat ja valtiottomat sekä esimerkiksi ihmisoikeustaistelijat tai perheväkivallan uhrit.¹³¹ Oikeus elämään johtaa siis suojelovelvollisuuteen laajaa ja hyvin erilaisista syistä suojelun tarpeessa olevaa ihmisjoukkoa kohtaan.

2.3 Oikeus elämään ja soveltamisen rajat

Oikeus elämään on toisaalta myös hyvin kiistelty oikeus ja esimerkiksi sen rajat, kenellä on oikeus elämään ja onko ihmisellä oikeus päättää omasta elämästään ja kuolemastaan ovat herättäneet paljon keskustelua. Kuolemanrangaistusta pidetään lähes koko Euroopassa oikeutta elämään loukkaavana asiana, kun taas esimerkiksi Yhdysvalloissa kuolemanrangaistuksia toteutetaan edelleen.¹³² Eri maissa on kuitenkin hyvin erilainen käytäntö esimerkiksi sen suhteen, missä vaiheessa alkio muuttuu ihmiseksi, jolla on oikeuksia, ja pitäisikö esimerkiksi vakavasti kehitysvammaisella lapsella olla oikeus syntyä. Näihin kysymyksiin ei kuitenkaan ole kyetty antamaan yksiselitteistä vastausta. Toinen määrittelyn ongelma liittyy elämän loppupäähän. Pitäisikö ihmisellä olla oikeus

---

¹²⁹ Ks. *Sawhoyamaya Indigenous Community v. Paraguay*, kohta 155: “*It is clear for the Court that a State cannot be responsible for all situations in which the right to life is at risk. Taking into account the difficulties involved in the planning and adoption of public policies and the operative choices that have to be made in view of the priorities and the resources available, the positive obligations of the State must be interpreted so that an impossible or disproportionate burden is not imposed upon the authorities.*” Valtion osalta riittää siis, että se tekee parhaansa, mutta jos suojelu johtaisi mahdottomaan tai epäsuhdassa olevaan taakkaan valtion viranomaisille, ei tällaisia toimia tarvitse tehdä.

¹³⁰ GC no 36, kohta 20, s. 5. Tämä sisältää mm. valtion velvollisuuden ylläpitää sellaista asianmukaista rikosoikeudellista järjestelmää, joka tunnistaa potentiaalisesti tappavan väkivallan eri muodot.

¹³¹ Joseph 2019, s. 354–355, jossa hän viittaa GC no 36, kohtiin 21 ja 23, valtion positiivista vastuuta koskien. GC no 36, kohta 23, s. 6 sisältää tarkemman listan haavoittuvassa asemassa olevista henkilöistä. Erilaisista haavoittuvuuden muodoista ks. Heiskanen – Heinämäki 2017, s. 51.

¹³² Ks. Kansalaisyhteiskunnan ja poliittisten oikeuksien koskevaan yleissopimukseen liittyvä toinen valinnainen pöytäkirja kuolemanrangaistuksen poistamisesta. SopS 49/1991.

päättää kuolemastaan eli pitäisikö eutanasian olla mahdollista ja missä vaiheessa täysin koneiden varassa elävän henkilön elämää ylläpitävät koneet voidaan kytkeä pois päältä? Entä milloin ihminen katsotaan kuolleeksi?¹³³ Myöskään näihin kysymyksiin ei ole selkeää vastausta ja käytännöt saattavat vaihdella maittain paljonkin.

Oikeus elämään kattaa kuitenkin kaikissa järjestelmissä ainakin jo syntyneen henkilön oikeuden elää siihen asti, kunnes hänet sen oikeudellisen järjestelmän mukaan, jonka piirissä hän elää, katsotaan kuolleeksi. Tästä voi olla poikkeuksia esimerkiksi kuolemanrangaistuksen muodossa, mutta lähtökohtaisesti tämä on se ihmiselämän alue, jota oikeus elämään pyrkii suojelemaan. Tämä ilmenee jo KP-sopimuksen sanamuodosta ”Jokaisella ihmisellä on synnynnäinen oikeus elämään. Tämä oikeus on suojattava lailla. Keltään ei saa mielivaltaisesti riistää hänen elämänsä.” KP-sopimuksen mukainen oikeus elämään sisältää siis selvästi oikeuden olla olemassa ja elää ottamatta kantaa siihen, missä vaiheessa elämä alkaa tai päättyy.¹³⁴ On kuitenkin selvää, että tässä tarkoitettu jokaisen oikeus elämään, koskee ainakin jo syntyneitä ihmisiä.

Oikeutta elämään voidaan loukata monin tavoin. GC nro. 36 mukaan oikeutta elämään voidaan loukata sellaisella tahallisella tai muuten ennakoitavissa olevalla ja ehkäistävässä olevalla teolla tai laiminlyönnillä, joka johtaa elinikäiseen vahinkoon tai vammaan. GC no 36 ei kuitenkaan määrittele kuinka tarkasti loukkauksen tulee olla ennakoitavissa. Loukkaus ylittää ruumiillisen tai henkisen koskemattomuuden vahingoittamisen tai sen uhan.¹³⁵ Oikeuden loukkaus voi siis näin ollen syntyä jo vähäisemmästä rikkomuksesta kuin kuoleman aiheuttamisesta.¹³⁶ Oikeutta elämään voidaan loukata aktiivisella tekemisellä tai vastaavasti tekemättä jättämisellä. Sitä voidaan katsoa loukatun, jos

---

¹³³ Esimerkiksi Suomessa sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella kuoleman toteamisesta (27/2004) määritellään kuoleman toteamisen edellytykset ja sen 2 §:n mukaan ”ihminen on kuollut, kun kaikki hänen aivotointonsa ovat pysyvästi loppuneet”.

¹³⁴ Ks. Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 67. EIS:n osalta on tultu siihen johtopäätökseen, että koska sopimus itsessään ei määrittele elämän alkua, voi jokainen sopimusvaltio määritellä sen itse.

¹³⁵ GC no 36, kohta 6, s. 2. ” *Deprivation of life involves an intentional or otherwise foreseeable and preventable life-terminating harm or injury, caused by an act or omission. It goes beyond injury to bodily or mental integrity or threat thereto* ”.

¹³⁶ Ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti kohta 9.4, s. 9–10. Ihmisoikeuskomitea viittasi samalla myös aiempaan tapaukseensa Portillo Cáceres v. Paraguay, kohtaan 7.3, s 13–14.

oikeuden loukkaukselta olisi ollut mahdollista välttyä toimimalla toisin ja loukkaus oli ennakoitavissa. Loukkaus voi olla luonteeltaan fyysinen tai psyykinen.¹³⁷

---

¹³⁷ Ks. GC no 36, kohta 6, s. 2.

3. Oikeus ihmisarvoiseen elämään

Oikeus elämään on muutakin kuin vain oikeus pysyä hengissä ja saada suojaa mielivaltaiselta tappamiselta. Sen on myös katsottu sisältävän oikeuden ihmisarvoiseen elämään, johon liittyy mm. oikeus riittävään ruokaan ja juomaan sekä itsemääräämisoikeuteen.¹³⁸ Ihminen ei pysy hengissä ilman perustarpeiden täyttymistä, joten on selvää, että oikeuden riittävään ruokaan ja juomaan tulee kuulua oikeuteen elää. Ihmisarvoinen elämä on kuitenkin paljon muutakin kuin vain hengissä pysymistä ja näin ollen sen on katsottu oikeuttavan tiettyjen elämän perusedellytysten täyttymiseen, jotta elämä olisi ns. elämisen arvoista. Käsitys siitä, mitä oikeus ihmisarvoiseen elämään sisältää vaihtelee kuitenkin maasta ja kulttuurista toiseen.¹³⁹ Tämä on myös resurssikysymys, sillä sellaisia etuja ei voi taata, joita ei ole, tai jotka eivät riitä kaikille. Ilmastonmuutoksen myötä ihmisen elinympäristö muuttuu ja samalla mahdollisuudet taata ihmisarvoisen elämän edellytykset tietyillä alueilla eläville ihmisille laskevat entisestään.¹⁴⁰

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu ihmisoikeuskomitean täsmentäneen tapauksessa Teitiota v. Uusi-Seelanti, että oikeus ihmisarvoiseen elämään voi vaarantua useissa erilaisissa tilanteissa, sisältäen yleisen väkivallan sekä sosioekonomisten oikeuksien vaarantumisen, kuten oikeuden veteen, ruokaan ja toimeentuloon.¹⁴¹ Hakija on tapauksessa esittänyt näyttöä saarelaisilla olevan vaikeuksia saada vettä ja ruokaa¹⁴² ja myös hakija itse oli ollut jo pitkään työttömänä saarella asuessaan.¹⁴³ Vaikka nämä seikat olivat tapauksessa riidattomia, eivät ne kuitenkaan riittäneet näyttämään, että saarelle palauttaminen loukkaisi hakijan oikeutta ihmisarvoiseen elämään. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin arveltu, että palautuskieltoa olisi sovellettu asiassa, jos tilanne olisi ollut

---

¹³⁸ GC no 36, kohta 9, s. 2.

¹³⁹ Ks. Garozza 2015, s. 348–349, jonka mukaan ihmisarvon juuret ovat hyvin moninaiset ja tulevat eri kulttuureista, joissa ajatus ihmisarvoisesta elämästä edustaa hyvin erilaisia näkemyksiä siitä, miksi ihmisellä on ihmisarvo ja mitä sen kunnioittaminen vaatii. Erimielisyyksistä ks. O’Mahony 2012, s. 558–559. Lisäksi s. 562 ihmisarvon ajatuksesta. *“Does dignity simply mean that we should all be able to enjoy the same rights without distinction—or does it mean that we have rights because of our inherent human dignity?”*

¹⁴⁰ Ks. IPCC WGII Sixth Assessment Report 2022, s. 7–8.

¹⁴¹ Cali – Cunningham 2020, s. 368.

¹⁴² Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohdat 9.8 ja 9.9, s. 11.

¹⁴³ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 2.7 s. 2.

akuutimpi ja tapauksessa olisi esitetty enemmän riskiarviota tukevaa tieteellistä näyttöä.¹⁴⁴ Palautuskieltoa olisi siis sovellettu perustuen KP-sopimuksen mukaiseen oikeuteen elää, jos tapauksessa esitetty näyttö olisi ylittänyt ihmisoikeuskomitean asettaman näyttökynnyksen. Ihmisoikeuskomitea ei kuitenkaan sulkenut pois mahdollisuutta saada palautuskiellon tarjoamaa suojaa liittyen ilmastonmuutokseen ja ihmisarvoiseen elämään.

Tapauksessa Teitiota v. Uusi-Seelanti on katsottu vahvistetun, että KP-sopimuksessa taatut tietyt taloudelliset ja sosiaaliset komponentit ovat valtioita sitovia ja siten oikeus elämään sisältää myös tietynlaiset elinolot, kuten tavanomaisten taloudellisten ja sosiaalisten oikeuksien saavutettavuuden.¹⁴⁵ Oikeuskirjallisuudessa on myös katsottu, että tapauksessa käytetty kieli on sopimusvaltioita kohtaan aiempaa sitovampaa.¹⁴⁶ Ihmisoikeuskomitean mukaan, ympäristön pilaantuminen, ilmastonmuutos ja kestämatön kehitys ovat yksi painavimmista ja vakavimmista uhista oikeudelle elää niin nykyiselle kuin tulevillekin sukupolville.¹⁴⁷ Ilmastonmuutos heikentää mahdollisuuksia tarjota riittäviä ruoka- ja juomavaroja kaikille. IPCC:n viimeisimmän ilmastoraportin mukaan ilmastonmuutos on jo aiheuttanut vakavia sosioekonomisia ongelmia ja sillä tulee edelleen olemaan yhä suurempi vaikutus ihmisten elämään, riippumatta siitä, millaisiin toimiin tässä vaiheessa ryhdytään.¹⁴⁸ Ilmastonmuutos on jo ja tulee myös tulevaisuudessa vaikuttamaan puhtaan veden määrään ja ruuan tuotantoon.¹⁴⁹ Ruuan tuotannolla tarkoitetaan niin kasvien kasvattamista kuin myös eläinperäisiä tuotteita ja kalaa sekä muita mereneläviä ja merestä saatavia tuotteita.¹⁵⁰ Tutkimuksen mukaan noin 3.3. – 3.6 biljoonaa ihmistä elää sellaisissa olosuhteissa, että heidän katsotaan olevan erityisen

---

¹⁴⁴ Ks. Cali – Cunningham 2020, s. 368. Kannattaa huomioida, että kyseisessä tapauksessa tutkija antoi asiassa näkemyksensä, joka puolsi hakijan esittämiä faktoja. Silti hänen ei katsottu pystyneen varmaksi, että koko saari tulee tuhoutumaan, koska komitea katsoi, että tilanteeseen voidaan vielä vaikuttaa. Tästä ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.10, s. 11–12.

¹⁴⁵ Ks. Hamzah Sendut 2020. Hänen mukaansa tämän lopputuloksen voi johtaa tapauksesta ja GC no 36, kohdassa 26 käytetystä kielestä.

¹⁴⁶ Ibid. Lisäksi tapauksessa on hänen mukaansa huomattava myös KP-sopimuksen mukaisen oikeuden elämään ja valtiota sitovien TSS-sopimuksen mukaisten velvollisuuksien päällekkäisyys.

¹⁴⁷ GC no 36, kohta 62: ”Environmental degradation, climate change and unsustainable development constitute some of the most pressing and serious threats to the ability of present and future generations to enjoy the right to life.”

¹⁴⁸ Ks. IPCC WGII Sixth Assessment Report 2022, s. 8 – 10.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Ibid.

haavoittuvassa asemassa suhteessa ilmastonmuutokseen.¹⁵¹ Haavoittuvuus suhteessa ilmastonmuutoksen vaihtelee alueittain ja siihen vaikuttavat ilmastonmuutoksen lisäksi myös jo saavutettu sosioekonominen kehitys, kestämatön meren ja maan käyttö sekä epäoikeudenmukaisuus, marginalisaatio ja historialliset sekä edelleen jatkuvat epäoikeudenmukaiset mallit, kuten kolonialismi.¹⁵² Näistä syistä esimerkiksi kehittyvät maat ovat alttiimpia ilmastonmuutoksen vaikutuksille ja siten myös haavoittuvammassa asemassa kuin esimerkiksi kehittyneet länsimaat, joilla on rahaa, tietoa ja resursseja ilmastonmuutoksen torjumiseksi ja toisaalta sen vaikutusten minimoimiseksi. Ilmastonmuutoksen seurauksena entisestään vähenevät resurssit tulevat vaikuttamaan nimenomaan elämän edellytysten täyttymiseen. Oikeus ihmisarvoiseen elämään vaatisi siis resurssien jakamista ja niiden käytön tehostamista, jos sen halutaan toteutuvan siinä laajuudessa, mikä on oikeuskirjallisuudessa katsottu tarpeelliseksi.

Vaikka oikeus elämään sisältää oikeuden ihmisarvoiseen elämään, on tätä tulkittu suppeasti. Esimerkiksi ilmastopakolaisten osalta tapauksessa Teitiota ihmisoikeuskomitea katsoi, että mahdollisuus ihmisarvoiseen elämään oli näytetty riittävällä tavalla toteen, kun osalla saaren väestöstä oli pääsy puhtaan juomaveden pariin ja kasvien kasvattaminen oli mahdollista vaikkakin vaikeaa. Komitea myös painotti, että kaikilla saaren asukkailla oli tapauksessa sama tilanne, eikä hakija ollut kyennyt näyttämään, että juuri hän olisi kuulunut siihen väestönosaan, jota ruuan- ja vedensaannin ongelmat erityisesti kohtaisivat.¹⁵³ Ihmisoikeuskomitea katsoi myös, ettei hakija ollut kyennyt näyttämään, että asunnon hankkimisen vaikeudet tai maakiistat kohdistuisivat erityisesti häneen ja hänen perheeseensä, siten että ne loukkaisivat heidän oikeuttaan elämään.¹⁵⁴

Ihmisoikeuskomitean jäsen Laki Muhumuza on eriävässä mielipiteessään katsonut, että asiassa esitetyn tiedon perusteella olisi tullut katsoa, että hakijan palauttaminen Kiribatille loukkaa hänen oikeuttaan elämään.¹⁵⁵ Hänen mukaansa asiassa oli näytetty saarelaisten

---

¹⁵¹ IPCC WGII Sixth Assessment Report 2022, s. 11.

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.8 ja 9.9, s. 11. Vaikeus kasvattaa syötäviä kasveja tai saada juomakelpoista vettä huomioitiin, mutta ei pidetty riittävällä tavalla näytettynä, että tämä vaikeus johtaisi ennalta nähtävään uhkaan KP-sopimuksen art. 6 mukaiselle oikeudelle elämään.

¹⁵⁴ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.7, s. 10–11.

¹⁵⁵ Teitiota v. Uusi-Seelanti, Annex 2, kohta 5, s. 15–16.

ongelmat kasvattaa kasveja sekä vaikeudet saada puhdasta juomavettä.¹⁵⁶ Lisäksi hän huomauttaa, ettei oikeutta elämään voida suojella siten, että odotetaan kunnes alueella on jatkuvia kuolemia, koska tämä ei olisi linjassa komitean oman aiemman käytännön kanssa eikä siten voida suojella oikeutta elämään sen oikeassa laajuudessa.¹⁵⁷ Hänen mielestään hakijan ja hänen perheensä jo kohtaamat vaikeudet osoittavat, että elämä Kiribatilla ei täytä niitä ihmisarvoisen elämän edellytyksiä, joita KP-sopimuksella pyritään suojaamaan.¹⁵⁸ Tämän eriävän mielipiteen päättely on linjassa sen kanssa, miten oikeutta elämään on nykyisin sovellettu: oikeus elämään sisältää oikeuden ihmisarvoiseen elämään, joka voi toteutua vain, jos henkilöllä on mahdollisuus saada perustarpeensa täytettyä eli oikeutta riittävään ruokaan ja juomaan.

Myös Amerikan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että hyvä elämä edellyttää oikeutta veteen, ruokaan ja juomaan, joiden tason tulee olla riittävä, koska elämä perusedellytysten täytymisellä on suuri vaikutus yksilön elämänlaatuun ja ihmisoikeuksien toteutumiseen.¹⁵⁹ Teitiota tapauksessa todistettu ruuan ja puhtaan juomaveden puute, ovat sellaisia seikkoja, jotka vaikuttavat yksilön elämään perustavanlaatuisella tavalla. Ihmisoikeuskomitean vähemmistön kanta olisi ollut linjassa myös Amerikan ihmisoikeustuomioistuimen tulkinnan kanssa, mutta enemmistö päätti kuitenkin toisin.

---

¹⁵⁶ Teitiota v. Uusi-Seelanti, Annex 2, kohta 5, s. 15–16.

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ Teitiota v. Uusi-Seelanti Annex 2, kohdat 5 ja 6, s. 15–16.

¹⁵⁹ Amerikan ihmisoikeustuomioistuimen neuvoa-antava lausuma, kohta 109, s. 46.

4. Oikeus elinkelpoiseen ympäristöön

4.1 Oikeus elinkelpoiseen ympäristöön – lähtökohdat

Viimeisten vuosikymmenten aikana oikeus on ollut muutoksessa: ympäristöoikeuden merkitys on kasvanut samalla kun sen suhde ihmisoikeuksiin on lähentynyt.¹⁶⁰ Ensimmäiset tapaukset, joissa katsottiin oikeudella elää ja ympäristöllä olevan keskinäinen suhde, koskivat ydintestien ja ydinjätteen aiheuttamia vaaroja.¹⁶¹ Sittemmin tämä suhde on vahvistettu mm. ihmisoikeuskomitean käsittelemässä tapauksessa *Portillo Cacéres v. Paraguay*, jossa Paraguayn valtion katsottiin syyllistyneen ihmisoikeusrikkomukseen, sillä se ei suojellut alkuperäiskansaan kuulunutta kantajaa soijaviljelmän levittämiltä ympäristömyrkyiltä.¹⁶² Ympäristön pilaantuminen on herättänyt etenevissä määrin huomiota varsinkin viime vuosikymmenten aikana, joten onkin loogista, että vastaavanlaisia aihetta käsitellään myös oikeustieteissä. Ilmastonmuutos on noussut yhdeksi suurimmista uhista oikeudelle elää.¹⁶³ Ihmisoikeuskomitea onkin antanut työkaluja ihmisoikeuksien ja luonnon suhteen käsittelyyn varsinkin tapauksissa *Teitota v. Uusi-Seelanti* ja *Portillo Cacéres v. Paraguay*, sekä julkaisemassaan GC no 36:ssa.¹⁶⁴ Näiden oikeusohjeiden voidaan odottaa olevan tärkeitä myös tulevaisuudessa, niin ihmisoikeuskomitean omassa ratkaisukäytännössä kuin laajemminkin.¹⁶⁵

Oikeus elämään sisältää myös oikeuden elinkelpoiseen ympäristöön, sillä ilman elinkelpoista ympäristöä oikeus ihmisarvoiseen elämään ei voi täysimääräisenä toteutua. Kuten aiemmin tässä työssä on esitetty, oikeus elämään vaatii oikeutta riittävään ruokaan ja juomaan. Oikeus elämään voi toteutua täysimääräisenä vain, jos oikeus ihmisarvoiseen elämään toteutuu ja oikeus ihmisarvoiseen elämään voi toteutua vain, jos ihmisellä on oikeus elinkelpoiseen ympäristöön. Näin on siksi, että ilman elinkelpoista ympäristöä ei ole ruokaa, juomaa tai suojaa, jotka ovat ihmisarvoisen elämän edellytyksiä.

---

¹⁶⁰ Ks. Stearns 2012, s. 155–156.

¹⁶¹ Ks. *E.H.P. v. Kanada*.

¹⁶² *Portillo Cáceres v. Paraguay*, kohta 7.8, s. 15 ja kohta 8, s. 16.

¹⁶³ Ks. GC no 36, kohta 62, s. 14–15.

¹⁶⁴ Tästä ks. *Le Moli* 2020, s. 750.

¹⁶⁵ *Ibid.*

Oikeutta elinkelpoiseen ympäristöön ei kuitenkaan ole kirjattu laajimpiin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, kuten KP-sopimukseen, ja muutenkin ympäristön ja ihmisoikeuksien välinen suhde on päässyt kehittymään vasta viimevuosikymmeninä.¹⁶⁶ Ihmisoikeuksien valvontaelimet kuten YK:n ihmisoikeuskomitea ovat oikeuskäytännössään katsoneet, että ihmisoikeussopimukset ovat muuttuvia asiakirjoja ja niiden sisältö on sidoksissa muuttuvaan yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja arvoihin.¹⁶⁷ Vaikka itse sopimustekstejä muutetaan harvoin, muuttuu sopimusten tulkinta heijastellen yhteiskunnallista tilannetta ja siten esimerkiksi monen ihmisoikeussopimuksen on nykyisen oikeuskäytännön valossa katsottu sisältävän palautuskiellon, vaikka sitä ei sopimukseen erikseen olisi kirjattu.¹⁶⁸

Ympäristön pilaantuminen, ilmastonmuutos ja kestävä kehitys ovat tämän hetken vakavimpia uhkia nykyisten ja tulevien sukupolvien mahdollisuudelle nauttia oikeudesta elämään.¹⁶⁹ Tästä johtuen valtioille tulisi johtaa velvollisuus varmistaa mahdollisuus elämään toimimalla siten, että se suojelee ympäristöä haitoilta, saastuttamiselta ja ilmastonmuutokselta, oli niiden aiheuttajan sitten julkinen tai yksityinen toimija.¹⁷⁰ Ilmastonmuutosta ja ylipäättänsä ympäristöoikeutta on perinteisesti tarkasteltu erillisinä kokonaisuuksina, mutta nyttemmin kansainvälisissä ja kansallisissa tuomioistuimissa ja muissa vastaavanlaisissa elimissä, kuten ihmisoikeuskomiteassa, on käsitelty ja tullaan tulevaisuudessa vielä käsittelemään monia tapauksia, joissa ilmastonmuutosta ja sen seurauksia tarkastellaankin ihmisoikeuskontekstissa.¹⁷¹

---

¹⁶⁶ Ks. Stearns 2012, s. 155–156. Ympäristöongelmien havaitseminen aloitti ympäristöoikeuden kehityksen kohti nykypäivää 1990-luvun lopulla ja ympäristöoikeudessa alettiin käyttää oikeuksiin viittaavaa kieltä ns. ”rights language”.

¹⁶⁷ Ks. Nykänen 2013, s. 210: Esimerkiksi kidutuksen kiellon katsotaan nykyisin sisältävän palautuskiellon.

¹⁶⁸ Tästä ks. Pirjatanniemi 2006, s. 548–549. Palautuskielto löytyy esim. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklasta, KP sopimuksen 7 artiklasta ja YK:n kidutuksen kieltävän sopimuksen 3 artiklasta.

¹⁶⁹ GC no 36, kohta 62 s. 14–15. Vahvistettu tapauksessa Teitiota. Samoin tapauksessa Urgenda kohdassa 2.3.2 (kohdassa *Conclusion of the Court of Appeal*) ja 5.1, katsottiin Alankomaiden valtion olevan vastuussa päästöjen vähentämisestä, koska muutoin se loukkaisi hakijoiden Euroopan ihmisoikeussopimuksen artiklojen 2 (oikeus elämään) ja 8 (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta) mukaista oikeutta. Tässä siis ihmisoikeussopimuksen mukaiset ihmisoikeudet yhdistyivät suoraan ilmastonmuutokseen ja oikeuteen elinkelpoiseen ympäristöön.

¹⁷⁰ GC no 36, kohta 62, s. 14–15.

¹⁷¹ Näistä esimerkkinä mm. Teitiota v Uusi-Seelanti, Urgenda ja Portillo Cáceres v. Paraguay. Tulossa on myös portugalilaisten nuorten nostama ilmastokanne Duarte Agostinho and others against Portugal and 33 other states, joka käsitellään Euroopan ihmisoikeustuomioistuimissa. Kanteessaan nuoret vaativat 33 valtion ryhtyvän tehokkaampiin toimiin ilmastonmuutoksen pysäyttämiseksi. Paikallisissa

Ilmastonmuutoksen edetessä kaikkein heikoimmassa asemassa ovat köyhät sekä tietystä ympäristöstä elinkeinonsa saavat ryhmät, kuten alkuperäiskansat, joiden resurssit lähteä ja suojella itseään ilmastonmuutoksen aiheuttamilta uhilta ovat valtaväestöä heikommat.¹⁷² Alkuperäiskansoilla on erityinen suhde luontoon ja ilmastonmuutos vaikuttaa erityisesti heidän oikeuteensa harjoittaa perinteistä elinkeinoaan ja samalla köyhdyttää heidän ainutlaatuista kulttuuriperintöään.¹⁷³ Oikeus elinkelpoiseen ympäristöön liittyy siis alkuperäiskansojen erityiseen oikeuteen harjoittaa perinteistä elinkeinoaan ja siten heidän kulttuuriin oikeuksiinsa.¹⁷⁴

Jo niinkin aikaisin kuin vuonna 1993 ryhmä Filippiiniläisiä lapsia nosti kanteen Filippiinien korkeimmassa oikeudessa tavoitteenaan pysäyttää Filippiinien sademetsäkato.¹⁷⁵ Lasten kanne nojasi Filippiinien perustuslakiin vuodelta 1987, joka takaa ihmisille oikeuden tasapainoiseen ja terveelliseen ympäristöön.¹⁷⁶ Tapauksessa tuotiin esiin ajatus sukupolvienvälisestä oikeudenmukaisuudesta, jolla tarkoitetaan sitä, että luonnonvarat kuuluvat kaikille sukupolville ja jos nykyiset sukupolvet käyttävät kaikki luonnonvarat, he varastavat tulevilta sukupolvilta.¹⁷⁷ Tuomioistuimien antoi tapauksessa tuomion, jossa se katsoo, että kaikille tulee olla oikeus puhtaaseen ympäristöön ja tämä oikeus tulee taata myös tuleville sukupolville.¹⁷⁸ Oikeus puhtaaseen elinympäristöön on siis huomioitu Filippiineillä jo aikoja sitten.

Ihmisoikeuskomission GC nro. 36 artiklat 26 ja 62 koskevat oikeutta ihmisarvoiseen elämään ja sen suhdetta ympäristön suojeluun. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että näitä kohtia yhdessä lukemalla tullaan siihen johtopäätökseen, että ympäristön pilaantuminen ja tuhoutuminen muodostaa yhden suorimmista, painokkaimmista ja vakavimmista uhista oikeudelle elää, varsinkin ilmastonmuutoksen ja ääriolosuhteiden

---

tuomioistuimessa käsiteltävästä tapauksesta hyvä esimerkki on Klimatická žaloba ČR v. Czech Republic, jossa kysymyksenä on, loukkaako Tšekin tasavalta oikeutta elämään olemalla passiivinen ilmastonmuutoksen torjunnassa.

¹⁷² Ks. Millar – Caldwell 2013, s. 433.

¹⁷³ Ks. Höing – Razzaque 2012, s. 19.

¹⁷⁴ Ks. Klabbers 2021, s. 129.

¹⁷⁵ Minors Oposa v. Secretary of the Department of Environmental and Natural Resources. 30.7.1993.

¹⁷⁶ Minors Oposa, s. 5–6, 9.

¹⁷⁷ Ks. Minors Oposa, s. 7–8.

¹⁷⁸ Ks. Minors Oposa, s. 11.

muodossa.¹⁷⁹ Tästä johtuen valtioille on asetettu positiivinen velvollisuus suojella sopivin keinoin oikeutta elää suojelemalla ympäristöä haitoilta, pilaantumiselta ja ilmastonmuutokselta riippumatta siitä aiheuttaako tämän haitan yksityinen vai julkinen toimija.¹⁸⁰ Velvoite estää ympäristöhaittoja ei rajoitu vain omaan valtioon, vaan se koskee myös rajat ylittäviä ympäristöhaittoja.¹⁸¹ Ihmisoikeudet kehittyvät koko ajan ja keskustelua on käyty siitä, pitäisikö oikeus puhtaaseen ympäristöön kirjata yhdeksi uudeksi ihmisoikeudeksi kansainvälisiin sopimuksiin.¹⁸² Tätä varten tarvittaisiin kuitenkin vahva poliittinen tahto, jota ei ainakaan vielä ole ollut.¹⁸³ Vaikka oikeutta puhtaaseen ja elinkelpoiseen ympäristöön ei ole vielä saatu laajoihin ihmisoikeussopimuksiin, on kuitenkin ympäristöoikeuden puolella erilaisia sopimuksia, joiden tarkoituksena on suojella ympäristöä. Esimerkiksi YK:n ilmastonmuutosta koskeva puitesopimus¹⁸⁴ ja Pariisin sopimus¹⁸⁵ ovat laajasti ratifioituja sopimuksia, joiden tarkoituksena on pysäyttää tai ainakin hidastaa ilmastonmuutoksen etenemistä. Ilmastonmuutoksen pysäyttäminen taas on tärkeää, jotta maapallo pysyy elinkelpoisena, joten myös tällaiset sopimukset suojelevat oikeutta elinkelpoiseen ympäristöön. Näiden lisäksi maiden välillä ja yksittäisissä valtioissa on lukemattomia erilaisia järjestelmiä,

---

¹⁷⁹ Ks. Le Moli 2020, s. 745. Lisäksi tästä ajattelusta ks. GC no 36, kohdat 26, s. 6–7 ja 62 s. 14–15. Ks. myös Joseph 2019, s. 359. Hänen mukaansa tämä GC no 36 kohdan 62 maininta oikeudesta ihmisarvoiseen elämään on rajoitettu oikeuteen elää vapaana kaikista sellaisista uhista, jotka voivat mahdollisesti tappaa. Eli että uhat, jotka aiheuttavat kuoleman mahdollisuuden uhkaavat oikeutta elämään.

¹⁸⁰ Ks. GC nro. 36, kohdat 26, s. 6–7 ja 62 s. 14–15. Kokonaiskuvan saamiseksi ks. Le Moli 2020, s. 746, varsinkin alaviite 77.

¹⁸¹ Ks. Le Moli 2020, s. 746, kattavasti aiheesta varsinkin alaviitteet 78–80. Ks. Millar – Caldwell 2013, s. 438–439. Heidän mukaansa ympäristöoikeuden no harm -periaate on laajennettu koskemaan rajat ylittävää ympäristöhaittaa. Sillä on myös yhteys ilmastonmuutokseen, vaikkakin tämä yhteys voi välillä olla ongelmallinen, esimerkiksi siksi, etteivät kaikki valtiot ole hyväksyneet kansainvälien tuomioistuimen toimivaltaa ja toisaalta siksi, että vaadittavan kausaaliyhteyden ilmastonmuutoksen aiheuttaneen haitan ja yksittäisen valtion välillä. Tästä keskustelusta ks. Millar – Caldwell 2013, s. 441–443.

¹⁸² Ks. Koivurova – Pirjatanniemi 2013, s. 44 ja Klabbers 2021, s. 121–122 (universality of human rights). Tällä hetkellä oikeuskäytännössä näyttäisi siis olevan vallalla trendi, jossa ihmisoikeuksia ja ympäristöasioita sovelletaan yhdessä, vaikka alkujaan ne ovatkin tarkoitettu hyvin erilaisiin tilanteisiin. Oikeus ympäristöön on kuitenkin niin moninainen ja varsinkin ilmastonmuutoksen yhteydessä poliittisesti vaikea asia, että voi olla vaikeaa löytää tahtoa saada oikeus puhtaaseen ympäristöön osaksi kansainvälisiä sopimuksia.

¹⁸³ Poliittisen tahdon ongelma on jälleen sama kuin ihmisoikeuksien kehitystä toisen maailmansodan jälkeen hidastanut poliittisen tahdon puute. Tästä ks. Stearns 2012, s. 126, jonka mukaan toisen maailmansodan jälkeen suurvallat hidastivat ihmisoikeussopimusten muodostamista, koska niillä oli omiakin ihmisoikeusongelmia.

¹⁸⁴ Ilmastonmuutosta koskeva Yhdistyneiden Kansakuntien puitesopimus SopS 61/1994.

¹⁸⁵ Ilmastonmuutosta koskevaan Yhdistyneiden Kansakuntien puitesopimukseen liittyvä Pariisin sopimus SopS 75–76/2016.

joiden tarkoituksena on suojella ihmisten elinympäristöä suojelemalla esimerkiksi meriä, ilmaa ja erilaisia luonnonympäristöjä.

Ihmisoikeuksien ja ympäristön suhteeseen on otettu kantaa myös alueellisissa ihmisoikeusinstansseissa. Esimerkiksi Amerikan valtioiden järjestön (OAS) ihmisoikeustuomioistuin on antanut neuvoa-antavan lausuntonsa ihmisoikeuksien ja ympäristön välisestä suhteesta.¹⁸⁶ Yhtenä neuvoa-antavan lausunnon tärkeimmistä seikoista on pidetty siinä esitettyä ajatusta siitä, että suuren mittakaavan rajat ylittävissä rakennusprojekteissa ihmisoikeussopimuksen jäsenvaltioille voi muodostua niiden valtion rajat ylittävää oikeudenkäyttöä ja tästä oikeudenkäytöstä johtuen ne voivat olla vastuussa sellaisten toisessa valtiossa oleskelevien henkilöiden ihmisoikeuksista, joihin niiden oikeudenkäyttö kohdistuu.¹⁸⁷ Toinen merkittävä asia tapauksessa oli tulkinta, jonka mukaan Amerikan ihmisoikeussopimuksen artikla 26 sisältää myös autonomisen oikeuden terveelliseen ympäristöön, jota pidetään perustavanlaatuisesti tärkeänä koko ihmiskunnalle.¹⁸⁸ Onkin ajateltu, että nämä tuomioistuimen löydökset ja sen tapa käyttää kansainvälisiä instrumentteja sekä tapaoikeutta voi avata tien tulevaisuudessa entistä läheisemmälle yhteydelle ihmisoikeuksien ja kansainvälisen ympäristöoikeuden välillä.¹⁸⁹

Lisäksi esimerkiksi Amerikan ihmisoikeustuomioistuimen on katsottu neuvoa-antavassa lausunnossaan tulleen siihen tulokseen, että ihmisillä tulee olla oikeus terveelliseen elinympäristöön ihmisoikeutena.¹⁹⁰ Amerikan ihmisoikeustuomioistuin on myös erikseen ilmaissut tämän oikeuden yhteyden KP-sopimuksen mukaisiin sekä TSS-sopimuksen mukaisiin oikeuksiin, joita sen mukaan tulisi tulkita yhteen liittyneenä kokonaisuutena.¹⁹¹ Tuomioistuin myös huomioi, että monet muut ihmisoikeudet ovat riippuvaisia ympäristön tilasta.¹⁹² Onkin aivan selvää, ettei esimerkiksi oikeus elämään voi

---

¹⁸⁶ Amerikan ihmisoikeustuomioistuimen neuvoa-antava lausuma: Advisory Opinion on the Environment and Human Rights, 2017.

¹⁸⁷ Papantoniou 2018, s. 460.

¹⁸⁸ Ibid.

¹⁸⁹ Papantoniou 2018, s. 460–461.

¹⁹⁰ Papantoniou 2018, s. 462–463. Amerikan ihmisoikeustuomioistuimen neuvoa-antava lausuma, kohdat 58 ja 59 s. 26.

¹⁹¹ Amerikan ihmisoikeustuomioistuimen neuvoa-antava lausuma, kohta 57, s. 25.

¹⁹² Amerikan ihmisoikeustuomioistuimen neuvoa-antava lausuma, kohta 55, s. 24–25.

täysimääräisenä toteutua, jos elinkelpoista ympäristöä, joka takaisi ruuan ja puhtaan juomaveden saannin, ei ole.

Alueelliset ihmisoikeustuomioistuimet ovat myös huomioineet oikeuden elinkelpoiseen ympäristöön. Amerikan ihmisoikeustuomioistuin on neuvoo-antavassa lausunnossaan katsonut, että yksilöillä tulee olla autonominen oikeus terveelliseen ympäristöön.¹⁹³ Lisäksi se on myös tunnustanut, että elinympäristön suojeleminen on hyvän elämänlaadun edellytys.¹⁹⁴ Vaikka tämän lausunnon on kokonaisuudessaan katsottu olevan varovainen, eikä se tuonut juurikaan uutta aiempiin tuomioihin, on sen silti katsottu olevan askel kohti tulevaisuutta, jossa oikeus terveelliseen ympäristöön hyväksytään osaksi kansainvälistä tapaoikeutta.¹⁹⁵ Lisäksi sillä on tärkeä merkitys osana historiallista muutosta, joka on tapahtunut ympäristöoikeuden ja ihmisoikeuksien välisessä suhteessa.¹⁹⁶

4.2 Palautuskielto ja oikeus elinkelpoiseen ympäristöön

Kuten yllä on esitetty, oikeus elinkelpoiseen ympäristöön on nykyisin katsottu tärkeäksi osaksi oikeutta elää, sillä se on reunaehto oikeudelle ihmisarvoiseen elämään. KP-sopimuksen mukaisen oikeuden elää on katsottu olevan sellainen syy, jonka vuoksi palautuskielto voidaan asettaa. Oikeuskirjallisuudessakin on argumentoitu, että ”valtioilla on yleinen velvollisuus olla palauttamatta ihmisiä sellaisiin ympäristöllisiin olosuhteisiin, joissa heidän henkeään uhkaa vakava ja peruuttamaton vaara.”¹⁹⁷ Eli ketään ei saa palauttaa sellaiseen ympäristöön, jossa heidän elinympäristönsä uhkaa heidän terveyttään.

Ympäristö mahdollistaa elämän perusedellytysten toteutumisen, kuten ruuan ja juoman saannin. Ilmastonmuutos uhkaa juuri näitä perustarpeita. Joidenkin valtioiden kohdalla on kyseessä koko valtiota koskeva hätätila, toisissa taas vain joissain osissa valtiota on

---

¹⁹³ Amerikan ihmisoikeustuomioistuimen neuvoo-antava lausuma kohta 62, s. 28.

¹⁹⁴ Amerikan ihmisoikeustuomioistuimen neuvoo-antava lausuma kohta 109, s. 46.

¹⁹⁵ Papantoniou 2018, s. 466.

¹⁹⁶ Ks. Ibid.

¹⁹⁷ Pirjatanniemi 2006, s. 549.

ilmastonmuutoksesta johtuvia ongelmia.¹⁹⁸ Kysymys siitä, voidaanko henkilö palauttaa valtioon, jonka osa kärsii vakavista ilmastonmuutoksen aiheuttamista ongelmista, on vaikea. Yleensä koko valtio kuitenkin kärsii ilmastonmuutoksen vaikutuksista ja tässä voitaisiin käyttää samantyylistä päättelyä kuin palautuskiellon osalta on muidenkin sen sisältävien sopimusten osalta tehty: jos henkilöllä on vaaraa joutua ihmisoikeusloukkauksen uhriksi, ei häntä saa palauttaa.¹⁹⁹ Tällöin siis väliä ei ole sillä, onko koko valtion alue sellainen, jossa ihmisoikeusloukkaus on läsnä, vaan sillä, onko todennäköistä, että henkilö voisi joutua sellaiselle alueelle, jossa hänen oikeuttaan elämään tullaan loukkaamaan. Tätä harkittaessa on huomioitava myös ns. ketjupalautustilanteen mahdollisuus, eli mahdollisuus sille, että henkilö palautetaan toiseen valtioon tai alueelle, mutta hänet tullaan sieltä palauttamaan sellaiseen paikkaan, jossa hänen ihmisoikeuttaan tullaan loukkaamaan.²⁰⁰

Ilmastonmuutoksen ja siitä aiheutuvien ongelmien on katsottu olevan yksi suurimmista tulevaisuuden uhista ihmiskunnalle.²⁰¹ Ihmisoikeuskomitea on oikeuskäytännössään katsonut, että ilmastonmuutos voi tulevaisuudessa olla sellainen tekijä, joka laukaisee palautuskiellon.²⁰² Se on siis erikseen hyväksynyt sen seikan, että ilmastonmuutos uhkaa oikeutta elämään ja varsinkin tulevaisuudessa se tulee olemaan todellinen uhka monelle. Sillä, onko kyse hitaasti vai nopeasti etenevistä ilmastonmuutoksen vaikutuksista, ei ole suojelun kannalta merkitystä.²⁰³

---

¹⁹⁸ Vrt. matalat saari- ja rannikkovaltiot vs. vuoristovaltiot ja korkeat mannervaltiot.

¹⁹⁹ Ks. Pirjola 2002, s. 741–742, erilaisista palautuskielloista ja niiden ulottuvuuksista.

²⁰⁰ Ketjupalautustilanteesta pakolaissopimukseen liittyen ks. Nykänen 2013, s. 205–206.

²⁰¹ Ks. GC no 36, kohta 62, s. 14–15.

²⁰² Teitota v. Uusi-Seelanti kohta 9.4, s. 9–10 ja kohta 9.11, s. 12.

²⁰³ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.11, s. 12.

5. Pakolaissopimuksen mukainen palautuskielto

5.1 Pakolaissopimus ja palautuskielto

Tässä luvussa tarkastellaan lyhyesti pakolaissopimusta ja siinä pakolaisstatuksen saamiseksi asetettuja kriteerejä. Pakolaissopimuksen mukainen pakolaisstatus takaa pelkkää palautuskieltoa paremman suojan.²⁰⁴ Pakolaissopimus on myös se instrumentti, josta palautuskielto on alun perin lähtöisin. Sopimuksen mukaisin kriteerein arvioidaan ensin hakijan mahdollisuus pakolaisasemaan. Vasta jos pakolaisasemaa ei myönnetä, tutkitaan mahdollisuus muuhun suojeluun, kuten pelkän palautuskiellon soveltamiseen esimerkiksi KP-sopimuksen mukaisella ihmisoikeusperusteella.²⁰⁵

Pakolaissopimus on laajalti ratifioitu ja hyväksytty kansainvälinen sopimus, joka velvoittaa myöntämään sopimuksessa luetellut kriteerit täyttävälle henkilölle virallisen pakolaisaseman ja sopimuksen mukaista erityistä suojelua. Pakolaissopimus tuli kansainvälisesti voimaan 22.4.1954 ja siitä sovittiin alun perin toisen maailmansodan jälkeen tarkoituksena ratkaista sodasta johtunut vaikea pakolaisongelma.²⁰⁶ Alkuperäiseen pakolaisen määritelmään sisällytettiin ajallinen rajoitus siten, että vain ennen vuotta 1951 sattuneiden tapahtumien vuoksi pakenevat henkilöt voidaan katsoa pakolaisiksi ja sopimusvaltiot voivat lisäksi sopimuksen ratifioidessaan rajata sen koskemaan itsensä osalta vain Eurooppaa ja Euroopassa sijaitsevia pakolaisia.²⁰⁷ Tästä on kuitenkin myöhemmin luovuttu pakolaisten oikeusasemaa koskevalla pöytäkirjalla, joka poisti aiemmassa sopimuksessa olleet ajalliset ja paikalliset rajoitukset.²⁰⁸ Näin

---

²⁰⁴ Pakolaissopimuksen 33 artiklan 1 kohta antaa suojaa karkottamista ja palauttamista vastaan. Lisäksi pakolaissopimuksen III luvussa taataan ansiotyöhön liittyvää suojaa ja IV luvussa sosiaalisiin etuuksiin liittyvää suojaa.

²⁰⁵ Tapauksessa Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohdassa 9.3, s. 9, ihmisoikeuskomitea katsoo, että valtioiden on tarjottava turvapaikanhakijoille, jotka vetoavat oikeaan riskiin oikeudelleen elää lähtömaassaan, mahdollisuus pakolais- tai muuhun yksilö- tai ryhmästatukseen, joka voi suojata heitä palautukselta. Uuden-Seelannin viranomaiset olivat ensin tutkineet hakijan oikeutta pakolaisstatukseen ja sitten palautuskiellon mahdollisuutta kidutuksen vastaisen yleissopimuksen ja KP-sopimuksen valossa. Tästä ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 2.7, s. 3–4.

²⁰⁶ Ks. McInerney-Lankford 2012, s. 229–230. Hän tuo esiin mielenkiintoisen näkökulman siihen, miksi ilmastonmuutokselta suojeleminen ja pakolaisuus eivät kohtaa: ne on luotu suojelemaan eri asioita. Ihmisoikeusnormit luotiin suojelemaan ihmisiä ja ympäristöoikeus taas suojelemaan ympäristöä ja ilmastoa.

²⁰⁷ Pakolaissopimus 1 artikla kohdat A ja B.

²⁰⁸ Pakolaisten oikeusasemaa koskeva pöytäkirja SopS 78/1968.

tehtiin, koska huomattiin pakolaisten suojelulle olevan tarvetta laajemmassa skaalassa kuin pelkästään Euroopan sisällä toisen maailmansodan jälkimainingeissa.

Ihmisoikeuskomitea on ratkaisuisissaan katsonut, että epäselvissä tilanteissa tulee edelleen ensin tutkia hakijan mahdollisuus saada pakolaissopimuksen mukainen pakolaissatus ja sen mukaista suojelua.²⁰⁹ Näiden kaikkien kriteerien soveltaminen on ensikädessä vastaanottavan valtion viranomaisten vastuulla, joten eroja pakolaissopimuksen soveltamisessa on eri valtioiden välillä.²¹⁰ Vasta tämän arvion jälkeen siirrytään tutkimaan voisiko henkilö saada pelkän palautuskiellon tarjoamaa toissijaista suojaa esimerkiksi ihmisoikeuksiin liittyvistä syistä.²¹¹

5.2 Pakolaissstatukselle asetetut kriteerit

Pakolaisuuden kriteerejä on nykyään pakolaissopimuksen 1 artiklan A(2) kohdan mukaan neljä: (1) pakolaisella on perusteltu aihe pelätä tulevansa vainotuksi, (2) vaino perustuu tiettyihin pakolaissopimuksen 1 artiklan A(2) kohdassa mainittuihin syihin ja (3) henkilö oleskelee kotimaansa ulkopuolella ja (4) on kykenemätön tai pelon vuoksi haluton turvautumaan kotimaansa suojeluun.²¹² Vain yhtäaikaaisesti kaikki nämä kriteerit täyttävät

---

²⁰⁹ Tämä on vahvistettu myös ilmastopakolaisten osalta tapauksessa *Teitiota v. Uusi-Seelanti*, kohdassa 9.3, s. 9. Tässä kohden on myös huomattava, että pakolaissopimus antaa suojaa sen ehdot täyttävälle henkilölle jo ennen kuin he ovat saneet virallista pakolaissstatusta. Tästä ajattelusta ks. *Sir Lauterpacht – Betlehem* 2003, s. 116–117.

²¹⁰ Esimerkiksi Suomessa on sovellettu tiukkaa pakolaisen määritelmää, joka perustuu lähtökohtaisesti pakolaissopimuksessa annettuun määritelmään. Tästä ks. *Nykänen* 2013, s. 202–207.

²¹¹ Näin oli tehty mm. tapauksessa *Teitiota v. Uusi-Seelanti*, jossa jo paikallisella tasolla oli katsottu, ettei hakijan ole mahdollista saada pakolaissstatusta ja siksi hän vetosi seuraavana mahdolliseen ihmisoikeusrikkomukseen, jos hänet palautetaan lähtövaltioon. Tämän vetoamisen vuoksi sittemmin tutkittiin hänen mahdollisuuttaan saada suojelua palautuskiellon nojalla. Tässä kohdassa kannattaa huomata, että valtiot voivat itse omassa lainsäädännössään mahdollistaa suojelun myös esimerkiksi kuivuuden tai puhtaan veden puutteen vuoksi. Näin on ollut mm. Suomessa, jonka ulkomaalaislain (301/2004) 109 §:n mukaan tilapäistä suojelua voidaan antaa suojelun tarpeessa olevalle ulkomaalaiselle, jonka turvallinen paluu kotimaahansa tai pysyvään asuinmaahansa ei ole ympäristökatastrofin vuoksi mahdollista. Tämä suoja on tosin lähtökohtaisesti rajattu noin kolmeen vuoteen. Asiasta on myös uutisoitu mm. *Helsingin sanomissa* *Teitiota v. Uusi-Seelanti* tapauksen yhteydessä. Tästä ks. *Similä–Turtiainen* 2013.

²¹² Pakolaisuuden kriteerit on jaoteltu eri teoksissa kolmeen tai neljään, mutta katson tässä työssä jaon neljää olevan perusteltu, sillä oleskelua kotimaan ulkopuolella ja kykenemättömyyttä tai haluttomuutta turvautua kotimaan mahdollistamaan suojeluun, voidaan käsitellä toisistaan erillisinä kriteereinä.

henkilöt voivat saada virallisen pakolaisstatuksen ja sen tarjoamat etuudet.²¹³ Pakolaisstatuksen saaminen on siis verrattain vaikeaa, sillä kriteerejä tulkitaan melko tarkasti. Artiklaan 33 ei nykyisellään voi tehdä varauksia pakolaissopimuksen artiklan 42(1) mukaan, joten kaikki sopimukseen liittyneet yli 140 valtiota hyväksyvät pakolaissopimukseen liittyvän palautuskiellon. Se miten palautuskieltoa sovelletaan, riippuu kuitenkin ensisijaisesti sopimusvaltion viranomaisista.

Aika ajoin on myös käyty keskustelua siitä, tulisiko pakolaissopimuksen mukaista pakolaisen määritelmää avata ja sisällyttää uusia ryhmiä pakolaissuojan piiriin. Tätä keskustelua on käyty myös ilmastopakolaisten osalta. Monet oikeusoppineet ovat kuitenkin ilmaisseet huolensa siitä, että pakolaissopimuksen avaaminen uusille neuvotteluille voisi johtaa nykyisin pakolaissopimuksen mukaisten pakolaisten suojan heikkenemiseen kompromissina suojeltavien joukon kasvamiselle. Samalla pelkona olisi, etteivät kaikki enää suostuisi uudenlaiseen pakolaissopimukseen.²¹⁴ Ainakaan tätä kirjoitettaessa pakolaissopimusta ei ole avattu uusille neuvotteluille, eikä neuvotteluja uuden ilmastopakolaisia suojaavan sopimuksen tekemiseksi ole aloitettu.²¹⁵ Seuraavaksi käydään tarkemmin läpi ne pakolaisuuden kriteerit, jotka rajoittavat ilmastopakolaisten mahdollisuuksia päästä pakolaissopimuksen mukaisen suojelun piiriin.

5.3 Ilmastopakolaiset ja ongelmalliset kriteerit

5.3.1 Vainon perusteet

Pakolaissopimus lähtee siitä, että pakolaisella on oltava syytä pelätä tulevansa vainotuksi. Sopimuksessa ei suoraan määritellä vainon käsitettä, mikä jättää tilaa tulkinnalle.

---

²¹³ Toki turvapaikkoja voidaan myöntää myös valtion oman sääntelyn mukaan, mutta nimenomaan pakolaisstatuksen voi saada vain nämä kriteerit täyttävä henkilö. Valtioiden omalla lainsäädännöllä on tässäkin asiassa merkitystä ja esimerkiksi toissijaista suojelua voidaan tarjota, vaikka henkilöllä ei olisikaan mahdollisuutta pakolaisstatuksen saamiseen.

²¹⁴ Ks. Klein Solomon – Warner 2012, s. 255 ja pakolaissopimuksen laajentamiseen liittyvästä keskustelusta ks. 257–258.

²¹⁵ Villani 2017, s. 168–169. Hänen mukaansa esimerkiksi EU:n tasolla olisi mahdollista tehdä erityistä ilmastopakolaisia koskevaa lainsäädäntöä, mutta ainakaan vielä sellaista ei ole tehty. Rautiainen – Todorov 2016, s. 63. Ihmisoikeudet ovat kuitenkin osa kehittyvää kansainvälistä oikeutta, jonka sopimusjärjestelmää täydennetään uusilla kansainvälisillä ja alueellisilla ihmisoikeussopimuksilla ja niiden valinnaisilla pöytäkirjoilla ja lisäpöytäkirjoilla, joissa yhä useammat valtiot ovat niiden osapuolina.

Tulkintaa kuitenkin rajaavat sopimuksessa artiklassa 1 kohdassa A(2) erikseen luetellut vainon perusteet, joita ovat rotu, uskonto, kansallisuus, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuuluminen ja poliittinen mielipide. Rotu sisältää vainon perustuen ihonväriin, syntyperään tai etniseen ryhmään, uskonto taas teistiset, ei-teistiset ja ateistiset uskomukset sekä osallistumisen uskonnonharjoittamiseen.²¹⁶ Kansallisuus voi tarkoittaa tietyn valtion kansalaisuutta tai kansalaisuudettomuutta²¹⁷ ja lisäksi kielelliseen, etniseen tai muuhun näitä vastaavaan ryhmään kuulumista, poliittinen mielipide taas mielipiteitä, ajatuksia ja uskomuksia kotimaan politiikasta, mutta myös esim. vähemmistöjen asemaa koskevia mielipiteitä.²¹⁸ Tietty yhteiskunnallinen ryhmä taas on vaikeampi rajata, mutta se sisältää ainakin sellaiseen ryhmään kuulumisen, jonka jäsenillä on tietty luontainen ominaisuus, kuten sukupuoli tai ryhmällä on tietyssä maassa selvästi erottuva identiteetti, kuten seksuaalivähemmistöt ja lapsisotilaat.²¹⁹ Pakolaisuuden määrittelyssä on aina tärkeää huomioida konteksti eli tilanne pakolaisstatusta hakevan lähtövaltiossa yhteiskunnallisesti ja poliittisesti.²²⁰

Näihin syihin perustuva syrjintä ja syrjivä käytös voidaan tulkita pakolaissopimuksen edellyttämäksi vainoksi. Vainoksi on usein katsottu teot, jotka loukkaavat uhrin perustavanlaatuisia ihmisoikeuksia, kuten KP-sopimuksen 6 artiklan mukaista oikeutta elämään.²²¹ Lähtökohtaisesti vainon ei ole vielä täytynyt aktualisoitua, vaan perusteltu aihe pelätä joutuvansa vainon kohteeksi riittää pakolaisuuden perusteeksi.²²² Oikeuskirjallisuuden mukaan vainon käsite on ajan myötä liudentunut, eikä vainon

---

²¹⁶ Nykänen 2013, s. 196. Tässä esitetty Nykäsen tulkinta on linjassa KP-sopimuksen 18 artiklan mukaisen uskonnonvapauden kanssa, joka 18 artikla 1 momentin mukaan mahdollistaa ”vapauden tunnustaa omavalintaista uskontoa tai uskoa taikka omaksua se”. Lisäksi sen 1 momentti mahdollistaa uskonnon harjoittamisen ja 2 momentti kieltää rajoittamasta ketään tunnustamasta haluamaansa uskontoa tai uskoa.

²¹⁷ KP-sopimuksen art. 16 mukaan ”Jokaisella on oikeus tulla tunnustetuksi kaikkialla henkilöksi oikeudellisessa mielessä”. Tämä takaa kaikille mahdollisuuden tehdä oikeudellisia toimia, olla oikeuksien haltijana ja myös tulla lailla velvoitetuksi, riippumatta siitä, onko henkilöllä jonkin maan kansalaisuus vai ei. Ilmastopakolaisten kannalta mielenkiintoista on myös se, mitä tapahtuu, jos yksi valtion kriteereistä eli valtion alue katoaa kokonaan tai muuttuu asuinkelvottomaksi. Tuleeko sen koko väestöstä silloin heti kansalaisuudettomia vai säilyttävätkö he edelleen entisen kansalaisuutensa? Ja minkä merkityksen tämä saa heidän juridisen statuksensa osalta? Nämä kysymykset ovat ilmastopakolaisille tulevaisuudessa varsin relevantteja, mutta niiden tarkastelu rajautuu tämän työn ulkopuolelle.

²¹⁸ Nykänen 2013, s. 196. Lisäksi ks. KP-sopimus art. 19 mielipiteen ja sananvapaudesta.

²¹⁹ Nykänen 2013, s. 196–197.

²²⁰ Ks. Nykänen 2013, s. 197. Vrt. Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.3, s. 9, jossa todetaan, että suojaa harkittaessa tulee ottaa huomioon kaikki relevantit seikat, kuten lähtövaltion ihmisoikeustilanne.

²²¹ Vainon käsitteestä lisää ks. Nykänen 2013, s. 194–196.

²²² Ks. Nykänen 2013, s. 195. Ns. etukäteinen tai ennakoiva suoja.

nykyisin tarvitse olla viranomaisten toimintaa yksilöä kohtaan, vaan se voi olla myös yksilöiden välisessä suhteessa tapahtuvaa toimintaa, jollei valtio jostain syystä kykene tai halua tällaiseen toimintaan puuttua.²²³ Joka tapauksessa vainon kriteerit liittyvät valtion viranomaisten toimintaan, sillä vainon tulee olla joko viranomaistoiminnasta tai viranomaisen laiminlyönnistä johtuvaa.

Pakolaissopimuksen 1 artiklan 2 kohdan jaottelu on usein syynä sille, miksi ilmastopakolaisten on tähän asti usein ollut mahdotonta saada pakolaisstatusta. Useimmiten mahdollisesti vainoksi katsottava perustavanlaatuisten ihmisoikeuksien loukkaus elinympäristön muuttuessa ilmastonmuutoksen vuoksi ei johda pakolaissopimuksessa luetellun vainon syntymiseen, sillä kyseessä ei ole jonkin henkilön tai ryhmittymän aiheuttama vaino. Vaikka pakolaissopimuksen tulkinnassa onkin nykyisin otettu käyttöön laajentava tulkinta koskien vainon syitä, ei elinympäristön muutosta ole lisätty mukaan syiden listaan.²²⁴ Ilmastonmuutoksen aiheuttaman elinympäristön tuhoutumisen ei siis edelleenkään ole katsottu aiheuttavan vainoon rinnastuvaa uhkaa.²²⁵ Jos ilmastopakolainen tulee alueelta, jossa häntä esimerkiksi

---

²²³ Pirjatanniemi 2006, s. 544. Tällä perusteella voisi ajatella esimerkiksi valtion hyväksymän kunniaväkivallan voivan olla vainon syy, sillä vaikka se tapahtuukin perhepiirissä, ei uhrilla useissa maissa ole mahdollisuutta saada apua viranomaisilta ja maasta pakeneminen voi olla ainoa vaihtoehto selvitä.

²²⁴ Ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.3, s. 9. Tässä ihmisoikeuskomitea huomauttaa, että palautuskieltoa voidaan soveltaa muihinkin kuin pakolaissopimuksen mukaisiin pakolaisiin, mutta ensin tulee antaa erityisryhmille, kuten pakolaisille, heidän ryhmästatukseensa perustuvaa erityissuojelua. Lisäksi ks. Nykänen 2013, s. 196–197, joissa on eritelty pakolaissopimuksen mukaisen vainon muotoja. Vainoksi katsottava tilanne voi tulla kyseeseen, esimerkiksi silloin, jos ilmastonmuutokseen liittyvät syyt ajavat ihmiset ahtaalle ja tästä syystä tiettyyn vähemmistöön kuuluvia aletaan vainota, jotta heillä olevat resurssit saadaan enemmistön käyttöön. Tällaisessa tilanteessa ilmastonmuutosta ei kuitenkaan välttämättä mainita, vaan tällaisen vainon kohteeksi joutuneet henkilöt voivat vedota vainoon sinänsä ja saada pakolaisstatuksen siihen perustuen. Historiallisesti tällainen tilanne, jossa vähemmistön resurssit halutaan enemmistön käyttöön ei olisi mitenkään uusi, vaan esimerkiksi Yhdysvaltojen historiassa alkuperäiskansat on ajettu ahtaalle ja pakkoasutettu toisille alueille, jotta enemmistö voi alkaa hyödyntää heidän maitaan ja niiden suomia rikkauksia. Näin ollen ilmastosityt saattavat olla useiden konfliktien, kuten maakiistojen taustalla, vaikka sitä ei suoraan erikseen mainita.

²²⁵ Toki voidaan ajatella, että tiettyssä valtiossa asuvat ovat enemmän ilmastonmuutoksen aiheuttaman uhan alla, josta voitaisiin johtaa ajatus siitä, että viranomaisten ollessa kykenemättömiä suojelemaan kansalaisiaan ilmastonmuutoksen aiheuttamilta ongelmilta, tulisi sieltä pakeneville tarjota pakolaisasema. Tällaiseen tulkintaan ei kuitenkaan olla ainakaan vielä päädytty. Tapauksessa Teitiota v. Uusi-Seelanti s. 9–12, kohdissa 9.3 ja 9.6–9.7 sekä 9.14. ihmisoikeuskomitea katsoi, ettei hakija ollut näyttänyt syitä, joiden vuoksi häntä ei voisi palauttaa tai joiden vuoksi hänelle olisi pitänyt myöntää pakolaisstatus. Tällaiseen päätökseen päädyttiin siitä huolimatta, että hakija oli näyttänyt lähtömaansa kärsivän vakavista ongelmista ilmastonmuutoksen vuoksi, jotka olivat jo johtaneet mm. taisteluihin maasta ja ruuan kasvattamisen vaikeuksiin.

ilmastonmuutokseen liittyvän jengisodan tai muiden maakiistojen takia vainotaan, voisi tämä tulla pakolaissopimuksen mukaisena vainona tutkittavaksi.

5.3.2 Oleskelu koti- tai asuinmaan ulkopuolella

Pakolaissopimuksen 1 artiklan A(2) momentin kolmas edellytys on, että henkilö oleskelee kotimaansa ulkopuolella, eli hänellä ei ole siinä kyseisessä valtiossa pysyvää asuinpaikkaa tai sen maan kansalaisuutta. Tämä on ilmastopakolaisille ja monille syrjityille ryhmille ongelma, sillä aina lähteminen koti- tai asuinmaasta ei ole mahdollista²²⁶ ja pakolaissopimuksen mukaista vainoa koetaan nimenomaan koti- tai asuinmaassa.²²⁷

Kansainvälinen oikeus tunnustaa lähtökohtaisesti kaikille oikeuden lähteä maasta ja palata kotimaahansa, mutta ei oikeutta saapua toiseen valtioon. Tällöin kotimaasta tai pysyvästä asuinvaltiosta lähteminen riippuu naapurimaiden kyvystä ja halusta vastaanottaa ulkomaalaisia alueelleen. Lisäksi niin kauan, kun henkilö on kotimaansa tai pysyvän asuinvaltionsa rajojen sisällä, hän ei perinteisen näkemyksen mukaan ole kansainvälisen oikeuden piirissä siten, että hänellä olisi mahdollisuus vedota esimerkiksi pakolaisstatukseen tai hakea palautuskieltoa.²²⁸ Suurin osa ilmastopakolaisuudesta on

---

²²⁶ Syynä voisivat olla esimerkiksi mahdollisen merimatkan vaarallisuus tai salakuljettajien vaatimat korkeat palkkiot.

²²⁷ Ks. Klabbers 2021, s. 122. Lisäksi hän huomauttaa, että taloudellisista syistä pakenevat eli köyhyyttä, aliravitsemusta, nälänhätää, kuivuutta tai tulvia pakenevia ihmisiä pakolaissopimus ei huomioi, joten heidät on suljettu pois sen soveltamisalasta. Ks. Haapaniemi 2020, s. 3–8. Joskus on kuitenkin mahdollista tarjota hakijalle suojelua alkuperämaassa. Tällöin täytyy arvioida (kirjoittajan huomio: kuten palautuskieltotapauksissa muutenkin), onko hakijalla perusteltu pelko joutua vainon kohteeksi kotimaassaan tai pysyvässä asuinmaassaan tai onko esitetty merkittäviä perusteita uskoa, että jos hakija palautetaan kotimaahansa tai pysyvään asuinmaahansa, hän joutuisi todelliseen vaaraan kärsiä vakavaa haittaa. Lisäksi tulee ottaa huomioon, voivatko vaaran aiheuttaja seurata hakijaa myös koti- tai asuinmaan sisällä, onko sisäinen pako ylipäättänsä mahdollista ja onko hakijalla mahdollisuus saada riittävää suojelua vainoa tai vakavaa haittaa vastaan. On myös voitava kohtuudella olettaa hakijan jäävän koti- tai asuinmaansa sisäisen paon alueelle.

²²⁸ Ks. Ni Ghráinne 2017, s. 132–133. Tähän liittyen hyvänä esimerkkinä on hänen esittämänsä tilanne, jossa ihmisille on tarjottu kansainvälisen oikeuden velvoitteita noudattaakseen veneeseen ruokaa, juomaa ja polttoaineita, jonka jälkeen veneessä olleet on jätetty oman onnensa nojaan kansainvälisille vesille. Hän argumentoi, että ajatus siitä, että ihmisiä saisi lähettää veneessä takaisin merelle jättäisi suuren aukon kansainväliseen suojeluun ja siten erittäin epätoivottu ja myös kestämaton ratkaisu. Käytännössä kansainvälisen oikeuden ongelmana on, ettei sillä ole riittäviä keinoja huolehtia sovittujen oikeuksien käytännön toteutumisesta ja yksilön aseman ollessa kansainvälisessä järjestelmässä vähäinen, voi heidän olla vaikeaa ajaa omia etujaan.

nimenomaan tietyn valtion rajojen sisällä tapahtuvaa, joten juuri tämä kriteeri on siis suuri ongelma ilmastopakolaisten näkökulmasta.²²⁹ Ilmastopakolaiset ja siirtolaiset eivät kuitenkaan ole missään päin maailmaa haluttuja ja siksi heitä ei yleensä vapaaehtoisesti oteta tai auteta toiseen valtioon. Heidät nähdään usein elintason perässä siirtyjinä, mitä ei ymmärretä tai arvosteta samalla tavalla kuin esimerkiksi sodan vuoksi pakenevien tilannetta.²³⁰

5.3.3 Kyvyttömyys hakea suojaa koti- tai asuinmaasta

Pakolaissopimuksen 1 artiklan kohdan A(2) mukaan henkilön tulee lisäksi olla ”kykenemätön tai sellaisen (oma lisäys: vainosta johtuvan) pelon johdosta haluton turvautumaan sanotun maan suojaan”. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että lähtövaltion ollessa kykenemätön suojelemaan hakijaa yksityisen tai julkisen tahon toteuttamalta vainolta tai lähtövaltion ollessa vainon harjoittaja, voidaan henkilölle myöntää pakolaisstatus.²³¹ Pakolaisstatuksen tuoma suoja on siten toissijainen koti- tai lähtömaan tarjoamaan suojaan nähden ja sitä voidaan tarjota vasta, jos lähtövaltio ei pysty tai halua suojella hakijaa.²³²

Lähtökohtaisesti pakolaisstatusta ei siis voi saada siinä tapauksessa, että lähtövaltion katsotaan kykenevän ja haluavan suojella hakijaa. Ilmastopakolaisten tapauksessa ongelmana ei yleensä ole lähtövaltion halu suojella vaan enemmänkin yksittäisen valtion kykenemättömyys kansalaistensa suojelemiseen ilmastonmuutoksen edetessä. Toinen kysymys onkin se, milloin lähtövaltion katsotaan olevan kykenemätön suojelemaan hakijaa ja voidaankin kysyä, voisiko ihmisoikeusperustainen palautuskielto tulla sovellettavaksi silloin, kun valtio on passiivinen eikä suojele kansalaisiaan ilmastonmuutoksen aiheuttamalta uhalta tai se ei ole kykenevä eli sillä ei ole resursseja suojelun tarjoamiseen? Tähän ei ihmisoikeuskomitean ratkaisukäytäntö anna vastausta.

---

²²⁹ Ks. Klein Solomon – Warner 2012, s. 244.

²³⁰ Tämä voi osin selittyä myös sillä, että sotaa pakenevia suojellaan pakolaisstatuksella, mutta esimerkiksi nälänhätää pakenevien on vaikeampi saada suojelua. Tämä voi linkittyä ihmisten ajatteluun siitä, mitkä ovat oikeita syitä lähteä.

²³¹ Ks. Pirjola 2002, s. 752.

²³² Tämä on vahvistettu mm. tapauksessa Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohdassa 9.3, s. 9.

5.4 Pakolaissopimuksen palautuskielto ja ilmastopakolaiset

Pakolaissopimuksen suurimpana hyötynä pakolaistatuksen saaneelle voidaan pitää nimenomaan siihen liittyvää palautuskieltoa, joka estää sopimusvaltioita karkottamasta tai palauttamasta pakolaista sellaiseen valtioon, ”jossa hänen henkeään tai vapauttaan uhataan rodun, uskonnon, kansalaisuuden ja tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen vuoksi”.²³³ Oleskelumaa saa kuitenkin siirtää pakolaisen turvalliseen valtioon, jossa tämä ei kohtaa vainoa, kunhan kyseessä ei ole ketjupalautustilanne, jossa henkilö siirrettäisiin tällaisesta maasta lopulta maahan, jossa häntä vainotaan.²³⁴ Palauttajavaltion täytyy siis olla tietoinen vastaanottajavaltion käytänteistä ja siitä, onko olemassa riski, että hakija palautetaan sieltä hänelle vaaralliselle alueelle.

Oikeuskirjallisuudessa on argumentoitu sen puolesta, että pakolaissopimuksen mukaisia pakolaisen kriteerejä pitäisi soveltaa siten, että ne suojaisivat myös ilmastopakolaisia.²³⁵ Kansainvälinen oikeuskäytäntö ei kuitenkaan näyttäisi olevan menossa tähän suuntaan, eikä ainakaan ihmisoikeuskomitea Teitiota v. Uusi-Seelanti tapauksessa antanut tähän viitteitä, vaan katsoi, ettei hakija ollut oikeutettu pakolaisasemaan.²³⁶ Mikään ei kuitenkaan estä tarjoamasta pakolaissopimuksen tarjoamaa suojaa laajempaa suojelua alueellisessa tai paikallisessa sopimuksessa. Esimerkiksi Afrikan unionin pakolaissopimuksessa²³⁷ on muuten seurattu pakolaissopimuksen määritelmää, mutta sen lisäksi määritelmään on lisätty 1 artiklan 2 kohta, jonka mukaan: *“The term “refugee” shall also apply to every person who, owing to external aggression, occupation, foreign domination or events seriously disturbing public order in either part or the whole of his*

---

²³³ Pakolaissopimus 33 artikla. Lisäksi palautuskiellosta ks. Nykänen 2013, s. 205. On myös huomioitava, että palautuskielto ei koske vain palautusta kotivaltioon tai valtioon, jossa hänellä on vakituinen asuinpaikka, vaan mitä tahansa valtiota, jossa on olemassa riski, että henkilö joutuu vainon kohteeksi. Tästä UNHCR 2007, kohta 7, s. 3.

²³⁴ Nykänen 2013, s. 205–206. Tällainen ketjupalautustilanne olisikin koko pakolaissopimuksen idean vastainen, koska se mahdollistaisi sopimuksen kiertämisen ja tekisi siitä näin tehottoman. UNHCR 2007, kohta 20, s. 10.

²³⁵ Ks. Pirjatanniemi 2006, s. 544. Keskustelusta tämän puolesta ja vastaan ks. Klein Solomon – Warner 2012, s. 257–258.

²³⁶ Ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohdat 9.3, s. 9 ja 9.6, s. 10.

²³⁷ OAU Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa, 1969. Lisäksi ks. Rautiainen – Todorow 2016, s. 18. Heidän mukaansa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa asetetaan ihmisoikeuksien vähimmäistaso, jota parempi taso voidaan taata kansallisissa laeissa.

country of origin or nationality, is compelled to leave his place of habitual residence in order to seek refuge in another place outside his country of origin or nationality.”

Näin on siis vapaaehtoisesti ulotettu pakolaisstatus koskemaan myös laajempaa ihmisjoukkoa kuin pakolaissopimuksessa. Ilmastopakolaiset olisi siis mahdollista saada pakolaisstatuksen piiriin ainakin alueellisissa sopimuksissa, jos tällaisia laajennuksia oltaisiin valmiita tekemään jäsenvaltioita sitovassa muodossa. Afrikan unionin pakolaissopimuksen sananmuotoa tulkittaessa näyttää siltä, että on mahdollista, että tietyissä tapauksissa pakolaisstatus voisi ulottua koskemaan myös ilmastopakolaisia. Näin voisi olla tilanteissa, joissa koko valtio on katoamisuhan alla, sillä tällainen tilanne johtaa ainakin yleisen järjestyksen vakavaan häiriöön koko valtiossa. Muissa alueellisissa sopimuksissa vastaavia laajennuksia ei ole tehty. Siten ihmisoikeusperusteella myönnettävä palautuskielto jääkin ainoaksi kansainvälisen suojelun muodoksi, joka soveltuu myös ilmastopakolaisten tilanteeseen.²³⁸

---

²³⁸ Ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.4, s. 9–10 ja kohta 9.11, s. 12. Näistä kohdin löytyy ihmisoikeuskomitean ilmaisema mahdollisuus sille, että palautuskieltoa voidaan soveltaa ilmastopakolaisiin, jolloin suojelu perustuu nimenomaan ilmastonmuutoksen perustamiin uhkiin.

6. Ihmisoikeusperustainen palautuskielto

6.1 Ihmisoikeusperustaisen palautuskiellon ulottuvuus

Ihmisoikeusperustainen palautuskielto tarkoittaa palautuskieltoa, jonka ajatuksena on suojella ihmisoikeuksia estämällä valtiota palauttamasta ketään sellaiselle alueelle, jossa heidän perustavanlaatuisia ihmisoikeuksiaan tullaan loukkaamaan.²³⁹ Se voi olla laajempi kuin pakolaissopimuksen mukainen palautuskielto, mikä tarkoittaa, että se voi tarjota palautuskiellon mukaista suojaa myös muille kuin pakolaissopimuksen mukaisille pakolaisille tai pakolaisstatusta hakeville.²⁴⁰ Ihmisoikeusperustaista palautuskieltoa voisi siis tulevaisuudessa olla mahdollista soveltaa myös ilmastopakolaisiin ja tähän viitataan myös tapauksessa *Teitiota v. Uusi-Seelanti*, jossa jätettiin auki mahdollisuus palautuskiellon soveltamiseen tulevaisuudessa siten, että soveltaminen perustuu ilmastonmuutoksen aiheuttamaan muutokseen.²⁴¹

Nykänen on muotoillut palautuskiellon ulottuvuuden osuvasti; ”palautuskiellon vuoksi valtion tulee pidättäytyä palauttamisesta ja sallia yksilön oleskelu alueellaan, jollei ole olemassa sellaista kolmatta valtiota, jota voitaisiin pitää hänelle turvallisena ja joka suostuisi ottamaan hänet vastaan.”²⁴² Tässä näkyy valtion oikeus päättää alueelleen saapuvista henkilöistä ja heidän vastaanottamisestaan ja toisaalta taas ihmisoikeuksien suojeleminen, joka rajoittaa valtion oikeutta päättää alueellaan jo oleskelevien henkilöiden palauttamisesta. Tässä on kuitenkin ristiriita, sillä vaikka palautuskiellon ideana on suojella maahan saapuneita ja suojelua tarvitsevia ulkomaalaisia, ei tämänhetkinen tilanne takaa ihmisoikeuksien suojelua. Valtion sulkiessa rajansa ulkopuolisilta suvereniteettinsa nojalla tai harjoittaessaan ns. push back -operaatioita, joissa maahan pyrkivät ulkomaalaiset työnnetään valtion rajalta pois ilman heidän

---

²³⁹ GC no 31, kohta 12, s. 5.

²⁴⁰ GC no 36, kohta 31, s. 8. Tämä on vahvistettu ilmastopakolaisia koskevassa kontekstissa tapauksessa *Teitiota v. Uusi-Seelanti*, kohdassa 9.3, s. 9.

²⁴¹ Ks. *Teitiota v. Uusi-Seelanti*, kohta 9.4, s. 9–10.

²⁴² Nykänen 2013, s. 217.

tilanteensa tarkempaa tutkimista, toimitaan kansainvälisen oikeuden idean vastaisesti.²⁴³ Tällainen toiminta on kuitenkin lisääntynyt varsinkin koronapandemian aikana.²⁴⁴

KP-sopimukseen ei ole erikseen kirjattu palautuskieltoa eikä sen soveltamiskriteerejä. Myöskään ihmisoikeuskomitea ei ole ratkaisukäytännössään asettanut tarkkoja kriteerejä ihmisoikeusperustaisen palautuskiellon soveltamiselle, mutta sen ratkaisuista on huomattavissa tiettyjä palautuskiellon soveltamiseen vaikuttavia kriteerejä, jotka ovat käytettävissä myös ilmastopakolaisten kontekstissa. Ensin tulee määritellä, onko henkilö palautuskiellon kohderyhmää vai olisiko hänen mahdollista saada suojelua muulla perusteella, kuten pakolaisoikeuden tai muun ryhmästatuksen perusteella, joka tarjoaa pelkkää palautuskieltoa laajempaa suojaa.²⁴⁵ Jos tämä ei ole mahdollista, voi suojelua kuitenkin olla mahdollista saada pelkän ihmisoikeusperustaisen palautuskiellon perusteella. Koska ilmastopakolaisilla ei ole juridisen erityisryhmän statusta, ei heillä ole myöskään ryhmästatuksen antamaa suojaa, ja siten heidän hakiessaan palautuskieltoa, tutkitaan jokainen tapaus erikseen samojen kriteerien valossa kuin muidenkin ryhmästatusta vailla olevien hakijoiden asiat.

Mielenkiintoinen kohderyhmää koskeva seikka on, olisiko ihmisoikeuskomitea tullut asiassa Teitiota v. Uusi-Seelanti erilaiseen lopputulokseen, jos hakijana olisikin Ioane Teitiotan sijaan ollut hänen alaikäinen lapsensa. Lapset ovat suojelukysymyksissä erityisryhmä, sillä he ovat usein paljon aikuisia haavoittuvaisemmassa asemassa ja siksi heitä suojellaankin erilaisilla erityisesti lasten oikeuksien suojeluun keskittyvillä sopimuksilla.²⁴⁶ Pakolais- ja siirtolaislapset joutuvat kantamaan huolta elämän perusedellytyksistä jo varhain ja lisäksi he ovat haavoittuvan asemansa vuoksi vaarassa joutua mukaan rikolliseen toimintaan tai ihmiskaupan uhriksi.²⁴⁷ Komitea ei ottanut asiassa kantaa lasten olosuhteisiin, vaikka hakija oli tuonut esiin palautuksensa vaikutuksen lastensa terveyteen.

---

²⁴³ Ks. European Center for Constitutional and Human Rights 2021, s. 4.

²⁴⁴ Apap – Du Perron de Revel 2021, s. 10.

²⁴⁵ Ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti kohta 9.3, s. 9.

²⁴⁶ Esimerkiksi yleissopimus lapsen oikeuksista (SopS 60/1991) velvoittaa siihen liittyneitä valtioita (kuten Uusi-Seelanti) takaamaan lapsille pääsääntöisesti samat oikeudet kuin aikuisillekin, mutta niiden lisäksi esimerkiksi oikeuden hyvinvoinnille välttämättömään suojeluun ja huolenpitoon (art. 3 kohta2). Lapsen oikeudet eivät riipu hänen vanhempansa oikeuksista. Ks. Bech Hansen – You 2019, s. 53.

²⁴⁷ Ks. Bech Hansen – You 2019, s. 53 – 55.

Komitean eri mieltä ollut jäsen Laki Muhumuza taas kiinnitti huomiota lasten tilanteeseen ja huomioi lausunnossaan, etteivät Teitiotan lapset olleet koskaan käyneet Kiribatilla ja siten he olivat erityisen haavoittuvassa asemassa suhteessa alueen bakteereihin ja että heillä oli ollut jo vakavia terveysongelmia, heidän jouduttuaan Kiribatille isänsä palautuksen myötä.²⁴⁸ Tämä oli yksi niistä syistä, joiden vuoksi Laki Muhumuzan mielestä palautus loukkasi Teitiotan oikeutta elämään. Jos hakemus olisi siis tehty lasten nimissä, olisi se lasten erityisen suojelun perusteella voinut menestyä nykyistä paremmin. Toisaalta lasten mahdollisuudet ajaa omaa asiaansa ovat aikuisia heikommät, ensinnäkin siitä syystä, että heillä on usein aikuisia heikommät rahalliset sekä tiedolliset resurssit. Tämän lisäksi alaikäisillä ei useissa maissa, kuten Suomessa, ole täyttä oikeustoimikelpoisuutta, joten jonkun tulisi nostaa heidän asiansa kansallisen tuomioistuimen käsittelyyn ennen kuin se lopulta voisi päätyä ihmisoikeuskomitean käsiteltäväksi.

Kun ensin on varmistuttu siitä, ettei hakijalla ole mahdollisuutta saada suojelua muuta ensisijaista reittiä, siirrytään tutkimaan, täyttääkö hakija muut palautuskiellon kriteerit. Eli onko syytä epäillä, että hakijaa kohtaa oikea riski siitä, että hänen KP-sopimuksen 6 artiklan mukaista oikeuttaan elämään tullaan loukkaamaan.²⁴⁹ Ihmisoikeuskomitean mukaan kyseisen riskin tulee lisäksi olla henkilökohtainen, eikä se voi johtua vain valtion yleisestä ihmisoikeustilanteesta, muutoin kuin aivan erityisissä tapauksissa.²⁵⁰ Hakijaa kohtaavan ihmisoikeusrikkomuksen tulee siis kohdistua oikeuteen elää ja hänen pitää pystyä näyttämään mahdollisen loukkauksen olemassaolo toteen.²⁵¹ Lisäksi asiaa käsittelevän valtion tulee asianmukaisesti tutkia hakijan tilanne ja ottaa huomioon hänen asiassa esittämänsä faktat.²⁵² Nämä ovat niitä seikkoja, joiden perusteella ihmisoikeusperustainen palautuskielto voidaan myöntää, mutta niiden sisältö ei ole aivan yksiselitteinen. Ihmisoikeuskomitea ei myöskään ole vielä antanut yhtään ratkaisua, jossa

---

²⁴⁸ Teitiota v. Uusi-Seelanti Annex 2, kohta 2, s. 15. Vrt. Warsame v. Kanada, kohta 8.3, s. 16. Tässä tapauksessa hakijaa ei voitu palauttaa Somaliaan mm. siitä syystä, ettei hän ollut koskaan asunut siellä, eikä hänellä ollut siellä tukiverkkoa.

²⁴⁹ GC no 31, kohta 12. Lisäksi oikeuskäytännöstä ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.3, s. 9.

²⁵⁰ GC no 36, kohta 30, s. 8.

²⁵¹ Ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti kohta 9.3, s. 9.

²⁵² Ibid.

se olisi myöntänyt palautuskiellon ilmastonmuutokseen liittyvistä syistä, vaan tällä hetkellä ainoa suunta antava tapaus on Teitiota v. Uusi-Seelanti.

6.2 Ihmisoikeusloukkaus

6.2.1 Korvaamaton vahinko ja oikeus elämään

Ihmisoikeuskomitea on oikeuskäytännössään katsonut yhdeksi palautuskiellon kriteeriksi korvaamattoman vahingon olemassaolon.²⁵³ Korvaamaton vahinko muodostuu artiklan 6 (oikeus elämään) tai artiklan 7 (kidutuksen kieltäminen) sisältämän oikeuden loukkauksesta tai muusta samankaltaisesta oikeuden loukkauksesta.²⁵⁴ Ilmastopakolaisten osalta KP-sopimuksen artiklan 6 mukainen oikeus elämään on se oikeus, jonka loukkauksen perusteella suojelua voitaisiin tarjota. Oikeus elämään sisältää oikeuden elinkelpoiseen ympäristöön ja siten ilmastonmuutoksen aiheuttama vakava ympäristön tuhoutuminen pitää ottaa huomioon palautuskieltoa harkittaessa.²⁵⁵

Usein palautuskieltoa harkittaessa kyseessä on sotatilan tai tiettyyn ihmisryhmään kohdistuvan väkivallan (pakolaisasema) vuoksi tarjottava suojelu, mutta eri valtioissa voi olla myös sääntelyä esimerkiksi mahdollisuudesta palautuskieltoon luonnonkatastrofien ja ilmastonmuutoksen vaikutusten varalle. Pakolaissopimus asettaa vähimmäiskriteerit sille, ketä tulee suojella ja miten, mutta tätä laajempaa suojelua voidaan antaa milloin tahansa.²⁵⁶ Ihmisoikeuskomitea on kuitenkin asettanut korkean kynnyksen korvaamatonta vahinkoa arvioitaessa: juomakelpoisen veden ja riittävien saniteettitilojen niukkuus tai ruuan puute eivät vielä yksin riitä täyttämään tätä kriteeriä.²⁵⁷ Vaikka veden ja ruuan hankkiminen oli todistetusti vaikeaa, sen ei ollut osoitettu olevan mahdotonta,

---

²⁵³ Teitota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.3, s. 9.

²⁵⁴ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 8.5, s. 8, kohta 9.3, s. 9 ja kohta 9.7, s. 10–11. Ks. Cali – Cunningham 2020, s. 366–367. Heidän mukaansa ihmisoikeuskomitean ratkaisukäytännössä nimenomaan artiklojen 6 ja 7 mukaisten oikeuksien suojelu on tärkeää, mutta myös laajempi käsitys ”korvaamattoman vahingon” osalta on mahdollinen. He ovat myös tehneet vertailua ja huomanneet eri ihmisoikeustuomioistuinten osalta eroja myös siinä, millaisin standardein vahinkoa käsitellään ja mitä siltä vaaditaan.

²⁵⁵ GC no 36, kohta 26, s. 6. Tämän mukaan valtion tulee toimia suojellakseen oikeutta ihmisarvoiseen elämään ja yksi sitä uhkaavista tekijöistä on ympäristön tuhoutuminen.

²⁵⁶ Ks. Rautiainen – Todorow 2016, s. 18.

²⁵⁷ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohdat 9.8 ja 9.9, s. 11.

eikä palautuskieltoa ole tällöin ihmisoikeuskomitean ratkaisukäytännössä sovellettu.²⁵⁸ Myöskään maakiistojen mahdollisuus ei tätä kriteeriä täyttänyt, sillä hakija ei ollut koskaan aiemmin ollut osallisena maakiistassa eikä hän siten ollut erityisen haavoittuvassa asemassa muihin saarella asuviin nähden.²⁵⁹ Tapauksessa Teitiota nämä vaikeudet yhdistyivät perheen terveyshuoliin ja ilmastonmuutoksen vuoksi odotettavissa oleviin tuleviin ongelmiin, mutta palautuskieltoa ei silti myönnetty.

Odotettavissa on, että siirtolaiset tulevat jatkossakin kohtaamaan ongelmia sen osoittamisessa, että todellinen riski korvaamattoman vahingon syntymiseen on heidän kohdaltaan olemassa.²⁶⁰ Kuitenkin Teitiota v. Uusi-Seelanti -tapausta on osin pidetty myös varoituksena vastaanottaville valtioille, joiden tulee suojelupäätöksiä tehdessään ottaa tosissaan sekä ilmastonmuutoksen vaikutukset kuin myös velvollisuutensa avustaa haavoittuvassa asemassa olevia valtioita ilmastokatastrofin välttämässä.²⁶¹ Ihmisoikeuskomitea on nostanut esiin valtioiden yhteisen velvollisuuden toimia ilmastonmuutoksen aiheuttamien ongelmien torjumiseksi, mutta se kenen tulee toimia ja milloin tai miten on vielä auki ja jäänyt valtioiden itsensä neuvoteltavaksi.²⁶²

Monissa valtioissa niiden kansalaiset ovatkin viime vuosina nostaneet kanteita omaa valtiotaan vastaan sillä perusteella, ettei se tee riittävästi suojellakseen kansalaisiaan ilmastonmuutokselta.²⁶³ Samantyyllisiä kanteita on nostettu myös esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen useita eurooppalaisia valtioita vastaan.²⁶⁴ Näille tapauksille tietä on tehnyt jo aiemmin mainittu alankomainen tapaus Urgenda, jossa kansalaiset voittivat kanteen ja valtio velvoitettiin ryhtymään toimiin, joilla ilmastonmuutosta saadaan hillittyä ja lämpötilan nousu jäämään alle kansainvälisissä sopimuksissa

---

²⁵⁸ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohdat 9.8 ja 9.9, s. 11.

²⁵⁹ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.7, s. 10–11 sekä kohdat 9.8 ja 9.9 s. 11. Tämä ihmisoikeuskomitean linjaus herättää kysymyksiä. Jo mainittujen hankaluuksien lisäksi Teitiota oli jo näyttänyt, että hän ja hänen lapsensa olivat jo saaneet pahoja terveyshaittoja saareen huonon vesi- ja hygienia-tilanteen takia. Yksi lapsista oli jopa kärsinyt verenmyrkytyksestä. Näiden seikkojen voisi jo ajatella olevan erittäin vaikeita ja ihmisarvoista elämää uhkaavia seikkoja. Oikeus ihmisarvoiseen elämään vaatii oikeuden elinkelpoiseen ympäristöön ja ilmastonmuutoksen aiheuttama haitta on jopa listattu GC no 36, kohdan 26, s. 6 listaukseen uhista oikeudelle elämään. Perheen oireista ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 5, s. 7.

²⁶⁰ Ks. Hamzah Sendut 2020.

²⁶¹ Ibid.

²⁶² Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohdat 9.11 ja 9.12, s. 12.

²⁶³ Esimerkiksi tapaus *Petition of Torres Strait Islanders v. Australia*, joka tullaan käsittelemään ihmisoikeuskomiteassa.

²⁶⁴ Ks. *Duarte Agostinho and others against Portugal and 33 other states*.

hyväksytyin 1.5 asteen rajan.²⁶⁵ Samankaltainen tapaus on Torres Strait Islanders v. Australia, jossa kahdeksan kyseisellä saarella asuvaa henkilöä toi ihmisoikeuskomitean käsiteltäväksi vetoomuksensa Australiaan vastaan, jossa he katsovat Australian valtion toimimattomuuden ilmastonmuutoksen edessä loukkaavan heidän ihmisoikeuksiaan.²⁶⁶ Kantajat asuvat matalilla saarilla, jotka kuuluvat Australian valtion alueeseen ja katsovat, ettei Australian valtio ole ryhtynyt riittäviin toimiin ilmastonmuutoksen torjumiseksi, koska se ei ole leikannut päästöjään riittävällä tavalla.²⁶⁷ Heidän mukaansa Australian valtio ei myöskään ole tehnyt riittävästi suojellakseen asukkaitaan ilmastonmuutoksen vaikutuksilta, muun ohella siksi, koska se ei ole riittävällä tavalla rahoittanut tulvavalliin rakentamista saarelle.²⁶⁸ Saarelaiset katsovat valtion toiminnan loukkaavan heidän KP-sopimuksen mukaisia oikeuksiaan: artiklan 27 mukaista oikeutta kulttuuriin, artiklan 17 mukaista oikeutta elää rauhassa ilman häiriöitä sekä artiklan 6 mukaista oikeutta elämään.²⁶⁹ Kyseessä on historiallinen kanne, sillä se on ensimmäinen ilmastonmuutosta koskeva ja ihmisoikeuksiin perustuva oikeudenkäynti Australiassa.²⁷⁰ Kyseessä on myös ensimmäinen kanne, jonka matalien saarten asukkaat ovat nostaneet omaa kansallisvaltiotaan vastaan.²⁷¹ Asiassa ei tätä kirjoitettaessa ole vielä annettu ratkaisua, mutta Australian valtio on 13.8.2020 pyytänyt kanteen tutkimatta jättämistä.

Ihmisoikeuskomitea on ratkaisukäytännössään kuitenkin katsonut, että tilanteessa, jossa valtio on vajoamassa mereen, on kyseessä niin äärimmäinen uhka, että se voi jos sellaisenaan loukata oikeutta ihmisarvoiseen elämään ennen valtion lopullista vajoamista.²⁷² Sitä missä ihmisarvoisen elämän rajat ja ilmastonmuutoksen aiheuttamat ongelmat kohtaavat siten, että palautuskieltoa todella sovelletaan, jää tässä vaiheessa vielä tulevan ratkaisukäytännön varaan. On kuitenkin selvää, että viimeistään silloin kun ihmisiä kuolee päivittäin selvästi ilmastonmuutoksesta johtuvista syistä, tulee

---

²⁶⁵ Ks. tapaus Urgenda, kohdat 8.3.4 ja 8.3.5, sekä kohta 9 s. 42.

²⁶⁶ Torres Strait Press Release 2019, s. 1.

²⁶⁷ Ibid. Ilmastonmuutoksen edetessä juuri tällaisilla matalilla saarilla asuvat joutuvat muuttamaan ilmastonmuutoksen aiheuttamien ongelmien edetessä. Tässä tapauksessa he tulevat tosin todennäköisesti siirtymään Australian valtion sisällä, joten he eivät siten tule missään vaiheessa kansainvälisen suojelun piiriin.

²⁶⁸ Torres Strait Press Release 2019, s. 1.

²⁶⁹ Ibid.

²⁷⁰ Torres Strait Press Release 2019, s. 2.

²⁷¹ Ibid. Vrt. esimerkiksi Teitiota v. Uusi-Seelanti, jossa kanne nostettiin palauttavaa valtiota kohtaan, jonka kansalaisuutta hakijalla ei ollut.

²⁷² Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.11, s. 12.

palautuskiellolla suojata tällaisesta valtiosta lähteviä, sillä tällainen ympäristö enää tällöin täytyä oikeutta ihmisarvoiseen elämään ja elinkelpoiseen ympäristöön.

6.2.2 Ennakoitavuus – kohtuudella ennakoitavissa oleva uhka

Ihmisoikeuskomitean mukaan sopimusvaltioiden velvollisuus kunnioittaa ja varmistaa oikeus elämään koskee kohtuudella ennakoitavissa olevia uhkia ja hengenvaarallisia tilanteita, jotka voivat johtaa hengen menetykseen.²⁷³ Kuten aiemmin on esitetty, oikeutta elämään voidaan loukata myös ennen kuin loukkaus johtaa hengen menetykseen ja tätä sovelletaan myös ilmastopakolaisiin.²⁷⁴ Ilmastonmuutos aiheuttaa sekä nopeita että hitaasti eteneviä prosesseja, joiden ennakoitavuus vaihtelee. Kuitenkin sekä nopeat että hitaasti etenevät vaikutukset voivat johtaa siirtolaisuuteen ihmisten etsiessä suojaa ilmastonmuutoksen aiheuttamilta olosuhteilta.²⁷⁵ Tapauksessa Teitiota v. Uusi-Seelanti oli selvää ja riidatonta, että hakijan lähtövaltio kärsi ilmastonmuutoksen vaikutuksista.²⁷⁶ Kuitenkin asiantuntijalausannon mukaan lähtövaltio on ilmastonmuutoksen vaikutuksista muuttumassa asuinkelvottomaksi vasta 10–15 vuoden kuluttua.²⁷⁷ Merenpinnan nousu ja siitä johtuva maan suolaantuminen ja makeanveden varantojen pilaantuminen ovat esimerkkejä hitaista ilmastonmuutosten vaikutuksista. Ihmisoikeuskomitea katsoi epäsuorasti perusteluissaan, että koska Kiribatin valtiolla oli ilmastonmuutoksen vaikutuksiin sopeutumista koskeva suunnitelma ja koska aikaa oli vielä niin paljon, ei ollut näytetty, että ihmisoikeusloukkaus on vääjäämättä tapahtumassa palautuksen vuoksi.²⁷⁸ Mitä enemmän aikaa ihmisoikeusloukkauksen aiheuttamaan tapahtumaan on vielä jäljellä, sitä enemmän ehtii tapahtua ja muuttua ennen loukkausta ja sitä epävarmempaa loukkauksen tapahtuminen on. Ihmisoikeuskomitea katsoi kuitenkin, että sekä hitaasti että nopeasti etenevät ilmastonmuutoksen vaikutukset voivat loukata

²⁷³ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.4, s. 9–10. Lisäksi ks. Portillo Cacéres v. Paraguay, kohta 7.5, s. 14.

²⁷⁴ Ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.4, s. 9–10.

²⁷⁵ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.9, s. 11.

²⁷⁶ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.6, s. 10.

²⁷⁷ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.10, s. 11–12.

²⁷⁸ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.12, s. 12. *“However, ... ---... the timeframe of 10 to 15 years, as suggested by the author, could allow for intervening acts by the Republic of Kiribati, with the assistance of the international community, to take affirmative measures to protect and, where necessary, relocate its population.”*

oikeutta elämään tulevaisuudessa, jos kansainvälinen yhteisö ei ryhdy toimiin tilanteen parantamiseksi.²⁷⁹ Ilmastonmuutoksen kulkuun voidaan yhä vaikuttaa, jos valtiot alkavat toimiin ilmastonmuutoksen hidastamiseksi, mutta se tulee joka tapauksessa vaikuttamaan elämään maapallolla.²⁸⁰ On kuitenkin mahdollista, että valtiot tekevät hidastavien toimien lisäksi sopeuttavia toimia ja viime kädessä tulee harkita ihmisten joukkosiirtoja pois ilmastonmuutoksen tuhoamilta alueilta. On siis ennakoitavissa, että ilmastonmuutos tulee etenemään ja vaikuttamaan ihmisten elämään, mutta kuinka nopeasti ja millaisin seurauksin, on vielä mahdotonta täysin varmasti ennustaa. Kuitenkin ainakin osa ilmastonmuutoksesta johtuvista ihmisoikeusloukkauksista on edelleen estettävissä.²⁸¹

Ihmisoikeuskomitean aiemman käytännön on katsottu olevan epäyhtenevää, mitä tulee palautuskieltotapausten ennakoitavuuskriteeriin.²⁸² Teitiota tapauksen on kuitenkin katsottu indikoivan, että tulevaisuudessa ennakoitavuuskriteeri voi vaikuttaa entistä enemmän ihmisoikeuskomitean ratkaisuihin.²⁸³ Ilmastopakolaisille ihmisoikeuskomitean ratkaisu tarkoittaa käytännössä sitä, että tulevan ihmisoikeusloukkauksen täytyy olla jo näköpiirissä, jotta se on riittävän ennakoitavissa palautuskiellon saamiseksi.²⁸⁴ Loukkauksen täytyy myös olla selvästi oikeutta elämään loukkaava. Ilmastonmuutos on kuitenkin kovaa vauhtia menossa siihen suuntaan, että jossain vaiheessa siitä johtuvat oikeudenloukkaukset alkavat olla sellaisia, että ne ovat selvästi ennakoitavissa eikä yksittäinen valtio voi enää toimillaan vaikuttaa tilanteen kehitykseen.

---

²⁷⁹ Ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.11, s. 12.

²⁸⁰ Ks. IPCC WGII Sixth Assessment Report 2022, s. 8 – 10.

²⁸¹ Ks. IPCC WGII Sixth Assessment Report 2022, s. 85, taulukko, johon on kirjattu ilmastonmuutoksen aiheuttamia ongelmia ja niiden todennäköisyyttä eri puolilla maailmaa. Myös tapauksessa Teitiota v. Uusi-Seelanti kohdissa 9.11. ja 9.12., s. 12 ihmisoikeuskomitea on ilmaissut kansainvälisen yhteisön voivan vielä vaikuttaa ilmastonmuutoksen ihmisoikeuksille aiheuttamaan uhkaan.

²⁸² Hamzah Sendut 2020 ja samasta aiheesta ks. Anderson – McAdam 2019, s. 136.

²⁸³ Ks. Hamzah Sendut 2020. Hän myös katsoo nähtävissä olevan linkki Portillo Cáceres v. Paraguay tapauksen kohtiin, joissa katsottiin, että KP-sopimukseen liittyneiden sopimusvaltioiden tulee suojella yksilöitä kohtuudella ennakoitavissa olevilta ympäristön pilaantumisesta johtuvilta uhilta heidän oikeudelleen elää.

²⁸⁴ Tällaiset aikaan sidotut tapaukset ovat herättäneet huolta, sillä niiden pelätään voivan johtaa oikeudenmenetyksiin. Tästä ks. Anderson – McAdam 2019, s. 112.

6.3 Näyttötaakka

6.3.1 Todellinen ja henkilökohtainen riski

Ihmisoikeuskomitean ratkaisukäytännön mukaan yksi palautuskiellon kriteereistä on todellisen riskin olemassaolo.²⁸⁵ Todellinen riski tarkoittaa, sitä, että näytetyn riskin pitää olla sillä hetkellä todellinen, kun henkilön asiaa käsitellään palauttavassa valtiossa eli sen on oltava olemassa välittömästi tai pian palautuksen jälkeen, jos henkilö päätettäisiin prosessin tuloksena palauttaa.²⁸⁶ Riskin täytyy myös olla todellinen eikä vain hakijan oman mielikuvituksen tulosta ja se on pystyttävä näyttämään toteen palautuskieltoasiaa käsiteltäessä. Kuitenkin on hyvä muistaa, että oikeutta elämään on katsottu voitavan loukata jo ennen kuin loukkaus johtaa kuolemaan²⁸⁷ ja että valtiolla on vastuu suojella oikeutta elämään sitä uhkaavilta ja ennakoitavissa olevilta uhilta.²⁸⁸

Oikeudenloukkauksen välittömyyden on ihmisoikeuskomitean ratkaisukäytännössä katsottu tarkoittavan, että tapahtuman on oltava todennäköinen.²⁸⁹ Ei siis riitä, että on mahdollista, että toiminnasta aiheutuu jossain vaiheessa riski, vaan riskin todellisuus vaatii, että riski on konkreettisesti eikä vain hypoteettisesti olemassa. Riskin olemassaolosta kertoo ihmisoikeuskomitean mukaan mm. se, jos se jotenkin jo vaikuttaa henkilön elämään, esimerkiksi lain tai juridisen päätöksen muodossa, tai valtio on toiminnallaan jo haitannut oikeuden toteutumista.²⁹⁰ Tarkkaa rajaa todennäköisyydelle ei ole asetettu. Kuitenkin esimerkiksi tapauksessa Aalbersberg et al. v. Uusi-Seelanti ihmisoikeuskomitea katsoi, ettei todennäköisyyden kynnys ylittynyt, kun valtio omisti ydinaseita.²⁹¹ Tapauksessa ei ollut kyse sellaisesta tilanteesta, jossa valtio olisi esim.

---

²⁸⁵ Tapaus Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.3, s. 9. Tässä ihmisoikeuskomitea tutki oliko Teitiota ”*exposed to real risk of irreparable harm*” hänen oikeudelleen elää Kiribatilla. Ks. myös Hamzah Sendut 2020, jonka mukaan ihmisoikeuskomission ratkaisu tapauksessa avaa sitä, miten ilmastonmuutoksen vaikutukset osuvat KP-sopimuksen oikeuden elämään laajenevaan kenttään. Tässä hän viittaa myös tapauksen Teitiota v. Uusi-Seelanti kohtaan 9.11., s. 12, jonka mukaan “*Without robust national and international efforts, the effects of climate change in receiving states [of rejected asylum-seekers] may expose individuals to a violation of their rights under articles 6 or 7 of the Covenant, thereby triggering the non-refoulement obligations of sending states.*”

²⁸⁶ Ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.12, s. 12, jossa arvioitiin pitkän aikavälin ja toimintamahdollisuuksien vaikutusta palautuskieltoon.

²⁸⁷ Tämä on vahvistettu tapauksessa Portillo Cáceres v. Paraguay, kohdassa 7.3, s. 13–14.

²⁸⁸ Portillo Cáceres v. Paraguay, kohdassa 7.5, s. 14.

²⁸⁹ Teitiota v. Uusi-Seelanti kohta 2.9, s. 4–5. Samoin ks. Aalbersberg et al. v. Alankomaat, kohta 6.3, s. 8.

²⁹⁰ Ks. Aalbersberg et al. v. Alankomaat, kohta 6.3, s. 8.

²⁹¹ Ibid.

uhannut asukkaitaan ydinaseen käytöllä tai että ydinaseista olisi muuten ollut välitöntä vaaraa, joten riskin todellisuutta ei katsottu näytetyn toteen.²⁹² Tämän perusteella riskin todennäköisyys ja välittömyys vaatii siis, että toiminnasta todella seuraa uhka ihmisoikeusloukkaukselle.

Tapauksessa Teitiota v. Uusi-Seelanti ihmisoikeuskomitea on käsitellyt neljää skenaariota, joissa riski todellisesta haitasta voisi toteutua: yleisesti väkivaltainen tilanne,²⁹³ puhdasta vettä ei ole saatavilla, se on riittämätöntä tai aiheuttaa vaaraa ja voi johtaa ennen aikaiseen kuolemaan²⁹⁴, toimeentulon mahdollistavien asuinvaihtoehtojen puute, joka voi johtaa kasvaneeseen riskiin olla haavoittuvassa asemassa ilmastonmuutoksen edessä²⁹⁵ sekä liikakansoitus ja tiheä tai jatkuvasti voimistuva tulviminen²⁹⁶. Nämä voivat kaikki olla seurausta ilmastonmuutoksen vaikutuksista tai ainakin ilmastonmuutos voi pahentaa tilannetta entisestään. Ilmastonmuutoksen vaikutukset voisivat siis ainakin tällaisissa tilanteissa aiheuttaa todellisen riskin ihmisoikeusloukkaukselle.

Ihmisoikeuskomitean mukaan merkittävistä syistä katsottu todellinen riski ei vielä riitä palautuskiellon laukaisemiseen, vaan lisäksi riskin tulee olla henkilökohtainen.²⁹⁷ Ei siis ole riittävää, että hakija pystyy näyttämään riskin olemassaolon ja että riski tulee toteutuman lähitulevaisuudessa, vaan riskin tulee lisäksi koskea hakijaa nimenomaisesti. Riskin henkilökohtaisuuden vaatimus liittyy vahvasti kysymykseen näyttötaakasta. Ihmisoikeuskomitea on ratkaisukäytännössään vaatinut yksiselitteisiä ja selviä todisteita hakijoiden tilanteesta, jotta riski voidaan katsoa henkilökohtaiseksi²⁹⁸, varsinkin kun on kyse ilmastonmuutokseen liittyvästä uhasta. Tapauksen Teitiota v. Uusi-Seelanti

---

²⁹² Ks. Aalbersberg et al. v. Alankomaat, kohta 6.3, s. 8.

²⁹³ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.7, s. 10–11.

²⁹⁴ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.8, s. 11.

²⁹⁵ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.7, s. 10–11.

²⁹⁶ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.10, s. 11–12.

²⁹⁷ Ks. Dauphin v. Kanada, kohta 7.4, s. 6. Tässä ihmisoikeuskomitea vaati artiklan 6 mukaisen oikeuden loukkaukselta henkilökohtaisuutta, eikä Haitin yleinen ihmisoikeustilanne riittänyt täyttämään tätä kriteeriä. Ks. myös GC no 36, kohta 30, s. 8.

²⁹⁸ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.3, s. 9. ”*There is a high threshold for providing substantial grounds to establish that a real risk of irreparable harm exists*” eli käytännössä näyttöynnys on asetettu korkealle. Ks. myös K v. Tanska, kohta 7.3 ja kohta 7.7, jossa katsottiin, ettei henkilö ollut näyttänyt henkilökohtaista riskiä toteen, koska pelkkä hakijan entinen toiminta maassa ja kokemukset eivät ihmisoikeuskomitean mukaan riittäneet näyttämään, että hänellä olisi nykyisinkin riski joutua Talibanin kaltoinkohtelemaksi.

ratkaisussa ihmisoikeuskomitea katsoi, että riski joutua ihmisoikeusloukkauksen uhriksi on hakijalla sama kuin muilla alueen asukkailla.²⁹⁹ Riskin henkilökohtaisuuden ei siis katsottu täyttyneen, koska hakija ei ollut osoittanut, että loukkaus koskee häntä henkilökohtaisesti ja erityisesti, vaan kaikkien alueella elävien tilanne oli yhtä huono. Tämä on linjassa ihmisoikeuskomitean aiemman käytännön kanssa, jossa on katsottu, ettei pelkkä tietyn alueen ihmisoikeustilanne tavallisesti riitä laukaisemaan palautuskieltoa, jollei se jollain erityisellä tavalla aiheuta uhkaa hakijalle.³⁰⁰

Ihmisoikeuskomitean on myös katsonut, että tilanteen ollessa sellainen, ettei se täytä hakijan KP-sopimuksen mukaisia ihmisoikeuksia, ei se tosiasia, että hän ei ole ainoa, vaan myös muu alueen väestö kärsii samoista ongelmista, vähennä tilanteen vakavuutta hakijan kohdalla.³⁰¹ Koska muiden ahdinko ei poista hakijan ahdinkoa, ei sitä siis tulisi käyttää häntä vastaan ihmisoikeusloukkausta tutkittaessa. Henkilökohtaisen loukkauksen riski voi olla olemassa, vaikka sama riski koskisi myös muita. Eriävän mielipiteen Teitiotan tapauksessa jättäneen ihmisoikeuskomitean jäsenen Laki Muhumuzan mukaan muunlainen tulkinta johtaisi yhtä absurdiin tilanteeseen, kuin pakottaa hukkuva takaisin uppoavaan veneeseen, sillä oikeutuksella, että veneessä on edelleen muita matkustajia.³⁰² Toisaalta ihmisoikeuskomitea taas ei katsonut, että tilanne Kiribatilla olisi ollut niin huono ja erityinen, että suojelua olisi tällä perusteella tullut antaa kaikille alueen asukkaille yhdessä.³⁰³ Ihmisoikeuskomitean mukaan, vaikka tilanne Kiribatilla on selvästi huono, se ei vielä ole niin huono, että sinne palautettava yksilö altistuu automattisesti ihmisoikeusloukkaukselle palatessaan.³⁰⁴ Laki Muhumuza kritisoi enemmistön näkemystä ja katsoo, ettei näyttökynnystä tule asettaa liian korkealle ja kaikki asiassa relevantit faktat tulisi ottaa huomioon näyttökynnystä asetettaessa.³⁰⁵

Myös ihmisoikeuskomitean jäsen Sancin, jätti asiassa eriävän mielipiteensä. Hän korosti erityisesti, ettei hakijalla ole näytetty olevan mahdollisuutta ”turvalliseen” juomaveteen

---

²⁹⁹ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.6, s. 10.

³⁰⁰ Ks. Dauphin v. Kanada, kohta 7.4, s. 6 ja GC no 36, kohta 30, s. 8.

³⁰¹ Teitiota v. Uusi-Seelanti, Annex 2, kohta 6, s. 16.

³⁰² Ibid.

³⁰³ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.8, s. 11.

³⁰⁴ Ibid.

³⁰⁵ Teitiota v. Uusi-Seelanti kohta, Annex 2, kohta 3, s. 15.

vaikka vettä ehkä muutoin olikin saatavilla.³⁰⁶ Lisäksi hän painottaa hakijan ja varsinkin hänen lastensa henkilökohtaista tilannetta: koska lapset olivat syntyneet ja kasvaneet Uudessa-Seelannissa, eivät he olleet tottuneet Kiribatin vedessä oleviin mikro-organismeihin.³⁰⁷ Sancinin linjaus osoittaa, että henkilökohtainen riski voi johtua myös henkilökohtaisesta haavoittuvuudesta.³⁰⁸

6.3.2 Merkittävä syy uskoa riskin olemassaoloon

Palautuskielto vaatii aktualisoituakseen merkittävän syyn uskoa, että todellinen ja henkilökohtainen riski ihmisoikeusloukkaukselle on olemassa. Merkittäviä syitä arvioitaessa on ihmisoikeuskomitean mukaan otettava huomioon kaikki tapauksen kannalta relevantit faktat ja olosuhteet.³⁰⁹ Tämä sisältää myös yleisen ihmisoikeustilanteen eli sen, miten hyvin ihmisoikeuksia kyseisessä valtiossa yleisellä tasolla kunnioitetaan. Kuitenkaan yleinen ihmisoikeustilanne ei sellaisenaan yleensä riitä palautuskiellon aktualisoitumiseen, vaan lisäksi tarvitaan muita todisteita merkittävistä syistä, joiden vuoksi henkilöä ei tulisi palauttaa lähtömaahansa.³¹⁰ Näiden kahden kategorian välillä ei kuitenkaan vallitse suoranaista hierarkiaa ja myös erittäin vaikea ihmisoikeustilanne voi sellaisenaan olla palautuskiellon perustana.

Toisaalta on katsottu, että palautuskiellon asettaminen pelkän ihmisoikeustilanteen vuoksi on mahdollista vain harvoissa ja erityisen vakavissa tilanteissa.³¹¹ Tällöin voidaan oikeastaan ajatella yleisen ihmisoikeustilanteen olevan analyysin pohja ja jos se ei riitä palautuskieltoon, voidaan palautuskieltoa haettaessa lisätä argumenttien painavuutta huomioimalla henkilökohtaiset riskitekijät. Toisaalta tämä yleinen riskiarvio voidaan ohittaa kokonaan, jos henkilö pystyy näyttämään erityisesti häntä kohtaavan riskin

---

³⁰⁶ Teitiota v. Uusi-Seelanti kohta, Annex 1, kohta 3, s. 13.

³⁰⁷ Ibid.

³⁰⁸ Kuten lasten kohdalla, kun he olivat selvästi haavoittuvaisempia kärsimään alueen pieneliöistä, kuin esimerkiksi kyseisellä alueella aiemmin eläneet lapset tai aikuiset olisivat olleet. Ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti, Annex 1, kohta 3, s. 13.

³⁰⁹ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.3, s. 9. Euroopan tilanteesta ks. Lehto 2018, s. 64. Hänen mukaansa eurooppalaisessa kontekstissa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on tarkoittanut, että merkittävät syyt viittaa todisteisiin, jotka hakijan tulee näyttää toteen asiassa. Sekä yleinen tilanne, että hakijan henkilökohtaiset olosuhteet tulee ottaa huomioon, eikä niiden välillä vallitse hierarkiaa.

³¹⁰ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.3.

³¹¹ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.3., s. 9. Lisäksi GC no 36, kohta 30, s. 8.

olemassaolon.³¹² Yleisesti heikko ihmisoikeustilanne voi yksittäisessä tapauksessa kuitenkin tukea hakijan esittämän riskin mahdollisuutta kokonaisarviointia tehtäessä, sillä arviota tehtäessä on huomioitava kaikki asian kannalta relevantit seikat.³¹³

Lähtövaltion ihmisoikeustilanteen ja lähtövaltion toimien tulee myös vaikuttaa kokonaisarviossa. Palauttavan valtion tulee pystyä näyttämään, että lähtövaltiossa toimitaan alueen väestön suojelemiseksi.³¹⁴ Palauttajavaltion tulee ottaa huomioon tilanne kokonaisuutenaan ja tutkia kaikki asian osalta relevantit seikat, joita ovat mm. lähtövaltion ihmisoikeustilanne³¹⁵, johon taas lähtövaltion toiminta vaikuttaa kokonaisuutenaan. Joskus, kuten esimerkiksi ilmastonmuutoksen osalta, vaaditaan enemmän kuin vain yhden valtion toimia, mutta ihmisoikeuskomitea ei kuitenkaan ole edellyttänyt näyttöä siitä, että kansainvälinen yhteisö todella ryhtyisi toimiin ihmisoikeusloukkauksen estämiseksi.³¹⁶ Myös lähtövaltion osalta näyttöksi on riittänyt kansallinen toimintasuunnitelma, jonka tosiasiallisesta vaikuttavuudesta tai noudattamisesta ei kuitenkaan vaadittu näyttöä.³¹⁷

Todellinen uhka täytyy pystyä tuomioistuimessa näyttämään riittävällä tasolla toteen. Esimerkiksi Teitiota -tapauksessa oli kiistatonta, että Kiribatin saarivaltio tulee asuinkelvottomaksi seuraavien 10–15 vuoden aikana.³¹⁸ Arviossaan ihmisoikeuskomitea katsoi olevan mahdollista, tulevaisuudessa tilanne käy niin vaikeaksi, että koko saaren

³¹² Ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.3, s. 9, josta on nähtävissä, että riskin henkilökohtaisuus voi vain erityistapauksessa johtua yleisestä ihmisoikeustilanteesta. Tästä voidaan päätellä, että jos voidaan esittää näyttöä henkilökohtaisesta uhasta, ei näyttöä yleisestä tilanteesta tarvita.

³¹³ Ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.3, s. 9.

³¹⁴ Ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.4, s. 9–10, jossa huomioidaan valtion vastuu suojella artiklan 6 mukaista oikeutta elämään. Lisäksi Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.6, s. 10, jossa ihmisoikeuskomitea huomioi valtion toimet taistelussa ilmastonmuutosta vastaan, samoin kuin sen tekemän kokonaisarvion hakijan tilanteesta.

³¹⁵ Ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.6, s. 10.

³¹⁶ Ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohdat 9.11 ja 9.12, s. 12.

³¹⁷ Teitiota v. Uusi-Seelanti kohdat 9.12 ja 9.13, s. 12. Lisäksi ks. Aurescu – Ruda Santolaria 2018, s. 326, kohdat 4 ja 5. Näissä kohdissa esitetään tärkeitä kysymyksiä koskien ilmastonmuutoksen aiheuttamaa merenpinnannousua ihmisoikeuskontekstissa (esim. *What are the consequences for statehood under international law should the territory and population of a State disappear? What protection do persons directly affected by sea-level rise enjoy under international law?*). Lisäksi Aurescu – Ruda Santolaria kohdassa 5 “*These questions should be examined through an in-depth analysis of existing international law, including treaty and customary international law, in accordance with the mandate of the International Law Commission, which is the progressive development of international law and its codification. This effort could contribute to the endeavours of the international community to ascertain the degree to which current international law is able to respond to these issues and where there is a need for States to develop practicable solutions in order to respond effectively to the issues prompted by sea-level rise.*”

³¹⁸ Teitiota kohdat 9.10 ja 9.12, s. 11–12.

väestö tulee evakuoidea, mutta koska tämä ei ollut vielä varmaa ja aikaa oli 10–15 vuotta, ei tämä näyttö riittänyt näyttökynnyksen ylittämiseen.³¹⁹

6.3.3 Näyttötaakan jakautuminen

Ihmisoikeuskomitean mukaan lähtökohtana ei ole palauttavan valtion vastuu näyttää, ettei hakijan ihmisoikeuksia loukata lähtömaassa, vaan hakijan tulee pystyä näyttämään mahdollinen ihmisoikeusloukkaus toteen.³²⁰ Tällöin hakijan tulee siis pystyä näyttämään tulevan tapahtuman todennäköisyys ja se, että tapahtuma aktualisoituu lähitulevaisuudessa, mikä on ihmisoikeuskomitean käytännössä osoittautunut vaikeaksi.³²¹ Palauttajavaltio voi myös itse hankkia selvitystä ja vastanäyttöä esimerkiksi lähtövaltion ihmisoikeustilanteesta ja sen muutoksesta sekä hakijan tilanteesta. Ihmisoikeuskomitean ratkaisukäytännön valossa näyttäisi siltä, etteivät esimerkiksi menneet tapahtumat, jotka koskevat hakijaa tai hänen perhettään ole useinkaan riittävää näyttöä uhan olemassaolon osoittamiseksi.³²² Myöskään hakijan läheisten varoitukset tai kertomukset uhasta lähtövaltiossa eivät ole riittäneet näyttämään uhan olemassaoloa.³²³

Teitiota -tapauksen eriävissä mielipiteissä näyttötaakka olisi jaettu tasaisemmin hakijan ja valtion välillä, sillä valtiolla on paremmat mahdollisuudet saada kerättyä tiettyjä tietoja kuin hakijalla.³²⁴ Ihmisoikeuskomitean jäsen Laki Muhumuza katsoi eriävässä

---

³¹⁹ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.12, s. 12. Lisäksi saman tapauksen kohta 9.13, s.12. Mielenkiintoista on kuitenkin, että tässä tapauksessa komitea katsoi nimenomaan Kiribatin viranomaisten ja kansainvälisen yhteisön olevan vastuussa Kiribatin ”erittäin vakavan” tilanteen ratkaisemisesta. Eli vaikka tilanteen katsottiin olevan erittäin vakava, hakija saatiin kuitenkin palauttaa sinne, koska viranomaiset palauttajavaltiossa olivat tutkineet tilanteen ja siitä esitetyt todisteet oikein. Aikaan sidottu tulkinta on herättänyt huolta oikeustieteilijöissä, tästä ks. Anderson – McAdam 2019, s. 112.

³²⁰ Esimerkiksi tapauksessa Teitiota v. Uusi-Seelanti kohdassa 9.8, s. 11 ihmisoikeuskomitean mukaan ”the Committee notes that the author has not provided sufficient information indicating that the supply of fresh water is inaccessible, insufficient or unsafe so as to produce a reasonably foreseeable threat of a health risk that would impair his right to enjoy a life with dignity or cause his unnatural or premature death.” Hakijan olisi siis tullut pystyä tuomaan enemmän näyttöä tilanteestaan.

³²¹ Ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti kohta 9.12, s.12. Tässä ihmisoikeuskomitea hyväksyi kyllä tulkinnan siitä, että 10–15 vuoden kuluessa Kiribatista tulee elinkelvoton alue, mutta koska aikaa oli vielä ja valtiot voivat vielä reagoida tulevaan muutokseen, ei ollut näytetty toteen uhan aktualisoitumista riittävällä tasolla.

³²² Ks. tapaus V.M v. Australia, kohta 7.8, s. 9–10.

³²³ Ks. tapaus S.K v. Kanada, kohdat 9.4 ja 9.6, s. 8, joiden mukaan, vaikka hakijan perhettä on uhkailtu, ei se ollut riittävä syy suojelulle, koska suojelun hylänneen valtion viranomaiset olivat ottaneet tämän arvioissaan asianmukaisesti huomioon.

³²⁴ Teitiota v. Uusi-Seelanti, Annex 1, kohta 5, s. 13 ja Annex 2, kohta 1, s. 15.

mielipiteessään, että hakijalle asetettu näyttötaakka todellista riskiä ja ihmisoikeusrikkomusta koskien oli aivan liian korkea, varsinkin kun kyseessä oli KP-sopimuksen 6 artiklaa koskeva mahdollinen loukkaus.³²⁵ Hänen mukaansa on myös ensiarvoisen tärkeää, että ihmisoikeuskomitea käsittelee kriittiset ja peruuttamattomat ilmastonmuutokseen liittyvät asiat ihmiselämää kunnioittavalla tavalla.³²⁶

Onkin selvää, ettei hakijalla ole yhtä hyvää mahdollisuutta näytön keräämiseen kuin häntä vastassa olevalla valtiolla. Tapauksessa *Teitiota v. Uusi-Seelanti* ihmisoikeuskomitean enemmistö ei ole ottanut tätä huomioon. Hakija on asiassa esittänyt todistelua siitä, että hänen kohtaamansa ongelmat johtuvat ilmastonmuutoksen vaikutuksista ja hän on myös ihmisoikeuskomitean hyväksymällä tavalla osoittanut Kiribatin väestöä kohtaavat vaikeudet.³²⁷ Ihmisoikeuskomitean enemmistö hyväksyi kyllä kyseisten seikkojen olemassaolon, mutta se ei katsonut niistä voitavan johtaa, että nimenomaan hakijan tilanne on tai tulee olemaan vaikea, eli näyttö ei riittänyt henkilökohtaisen riskin näyttämiseen.³²⁸ Ihmisoikeuskomitea on itse kirjoittanut, ettei oikeutta elämään tule soveltaa rajoittavasti.³²⁹ Tässä tapauksessa näyttökynnys on kuitenkin asetettu niin korkealle, että se tosiasiallisesti johtaa tilanteeseen, jossa oikeutta elämään ei sen koko laajuudessa voida soveltaa. Oikeus ihmisarvoiseen elämään ja elinkelpoiseen ympäristöön ovat tärkeä osa oikeutta elämään³³⁰ ja siten niiden rajoittaminen rajoittaa tosiasiallisesti myös oikeutta elämään.

6.4 Yksilön asian käsittely ja valtion viranomaisen toiminta

Amerikan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että valtion suvereniteetti on yksi sellaisista asioista, joita kansainvälisessä oikeudessa tulee kunnioittaa ja vaikka ympäristöoikeudelliset tai ihmisoikeusvelvoitteet velvoittavat valtiota, valtion suvereniteetin nojalla voidaan rajoittaa valtion ihmisoikeusvelvoitteita.³³¹ Valtion on

---

³²⁵ Ks. *Teitiota v. Uusi-Seelanti*, Annex 2, kohta 1, s. 15.

³²⁶ *Ibid.*

³²⁷ Ks. *Teitiota v. Uusi-Seelanti*, kohta 9.9, s. 11.

³²⁸ *Ibid.*

³²⁹ *Teitiota v. Uusi-Seelanti*, kohta 9.4, s. 9.

³³⁰ *Ibid.*

³³¹ Papantoniou 2018, s. 462.

kuitenkin käytettävä kaikki asianmukaiset keinot suojellakseen ihmisoikeuksia, joihin kuuluvat myös oikeus elämään ja ympäristönsuojelulliset velvollisuudet.³³² Tämä sitoo varsinkin valtioita, jotka ovat sitoutuneet noudattamaan ihmisoikeussopimuksia, mutta myös kansainvälinen tapaoikeus velvoittaa suojelemaan tärkeimpiä ihmisoikeuksia, kuten oikeutta elämään.³³³

Palautuskiellon osalta merkitystä on sillä, miten paikallinen viranomainen tai taho on asiaa käsitellyt. Lähtökohtaisesti vastaanottavan valtion viranomainen arvioi asian faktat ja todisteet.³³⁴ Jotta palauttavan valtion vastuu voidaan näyttää toteen, on hakijan pystyttävä osoittamaan, että palauttava valtio on toiminnallaan tai laiminlyönnillään haitannut hakijan oikeutta, koska sen arvio asiassa oli selvästi mielivaltainen tai johtui ilmeisestä virheestä tai oikeuden epäämisestä.³³⁵ Vastaanottavan valtion viranomaisen tulee siis mahdollisimman objektiivisesti arvioida sille asiassa esitettyä näyttöä ja noudattaa kansainvälisessä oikeudessa hyväksytyjä periaatteita näyttöä arvioidessaan. Asia tulee käsitellä oikeasti, eikä esimerkiksi näytösmielessä eikä asian käsittelyä saa tarpeettomasti pitkittää.³³⁶

Jo hakija ei ole tyytyväinen paikallisessa viranomaisessa saamaansa käsittelyyn, voi hän kaikki paikalliset keinot käytettyään valittaa saamastaan kohtelusta ihmisoikeuskomitealle, jos kyseinen valtio on hyväksynyt ihmisoikeuskomitean toimivallan.³³⁷ Ihmisoikeuskomitea tutkii tällöin kaikki tapauksen kannalta relevantit faktat ja molemmat osapuolet, niin yksilö kuin valtiokin, saavat toimittaa sille materiaalia asian käsittelyä varten.³³⁸ Lopulta ihmisoikeuskomitea antaa ratkaisunsa siitä, onko valtio

---

³³² Tästä tulkinnasta ks. Papantoniou 2018, s. 464 ja ihmisoikeustuomioistuimen päättelyketju due diligence -velvollisuuden liitännästä ihmisoikeuksiin. Amerikan ihmisoikeustuomioistuimen neuvoa-antava lausuma OC-23/17, kohdat 123–125, s. 50–51.

³³³ Ks. GC no 24, kohta 8, s. 2–3, jonka mukaan KP-sopimuksen mukaiset normit ovat sellaisia, joista ei voi tehdä varauksia ja niillä on myös tapaoikeuden asema. Oikeuden elämään osalta suojataan ainakin mielivaltaiselta hengen menetykseltä.

³³⁴ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.3, s. 9.

³³⁵ Ibid.

³³⁶ Ks. Portillo Cacéres v. Paraguay kohdat 6.4 ja 6.5, s. 12–13.

³³⁷ Ks. Valinnainen lisäpöytäkirja kansalaisyhteiskuntaa ja poliittisia oikeuksia koskevaan kansainväliseen yleissopimukseen artikla 5 (2), jonka 1 kohdan mukaan asia ei saa olla samaan aikaan käsittelyssä muussa kansainvälisessä menettelyssä tai sovittelussa. Lisäksi saman artiklan kohdan 2 mukaan hakijan on tullut käyttää kaikki paikalliset oikeusturvakkeinot ennen kuin asia voidaan ottaa ihmisoikeuskomitean käsiteltäväksi.

³³⁸ Valinnainen lisäpöytäkirja kansalaisyhteiskuntaa ja poliittisia oikeuksia koskevaan kansainväliseen yleissopimukseen artikla 5 kohta 1.

arvioinut asian oikein vai onko asiassa syntynyt ihmisoikeusloukkaus.³³⁹ On huomattava, että vaikka ihmisoikeusperustaista palautuskieltoa harkittaessa tulee ottaa huomioon ihmisoikeusloukkauksen mahdollisuus, on ihmisoikeuskomitea kuitenkin katsonut, että tärkeää on nimenomaan arvioida, miten palauttava valtio on onnistunut asian arvioinnissa.³⁴⁰ Kun ihmisoikeusloukkauksen arvio on tehty, tarkastellaan, onko palauttava valtio ottanut asianmukaisesti huomioon riskin mahdollisesta ihmisoikeusloukkauksesta.³⁴¹ Tässäkin prosessissa valtion viranomaisilla on jonkin verran valtaa, kuten on jo tullut ilmi, sillä ne voivat tuoda käsittelyyn näyttöä, jota yksittäisen hakijan ei ole mahdollista saada käsiinsä. Palauttavan valtion toiminnalla on selvästi paljon painoarvoa arvioinnissa, ja jos hakijan esittämät seikat on tutkittu asianmukaisesti ja mahdollisuus saada asia asianmukaisesti käsiteltyä palauttavan valtion viranomaisessa on toteutunut, ihmisoikeuskomitea on helposti asettunut palauttavan valtion kannalle asiassa.³⁴²

---

³³⁹ Esimerkiksi asiassa *Teitiota v. Uusi-Seelanti*, kohdassa 10, s. 12 ihmisoikeuskomitea toteaa, ettei se esitettyjen faktojen pohjalta voi todeta, että hakijan oikeutta elämään olisi palautustilanteessa loukattu.

³⁴⁰ Ks. *Reeh* 2020.

³⁴¹ *Ibid.*

³⁴² *Teitiota v. Uusi-Seelanti*, kohdassa 9.13, s. 12, ihmisoikeuskomitea toteaa lisäksi, että Uuden-Seelannin viranomaiset ovat tutkineet asian kunnolla ja ottaneet huomioon kaikki hakijan esittämät seikat. Lopulta se päätyi pitämään palautusta asianmukaisena.

7. Lopuksi

Tässä työssä tutkittiin ilmastopakolaisia ja heidän mahdollisuuttaan palautuskiellon tarjoamaan suojaan. Jo tutkimuksen alussa oli selvää, etteivät ilmastopakolaiset suoraan sellaisenaan ole, ainakaan vielä, juridisesti relevantti ryhmä. Ilmastopakolaisuus on terminä ongelmallinen, mutta se valikoitui informatiivisuutensa vuoksi kuitenkin käytettäväksi. Ilmastopakolaiset eivät myöskään useimmiten täytä pakolaissopimuksessa asetettuja vaatimuksia, joten ilmastopakolaisten on vaikea saada pakolaistatusta. Joissain tapauksissa se kyllä onnistuu, mutta tällöin syynä ovat muut tilanteen tekijät kuin ilmastonmuutos ja siitä suoran johtuva elinolojen huononeminen. Esimerkiksi laajamittainen aseellinen konflikti voi mahdollistaa suojelun pakolaissopimuksen perusteella ja ilmastonmuutos voi aiheuttaa tällaisia konflikteja, kun ihmiset joutuvat taistelemaan jäljelle jääneistä resursseista.

Ihmisoikeusperustainen palautuskielto taas perustuu ilmastopakolaisten osalta KP-sopimuksessa taattuun oikeuteen elää. Oikeus elämään sisältää oikeuden ihmisarvoiseen elämään, mihin taas sisältyy oikeus elinkelpoiseen ympäristöön. Ilmastonmuutos uhkaa, jollei jo tietyillä alueilla loukkaa, tätä oikeutta. Ihmisoikeuskomitean ilmastopakolaista koskeva ratkaisu jättää toivomisen varaa hakijaystävällisyydessä. Se ei myöskään ollut yksimielinen, eli hakijamyönteisyyttä ja muutosmielisyyttä on kuitenkin löydetävissä ihmisoikeuskomitean sisäältä. Palautuskiellon kriteerit ja niiden rajat eivät ole vielä täysin selvät, vaan tulevat todennäköisesti selviämään vasta tulevaisuudessa uuden oikeuskäytännön myötä.

Ihmisoikeuskomitean ratkaisu Teitiota v. Uusi-Seelanti jättää kuitenkin mahdollisuuden ilmastonmuutoksen aiheuttamiin muutoksiin perustuvalla suojelulla. Koska ilmastopakolaisuudesta on puhuttu nyt paljon ja myös ilmastonmuutos jatkaa etenemistään, on mahdollista, että seuraava ilmastopakolaisuutta koskeva tapaus saadaan piankin käsittelyyn. Kuten tässä tutkimuksessa on havaittu, maailmalla on jo nyt nostettu paljon ilmastoa ja ihmisoikeuksia koskevia kanteita, jotka voivat lisäksi osaltaan lisätä yhteistä ymmärrystä ihmisoikeuksien ja ilmastonmuutoksen suhteesta.³⁴³

---

³⁴³ Esimerkiksi Torres Strait Islanders v. Australia.

Ihmisoikeuskomitea on ratkaisukäytännössään ennenkin viitannut esimerkiksi alueellisten ihmisoikeustuomioistuinten ratkaisuihin ja ne voivatkin toimia tiennäyttäjänä ja tuoda sellaisia aspekteja näkyviin, joita ihmisoikeustuomioistuin voi myöhemmin käyttää esimerkiksi ilmastopakolaisiin liittyvissä tapauksissaan. Samoin kuin alueelliset ihmisoikeustuomioistuimet toimivat suunnannäyttäjän ihmisoikeuskomitean ratkaisukäytännölle, myös kansallisten tuomioistuinten ratkaisut toimivat suunnannäyttäjänä alueellisille ihmisoikeustuomioistumille. Tämä on vain luonnollista, sillä samat valtiot ovat kuitenkin mukana myös alueellisten ihmisoikeustuomioistuinten toiminnassa. Kansalliset päätökset ja uudenlaiset ajatustavat siis heijastuvat myös kansainvälisten tuomioistuinten ratkaisuihin.

Ilmastopakolaisuus on mielenkiintoinen ja paljon keskustelua herättänyt aihe. On selvää, että ilmastonmuutoksen edessä myös elinympäristöt tulevat muuttumaan radikaalisti ja aiheuttamaan lisääntyvässä määrin muuttoliikettä. Ilmastopakolaisuutta tulisi jo nyt käsitellä kansainvälisillä foorumeilla ja tehdä päätöksiä ihmisten auttamiseksi ja tilanteen stabiloimiseksi. Tällä hetkellä tulevaisuus näyttää ilmastonmuutoksen osalta synkältä: tämän hetken toimet eivät tule riittämään ilmastonmuutoksen pysäyttämiseen ja ilmastonmuutoksen vaikutukset näyttävät jo tieteellisesti varmoilta.³⁴⁴

Ihmisoikeuskomitealla on tärkeä rooli KP-sopimuksen tulkitsijana ja samalla sillä on mahdollisuus vaikuttaa siihen, miten oikeutta elämään tullaan tulevaisuudessa kansainvälisillä foorumeilla tulkitsemaan. Tällä hetkellä kuitenkin näyttää siltä, ettei sillä ole riittävää mielenkiintoa tai rohkeutta tehdä kehittyneiden maiden mielipiteistä eriäviä päätöksiä. Samalla kun ilmastonmuutos alkaa pikkuhiljaa näkyä kaikkien elämässä, puuttuu kansallisella ja kansainvälisellä tasolla poliittinen tahto suureen muutokseen.³⁴⁵ Kansainvälinen ympäristöoikeus on kehittynyt viime vuosikymmeninä paljon, mutta siltikään valtiot eivät ole saaneet aikaan sopimuksia, joilla ilmastonmuutos saataisiin pysäytettyä ja sen vaikutuksia oikeudenmukaisesti vähennettyä.

Ihmisoikeuskomitea olisi ratkaisussaan Teitiota v. Uusi-Seelanti voinut parantaa ilmastopakolaisten asemaa soveltamalla palautuskiellon tarjoamaa suojaa.

---

³⁴⁴ Ks. IPCC WGII Sixth Assessment Report 2022, s. 73 – 74.

³⁴⁵ Ibid.

Ihmisoikeuskomitealle on annettu oikeus tulkita KP-sopimusta parhaaksi katsomallaan tavalla suhteessa sen toimivallan hyväksyneisiin valtioihin.³⁴⁶ Palautuskiellon soveltamisen sijaan se päätti kuitenkin laillistaa hakijan palauttamisen. Komitean ratkaisu asetti hakijalle erityisen korkean näyttötaakan, vaikka vastassa oli valtio, jonka mahdollisuudet hankkia todisteita ja esittää näyttöä ovat paljon yksittäisen henkilön mahdollisuuksia paremmat. Valtion viranomaiset saavat käyttöönsä valtiolle työskentelevien asiantuntijoiden tiedot ja materiaalit, minkä lisäksi niillä on selvästi paremmat resurssit etsiä uutta tietoa.

Ihmisoikeusmyönteisyyden ei voida katsoa toteutuneen tässä ratkaisussa, kun hakija palautettiin alueelle, jossa hänen mahdollisuutensa saada sekä kasvattaa ruokaa ja saada puhdasta juomavettä, päästä asianmukaisiin saniteettitiloihin ja säästyä maakiistoilta on kyseenalainen. Hakija oli näyttänyt toteen, että puhdasta juomavettä ei riitä kaikille, samoin kuin ruuan kasvattaminen merenpinnan noususta johtuvista syistä oli erittäin vaikeaa ja siten sekä veden että ruuan saanti Kiribatilla oli vaikeutunut huomattavasti. Vaikka hakija ja hänen lapsensa olivat jo saaneet verenmyrkytyksen saarella, puolsi ihmisoikeuskomitean enemmistö silti mieluummin palauttavan valtion arviota, jonka mukaan ihmisoikeusloukkausta ei tapahtunut. Ihmisoikeuskomitean ratkaisu onkin saanut osaltaan paljon kritiikkiä ja sen on katsottu loukkaavan hakijan oikeutta elämään siinä laajuudessa, kuin KP-sopimuksen mukainen oikeus nykyisin ymmärretään.³⁴⁷

Vaikka Teitiota v. Uusi-Seelanti oli ilmastopakolaisten näkökulmasta pettymys, on tapausta silti pidetty urauurtavana ja sillä odotetaan olevan suuri merkitys ilmastopakolaisten asemalle tulevaisuudessa. Ihmisoikeuskomitea antoi asiassa ensimmäistä kertaa selvän lausuman siitä, että tulevaisuudessa ilmastonmuutokseen liittyvät syyt voivat johtaa palautuskiellon soveltamiseen.³⁴⁸ Se myös selvästi ilmaisi, että ihmisoikeusperusteella asetettava palautuskielto on laajemmin sovellettavissa kuin pakolaissopimuksen mukainen palautuskielto.³⁴⁹ Ilmastopakolaisille tämä laajennus oli

---

³⁴⁶ Valinnainen lisäpöytäkirja kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaan kansainväliseen yleissopimukseen artikla 1.

³⁴⁷ Ks. tapauksessa annetut eriävät mielipiteet Sanzin: Teitiota v. Uusi-Seelanti, Annex 1, s. 13–14, ja Laki Muhumuza: Teitiota v. Uusi-Seelanti, Annex II s. 15–16.

³⁴⁸ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.11, s. 12.

³⁴⁹ Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.3, s. 9.

erittäin tärkeä juuri siksi, että pakolaissopimuksen kriteerit eivät ilman muutoksia pakolaissopimuksen tekstiin tai soveltamistapaan täyty ilmastopakolaisten kohdalla muutoin kuin yksittäisissä tapauksissa. Tällöinkin heillä täytyy olla jokin muu syy, jonka perusteella suojelua haetaan kuin ilmastonmuutos, jota ei ole sisällytetty pakolaissopimuksen mukaiseen pakolaisen määritelmään. Tähän ihmisoikeuskomitean ratkaisu tapauksessa *Teitiota v. Uusi-Seelanti* toi kaivatun muutoksen, vaikka muuten ihmisoikeusperusteella asetettavan palautuskiellon kriteerien soveltamisen rajat jäivät vielä epäselviksi ja tällä hetkellä voidaan vain arvailla, miten avoimesti niitä tullaan tulevaisuudessa soveltamaan.

Kyseinen tapaus on kuitenkin saanut paljon julkisuutta ja se toi ilmastonmuutoksen ja ilmastopakolaisuuden entistä enemmän ihmisten tietoisuuteen ja myös juridiikan alan kirjoituksissa aihe on noussut lähiaikoina entistä useammin esiin.³⁵⁰ Jos ihmisoikeuskomitean vähemmistön kanta olisi voittanut, olisi kyseessä ollut vielä poikkeuksellisempi ratkaisu, kuin mitä se nyt oli. Tällainen ratkaisu olisi antanut ilmastonmuutoksen vuoksi pakeneville toivoa ja turvannut samalla oikeutta ihmisarvoiseen elämään. Ihmisarvoinen elämä voi toteutua vain, jos vähintäänkin ihmisen perustapeet tulevat täytetyksi.

Tulevaisuudessa tulee olemaan mielenkiintoista nähdä, miten ilmastopakolaisten juridinen tilanne tulee etenemään. Mahdollisia skenaarioita on monia: ilmastopakolaisten lisääminen omana ryhmänään pakolaissopimukseen, oman sopimuksen tekeminen ilmastopakolaisia koskien, palautuskiellolla suojaaminen ihmisoikeusperusteella ja tietyltä alueelta tulevien ilmastopakolaisten suojelu erityissopimuksella. Itse katsoisin, että todennäköistä on, että ihmisoikeusperusteinen palautuskielto tulee olemaan ensimmäinen ilmastopakolaisiin sovellettava suojelun muoto, minkä jälkeen on mahdollista, että ilmastopakolaisia autetaan esimerkiksi erilaisista ilmastorahastoista sopeutumaan ilmastonmuutokseen tai he siirtyvät tai heidät siirretään jonkinlaisen sopimuksen nojalla pois eniten kärsineiltä alueilta. Ilmastopakolaiset on jo huomioitu

---

³⁵⁰ Tämä näkyy esimerkiksi tämän työn runsaassa lähdeaineistossa. Aiheeseen ja tapaukseen *Teitiota v. Uusi-Seelanti* suoraan liittyvistä artikkeleista ks. esimerkiksi Hamzah Sendut 2020 ja Reeh 2020.

Afrikassa³⁵¹, mutta ihmisoikeuksien toteuttamiseksi olisi tärkeää, että myös muissa maanosissa ja yhä useammassa valtioissa huomioitaisiin ilmastopakolaisten asema.

Ilmastopakolaisuus kohdistuu tällä hetkellä jo ennestään haavoittuvassa asemassa oleviin ja muuttoliikettä onkin paljon juuri eteläisissä valtioissa, joissa kuivuus ja merenpinnan nousu ovat tuoneet ruuan ja puhtaan veden puutteen entistä useamman ihmisen elämään. Euroopassa ja ylipäättänsä pohjoisen maissa ei ongelma ole vielä yhtä vaikea, vaikka ilmastonmuutoksen vaikutukset ovat toki näkyvissä sielläkin. Koko keskustelua ilmastopakolaisista tuntuu leimaavan tietynlainen eriytyneisyys: eteläisille valtioille muuttoliike ja ihmisten hätä ovat arkipäivää, kun taas pohjoisessa ongelmat eivät vielä ole yhtä näkyviä. Lisäksi kolonialismin aikakausi ja siihen kuulunut rasismi ovat edelleen läsnä ihmisten ajattelussa.

Pohjoisessa ilmastonmuutoksen vaikutukset eivät myöskään olen samalla tavalla näkyvissä kuin eteläisemmissä valtioissa, mikä voi myös osaltaan vaikuttaa kiinnostukseen aiheita kohtaan. Kuitenkin jos ilmastonmuutosta ei saada pysäytettyä, myös Euroopan matalien valtioiden, kuten Alankomaiden ja Tanskan, väestön on jossain vaiheessa alettava muuttaa turvallisemmille alueille. Viimeistään tämä tulee tuomaan ilmastopakolaisuuden lähemmäs eurooppalaisten elämää ja siten mahdollisesti myös nostamaan kiinnostusta kansainvälisten ilmastopakolaisia koskevien instrumenttien järjestämiseen. Toisaalta myös pohjoisessa puhe ilmastonmuutoksesta on lisääntynyt ja valtioilta vaaditaan entistä enemmän toimenpiteitä sen hillitsemiseksi ja myös Euroopassa on nostettu ilmastokanteita, jotta valtiot saataisiin toimimaan.³⁵²

Jos ilmastopakolaisten tilanteeseen halutaan saada ratkaisuja, tarvitaan asenteellista muutosta ja kaikkien ihmisten ihmisoikeuksien asettamista samalle linjalle. Lisäksi tullaan tarvitsemaan uusia oikeudellisia ratkaisuja, jotka näyttävät tietä ilmastopakolaisten suojelulle. Alueelliset ihmisoikeustuomioistuimet voivat osaltaan olla tekemässä muutosta, sillä muut instanssit, kuten ihmisoikeuskomitea, ottavat usein ratkaisuisaan huomioon alueellisten instanssien antamat ratkaisut. Varsinkin Euroopan

---

³⁵¹ OAU Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa, 1969.

³⁵² Ks. *Urgenda ja Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States*.

ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja seurataan ympäri maailman ja siksi sillä olisi myös erinomainen mahdollisuus tulevissa ratkaisuissaan vaikuttaa asenteiden muutokseen.

Ihmisoikeuksia on viime vuosina kyseenalaistettu monissa valtioissa mm. Afganistanissa³⁵³, Venäjällä³⁵⁴, Kiinassa³⁵⁵ ja Puolassa³⁵⁶. Ihmisoikeudet ja niiden sisältö ovat aina olleet keskustelun kohteena, ja ymmärrys ihmisoikeuksista onkin muuttunut vuosikymmenestä toiseen. Oikeus elämään on viime vuosikymmeninä saanut laajemman merkityksen, kuin mitä sillä alun perin ymmärrettiin, ja tämä on herättänyt myös keskustelua. Ilmastonmuutos on tuonut uusia aspekteja sille, mitä oikeudella elämään tarkoitetaan, ja millaisissa tilanteissa ihmisiä tulee suojata ilmastonmuutoksen vaikutuksilta. Entistä enemmän agendalle ovat nousseet myös resurssikysymykset: ihmisiä on paljon, eikä resursseja riittävästi kaikille. Tulee olemaan mielenkiintoista nähdä, miten ihmisoikeudet tulevaisuudessa kehittyvät. Laajenevatko ne koskemaan yhä uusia oikeuksia vai typistyvätkö ne eri alueiden omiksi kimpuiksi tärkeiksi nähtyjä oikeuksia?

Tulevaisuudessa mielenkiinnon kohteena on myös ihmisoikeuksien ja ympäristöoikeuden suhteen kehitys. Nyttemmin oikeus elinkelpoiseen ympäristöön on ymmärretty osana oikeutta elämään, mikä lähentää ihmisoikeuksia ja ympäristöoikeutta. Perinteisesti nämä kaksi ovat kuitenkin olleet toisistaan erillisiä. Nähtäväksi jää, jatkavatko nämä entisestään sulautumista, esimerkiksi globaalin ympäristöperusoikeuden muodossa vai erkanevatko ne jälleen kahdeksi erilliseksi kategoriaksi. Ihmisoikeuksien ja ympäristöoikeuden lähentynyt suhde on mahdollistanut näiden kahden tarkastelun yhdessä ja siten tilanteiden monipuolisemman tarkastelun. Se on myös mahdollistanut ihmisoikeuksien ja ympäristön suojelemisen yhdessä, toisiinsa kietoutuneina oikeuksina. Toisaalta se on tehnyt juridisesta arviosta entistä kompleksisempää, kun pelkän ympäristöoikeuden tai

---

³⁵³ Afganistanissa talibanit veivät valtaan noustessaan naisilta monet perusihmisoikeuksista. Tästä ks. Kankkonen 2021.

³⁵⁴ Venäjällä valtion propagandan vastustajia on mielivaltaisesti suljettu vankilaan. Tästä ja muista Venäjän ihmisoikeusrikkomuksista ks. Amnesty International: sananvapaus ja ihmisoikeudet Venäjällä.

³⁵⁵ Kiinassa uiguureja on suljettu vankileireillä ja myös sananvapautta on rajoitettu. Tästä ks. Korhonen 2022.

³⁵⁶ Puolassa naisten oikeuksien tasoa on madallettu ja oikeusvaltiokehitys on kulkenut negatiiviseen suuntaan. Tästä ks. Willamo 2021.

pelkkien ihmisoikeuksien huomioimisen sijaan tulee ottaa huomioon myös muita näkökulmia ja oikeuksien välisiä suhteita.

Ihmisoikeuksien ja ympäristöoikeuden yhteys tulee tulevaisuudessakin vaikuttamaan siihen, miten ilmastopakolaisuutta käsitellään ja kenen ihmisoikeuksilla on merkitystä. Yksi näkökannoista liittyy tulevaisuuden kansalaisten oikeuksien suojelemiseen eli siihen, että nykyisin elävien ihmisten tulisi pitää maapallosta huolta tulevia sukupolvia varten, jotta myös heidän oikeutensa elämään voisi toteutua.³⁵⁷ Ilmastonmuutos on siis yksi vakavimmista uhista tulevien sukupolvien oikeudelle elää.³⁵⁸ Tähän viitattiin myös tapauksessa Teitiota v. Uusi-Seelanti. Teitiota ja hänen kaltaisiaan ajatellen tämä voisi olla yksi syy lisää palautuskiellon soveltamiseen, sillä heidän tapauksessaan on selvää, että tulevien sukupolvien ihmisoikeuksia saadaan suojattua vain, jos nykyiset sukupolvet pääsevät pois hukkuvalta saarelta.

Pikkuhiljaa alkaa näyttää entistä epätodennäköisemmältä, että ilmastonmuutosta saadaan pysäytettyä ennen kuin tilanne saarella käy ainakin suurimmalle osalle sen väestöstä sietämättömäksi. Ihmisoikeuskomitean ratkaisua ja siinä asetettua näyttötaakkaa tarkasteltaessa voisi ajatella, että elinolosuhteiden muuttuessa yhä vaikeammaksi, päästään lähemmäs tilannetta, jossa näyttökynnys ja henkilökohtaisen riskin vaatimus ylittyvät ja palautuskielto voidaan myöntää. Ilmastopakolaisten kannalta olisi tärkeää saada selkeä heitä koskeva ratkaisu, jossa suojelua todella myönnettäisiin ja samalla määriteltäisiin ne rajat, joiden sisällä ihmisoikeusperustaista palautuskieltoa voidaan soveltaa. Tapaus Teitiota v. Uusi-Seelanti oli hyvä alku keskustelulle, mutta se jätti myös monia kohtia vielä avoimeksi. Suuria auki jääneistä kysymyksiä olivat mm. kysymys siitä, kuinka vakava uhan täytyy olla, jotta se voidaan katsoa ihmisoikeusloukkaukseksi ja kuinka lähellä loukkauksen tapahtumisen täytyy ajallisesti olla, jotta suojelua voidaan antaa.

Yleensä ihmisoikeusrikkomuksen ei tarvitse johtaa kuolemaan ennen kuin se voi oikeuttaa palautuskieltoon. Toisaalta sen tulee realisoitua tai olla ennustettavasti tapahtumassa pian palautuksen jälkeen. Tapauksessa Teitiota v. Uusi-Seelanti oli

---

³⁵⁷ GC no 36, kohta 62, s. 14–15.

³⁵⁸ Ks. Portillo Cáceres et al. v. Paraguay, kohta 7.3, s. 13–14.

riidatonta ilmastonmuutoksen vaikutusten olevan saarella jo näkyvissä.³⁵⁹ Samoin se, että saari muuttuu elinkelvottomaksi seuraavien 10–15 vuoden päästä, hyväksyttiin faktana.³⁶⁰ Hakija ja hänen perheensä olivat myös jo kärsineet ongelmista ruuan suhteen eli ainakin yksi aspekti oikeudesta elämään ei ollut täysin toteutunut.³⁶¹ Silti ihmisoikeuskomitea katsoi, ettei Uuden-Seelannin toiminnan seurauksena ollut tapahtunut ihmisoikeusrikkomusta. Eriävän mielipiteen asiassa jättäneen Laki Muhumuzan mukaan jo sen, että puhtaan juomaveden saaminen on vaikeaa ilmastonmuutoksen aiheuttamien muutosten takia, olisi tullut olla riittävä syy antaa hakijalle palautuskiellon tarjoamaa suojaa. Hänen tulkintansa mukaan palautuskiellon vaatiman ihmisoikeusloukkauksen riskille asetettu kynnyks tulee ylittyä jo ennen kuin vettä ei ole enää ollenkaan saatavilla.³⁶² Hän myös argumentoi, ettei ihmisoikeusnäkökulma mahdollista sellaista tulkintaa, jossa kuolemantapauksia tietystä syytä tulee olla paljon, ennen kuin suojelun kynnyksarvo ylittyy.³⁶³ Näin on varsinkin siitä syystä, ettei olisi ihmisoikeuksien kannalta oikein, jos odotetaan kuolemantapauksia olevan paljon ennen kuin ongelmien katsotaan olevan riittävän suuria ylittääkseen suojelun kynnyksen, varsinkin kun oikeutta elämään on katsottu voitavan loukata myös silloin kun kukaan ei ole vielä menehtynyt.³⁶⁴ Laki Muhumuza katsoo lisäksi, että kun otetaan huomioon hakijan ja hänen perheensä tilanne ja lähtömaata koskevat tosiseikat ja olosuhteet, nähdään ettei elämä Kiribatilla vastaa sellaista ihmisarvoisen elämän standardia, jota KP-sopimus pyrkii suojelemaan.³⁶⁵ Tähän analyysiin on helppo yhtyä.

Palautuskielto on tehokas instrumentti estämään palautuksen lähtövaltioon, mutta sen ongelmana on, ettei se takaa oikeutta jäädä maahan lopullisesti eikä se velvoita vastaanottavaa valtiota integroimaan ihmisoikeusperustaisen palautuskiellon nojalla valtioon jääneitä yhteiskuntaan.³⁶⁶ Tämä voi johtaa integraation ongelmiin, slummeihin ja hankaluuksiin löytää töitä. Tältä osin pakolaissopimuksen takaama laajempi suoja olisi tietysti parempi vaihtoehto, sillä se tuo paljon enemmän oikeuksia ja toisaalta

---

³⁵⁹ Ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohdat 9.8 ja 9.9, s. 11.

³⁶⁰ Ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti, kohta 9.10, s. 11–12 ja kohta 9.13, s. 12.

³⁶¹ Ks. Teitiota v. Uusi-Seelanti, Annex 2, kohta 5, s. 15–16.

³⁶² Ibid.

³⁶³ Ibid.

³⁶⁴ Tämä on vahvistettu tapauksessa Portillo Cáceres v. Paraguay, kohdassa 7.3 s. 13–14.

³⁶⁵ Teitiota v. Uusi-Seelanti Annex 2, kohta 5, s. 15–16.

³⁶⁶ Klein Solomon – Warner 2012, s. 260.

vastaanottavalle valtiolle velvollisuuksia pakolaista kohtaan. Tämä on kaikkien tiedossa ja se voi myös olla yksi niistä syistä, joiden vuoksi pakolaisasemaa ei olla valmiita laajentamaan.

Tällä hetkellä ei vaikuta siltä, että ilmastopakolaisten juridisen statuksen osalta olisi tulossa läpimurtoa lähiaikoina. Kiinnostus pakolaissopimuksen muuttamiseen ei ole riittävän korkealla tasolla, eikä näköpiirissä ole neuvotteluja ilmastopakolaisia koskevan sopimuksen tekemiseksi. Lisäksi ilmastopakolaiset itse eivät yleensä ole sellaisessa asemassa, että he voisivat lähteä itsenäisesti ajamaan oikeuksiaan. Ilmastonmuutoksen osalta tällä hetkellä ollaan ainakin länsimaissa enemmän kiinnostuneita ilmastonmuutokseen sopeutumisesta ja sen etenemisen hidastamisesta, eli ns. juurisyiden hoitamisesta, kuin sen seurauksena jo siirtymään joutuneiden tai joutuvien oikeuksista.³⁶⁷ Lisäksi ilmastopakolaiset eivät ole yhtenäinen ryhmä, vaan joukko hyvinkin erilaisia ihmisiä, joiden yhdistävä tekijä on siirtolaisuus ilmastonmuutoksen aiheuttamien ongelmien vuoksi. Tämä vaikeuttaa heidän suojelustaan sopimista ja samalla keskustelua, kun ilmastopakolaisia ja heidän tarpeitaan on vaikea luokitella.

Ilmastopakolaisten tilanne on juridisesta näkökulmasta kaukana ideaalista. Ihmisoikeuskomitealla on kuitenkin mahdollisuus vaikuttaa tilanteeseen, kuten se on jo oikeuskäytännössään tehnyt. Tulevaisuus näyttää, miten ilmastonmuutos etenee ja millaiseen ratkaisuun ilmastopakolaisten suojelun osalta päädytään.

---

³⁶⁷ Apap – Du Perron de Revel 2021, s. 2. ”Host countries prefer to address the 'root of the problem', by reducing pollution levels and minimising climate change. This is what will be discussed in November 2021 in Glasgow at COP26. However, whereas this approach will bear fruit in the long term, in the short term, displacements due to climate change continue and the people concerned find themselves in a legal void.”